

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra studií občanské společnosti

Vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v České republice

Diplomová práce

Bc. Tereza Matějková

Vedoucí práce: Dr. Dana Moree

Praha, 2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 3. 1. 2014

.....

Tereza Matějková

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí této práce paní Dr. Daně Moree za komentáře, rady a podněty při psaní práce. Děkuji i za její čas a trpělivost při konzultacích.

Dále děkuji Mgr. Jiřímu Navrátilovi, Ph.D. za to, že byl ochoten konzultovat deskriptivní část práce a poskytl mi k ní cenné rady a připomínky.

Děkuji také všem respondentkám a respondentovi za to, že mi věnovali svůj čas a poskytli mi rozhovory potřebné k analýze.

V neposlední řadě děkuji svojí rodině za velkou podporu, které se mi od ní dostává.

ABSTRAKT

Vzdělávání seniorů se v České republice věnují organizace různého druhu i různé právní subjektivity. Organizace občanské společnosti dostupné on-line nejsou dominantním poskytovatelem vzdělávacích kurzů a aktivit pro seniory v ČR. Z celkového počtu on-line dohledatelných poskytovatelů vzdělávacích kurzů tvoří organizace občanské společnosti 17 %. V kraji Vysočina bylo nalezeno 6 organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů. Účastníci jejich vzdělávacích programů považují za vzdělávání všechny aktivity, kterým se v kurzech věnují, jelikož se při nich učí novým dovednostem. Oceňují kurzy pro vzdělávání samo, pro smysluplné trávení volného času, pro možnost aktivního života i v období stárnutí. Za téměř nejdůležitější však účastníci i organizátoři považují navazování a rozšiřování sociálních kontaktů účastníků, vytváření sociálních sítí. To lze považovat za nejvýraznější projev občanské společnosti ve vzdělávání seniorů.

Klíčová slova: Senior, vzdělávání seniorů, celoživotní vzdělávání, organizace občanské společnosti, občanská společnost, univerzita třetího věku, akademie třetího věku, univerzita volného času, lidová univerzita, klub aktivního stáří, klub důchodců, klub seniorů, seniorské centrum, klub třetího věku, klub aktivních seniorů.

ABSTRACT

Organisations of different type and legal status engage in senior education in the Czech Republic. Civil society organisations available online are not the dominant providers of educational courses and activities for seniors in the Czech Republic. Civil society organisations represent 17 % of all providers of educational courses available online. Six civil society organisations engaged in senior education were found in the region Vysočina. Participants of the educational courses consider all activities practised in these courses to be education because they learn new skills there. They appreciate these courses for the education itself, for meaningful free time spending and for the opportunity of active life even in the time of senescence. For nearly the most important point considered by the participants so as the organisers is connecting and broadening of social contacts of the participants and creating of social network. This can be considered for the most distinct manifestation of civil society concerning senior education.

Key Words: Senior, Senior Education, Lifelong Learning, Civil Society Organizations, Civil Society, University of the Third Age, Academy of the Third Age, University of the Leisure, University of the People, Club of Active Ageing, Senior Club, Senior Center, Club of the Third Age, Club of Active Seniors.

OBSAH

ÚVOD	1
1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY A NÁSTIN METODOLOGIE	4
2. TEORETICKÝ POJMOVÝ RÁMEC	6
2.1. Organizace občanské společnosti, občanský sektor, občanská společnost	6
2.2. Organizace poskytující vzdělávání seniorům	8
2.3. Senioři a občanská společnost	13
2.3.1. Stáří a stárnutí.....	13
2.3.2. Senior	16
2.3.3. Koncept celoživotního učení a vzdělávání seniorů	19
2.3.3. Senioři v České republice.....	22
2.3.5. Senioři, OOS, vzdělávání	23
3. DESKRIPTIVNÍ ANALÝZA.....	26
3.1. Metodologie a výběr organizací.....	26
3.2. On-line organizace poskytující vzdělávání seniorů v České republice.....	28
3.2.1. Zjištění týkající se jednotlivých typů organizací.....	32
3.2.1.1. Univerzita třetího věku	32
3.2.1.2. Univerzita volného času.....	34
3.2.1.3. Lidová univerzita	35
3.2.1.4. Akademie třetího věku.....	36
3.2.1.5. Klub aktivního stáří	37
3.2.1.6. Klub třetího věku	38
3.2.1.7. Klub seniorů.....	39
3.3. OOS vzdělávající seniory v Kraji Vysočina.....	42
3.4. Shrnutí deskriptivní analýzy	44
4. KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	47
4.1. Metodologie a výběr výzkumného vzorku	47
4.2. Výsledky kvalitativní analýzy.....	48
4.2.1. Analýza rozhovorů s účastníky kurzů	48
4.2.2. Analýza rozhovorů s organizátory kurzů	63
4.3. Shrnutí kvalitativní analýzy	72
5. ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	79

Příloha 1.....	85
O autorce.....	87
Slovník důležitých jmen a pojmů	87
Rejstřík.....	89

ÚVOD

Tato diplomová práce se zaměřuje na vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti. Vzdělávání seniorů je téma, které je v současné době aktuální z vícero důvodů. Jedním z nich je skutečnost, že počet seniorů ve světové populaci roste a poroste. Současně se zvyšuje počet seniorů, kteří v důchodovém věku hledají, jak smysluplně trávit svůj volný čas. Právě vzdělávání a s ním spojené činnosti jsou jednou z možností, které se seniorům nabízejí jako varianty pro smysluplné a aktivní vyplnění času. Tématem, ke kterému se v poslední době často obrací pozornost, je také celoživotní vzdělávání a učení, jehož podstatnou součástí je právě vzdělávání seniorů.

Tato témata jsou pojednávána v rámci politických dokumentů, odborných článků a publikací, zaměřujících se na andragogiku, celoživotní vzdělávání a kvalitu života. Tyto publikace hovoří o celoživotním vzdělávání často jako o nezbytnosti, která by se měla v současnosti stávat samozřejmostí pro každého člověka. Zároveň se v nich uvádí, že vlády, obce, knihovny a organizace občanské společnosti jsou organizacemi, které by se měly o vzdělávání seniorů zajímat a nabízet nejrůznější vzdělávací aktivity. V literatuře a politických dokumentech jsou tato témata řešena pouze formou doporučení, často velmi obecných. Zájem akademické obce je dosud nejvíce směřován do oblasti univerzit třetího věku, diplomové práce vznikají především na toto téma.

Pro psaní diplomové práce o vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti jsem se rozhodla poté, co jsem se s tímto tématem začala seznamovat při přípravě seminární práce v rámci magisterského studia. Tehdy se ukázalo, že v literatuře se sice mluví o vzdělávání seniorů, o tom, jak je prospěšné jim i společnosti, i o tom, že existuje široká nabídka vzdělávacích aktivit pro seniory zajišťovaná univerzitami a akademiemi třetího věku, kluby seniorů, knihovnami a organizacemi občanské společnosti (v literatuře jmenované také jako neziskové organizace, či nestátní zařízení), nikde však nebyl uveden výčet organizací, které jsou organizátory kurzů, ani zpřehlednění, do jaké kategorie tyto organizace patří. (Už při prvním zkoumání se objevovaly případy, kdy například U3V je organizována univerzitou, přičemž tato univerzita je obecně prospěšnou společností.) Část autorů zastává názor, že vzdělávání seniorů by mělo být doménou občanské společnosti, a například Beneš uvádí, že „podíl nestátní nabídky vzdělávání dospělých prudce roste.“ (Beneš, 2003: 31).

V literatuře byla tedy na jedné straně předkládána doporučení, jak by měla situace vypadat, a tvrzení, že nabídka vzdělávání pro seniory je bohatá a dostatečná, na druhé straně chyběly přesné údaje o tom, jaká je situace v České republice, kolik je organizací občanské společnosti, které se vzděláváním seniorů zabývají, jak takové vzdělávání probíhá a kdo jsou organizátoři. Zároveň jsem chtěla porozumět tomu, podle jakého kritéria se v literatuře uvádí různé typy organizací jako vzdělávající seniory, když jejich obsah je tak široký a nesourodý (od cyklů přednášek po tanec na židlích). To se mi zdálo jako problematické a proto jsem si dala za cíl situaci zpřehlednit. Chtěla jsem také zjistit více informací o klubech seniorů a důchodců, klubech třetího věku, seniorských centrech. V literatuře figurují ve výčtech organizací vzdělávajících seniory, popsána však bývá především náplň univerzit třetího věku a na ostatní se příliš místa nedostává.

Cílem této práce je zjistit a popsat, jaká je situace ve vzdělávání seniorů zejména v organizacích občanské společnosti v České republice a zjištěné informace utřídit. Jde mi o to popsat, kolik takových organizací v ČR funguje, jaké nabízejí kurzy a aktivity a jaký typ vzdělávání nabízejí. Dalším cílem, který s tím souvisí, je zjistit, zda a jak se vzdělávání a vzdělávací aktivity od sebe liší v případě, že je jejich pořadatelem organizace občanské společnosti nebo jiná (například knihovna), a dále zda typy organizací, které jsou uváděny v literatuře (například akademie třetího věku, klub aktivních seniorů), mají mezi sebou ostrou hranici, nebo zda se jejich náplň prolíná. Na tyto otázky hledám odpověď vyhledáváním těchto organizací na internetových prohlížečích a zjišťováním konkrétních informací o nich. Poznatky se snažím utřídit v deskriptivní části této práce. Dalším cílem je zjistit, jaký mají na vzdělávání pohled sami senioři, návštěvníci kurzů a také jejich organizátoři. Jejich pohled na vzdělávání bude zjišťován v polostrukturovaných rozhovorech. Při jejich analýze budu také sledovat, zda, jak a čím se při vzdělávání projevuje občanská společnost.

Vzhledem k tématu a cílům práce jsem stanovila hlavní výzkumnou otázku: Jaká je v současné době v České republice nabídka vzdělávání seniorů v rámci OOS a jak na ni nahlízejí její účastníci a organizátoři? Tuto otázku bych chtěla zodpovědět pomocí čtyř podotázek, které se snažím zodpovědět ve třetí a čtvrté kapitole práce. Tyto otázky jsou:

1. Kolik je v České republice organizací a organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, které jsou dostupné on-line, jak jsou rozmístěny po území ČR, a v jakém jsou vůči sobě poměru?

2. Jaká je konkrétní nabídka kurzů těchto organizací, jakou mají formu a obsah, v čem jsou si kurzy podobné a čím se liší a lze je zařadit do kategorií formální, neformální a informální vzdělávání?
3. Jaká je nabídka vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v kraji Vysočina?
4. Jaký pohled na vzdělávání seniorů a nabídku vzdělávání mají účastníci kurzů a jejich organizátoři v organizacích občanské společnosti v Kraji Vysočina?

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola slouží k představení výzkumných otázek a k nástinu metodologie. Druhá kapitola se zaměřuje na teoretická východiska práce, ukazuje koncepty a pohledy získané z literatury, jsou v ní objasněny termíny používané v práci. Třetí kapitola je deskriptivní analýza, ve které se snažím popsat organizace, které poskytují vzdělávání seniorů a které jsou v ČR dostupné on-line. Čtvrtá kapitola se věnuje kvalitativnímu výzkumu a jejím obsahem je analýza polostrukturovaných rozhovorů se seniory i zástupci tří organizací občanské společnosti. V páté, závěrečné kapitole jsou shrnuty poznatky analýz a jsou nabídnuta témata k další diskusi.

1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY A NÁSTIN METODOLOGIE

Hlavní výzkumnou otázkou této práce je:

Jaká je v současné době v České republice nabídka vzdělávání seniorů v rámci OOS a jak na ni nahlíží její účastníci a organizátoři?

Jelikož se jedná o poměrně široce vymezenou otázku, byly vymezeny ještě dílčí podotázky, které zároveň konkrétněji vymezují oblasti, kterými se práce zabývá.

1. podotázka:

Kolik je v České republice organizací a organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, které jsou dostupné on-line, jak jsou rozmístěny po území ČR a v jakém jsou vůči sobě poměru?

2. podotázka:

Jaká je konkrétní nabídka kurzů těchto organizací, jakou mají formu a obsah, v čem jsou si kurzy podobné, čím se liší a lze je zařadit do kategorií formální, neformální a informální vzdělávání?

3. podotázka:

Jaká je nabídka vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v kraji Vysočina?

4. podotázka:

Jaký pohled na vzdělávání seniorů a nabídku vzdělávání mají účastníci kurzů a jejich organizátoři v organizacích občanské společnosti v Kraji Vysočina?

Cílem výzkumu je tedy na základě stanovených výzkumných otázek zmapovat a popsat situaci OOS, které se v České republice věnují vzdělávání seniorů a které mají právní subjektivitu – jsou občanským sdružením či spolkem, obecně prospěšnou společností, evidovanou právnickou osobou církve, nadací či nadačním fondem, a zároveň jsou dostupné on-line. Jelikož je cílem popsat situaci komplexně, není analýza zúžena ihned na OOS, ale snažím se najít všechny organizace, které jsou on-line a ty popsat také. Mám za to, že dojde k lepšímu pochopení, když bude vzdělávání seniorů představeno v kontextu určitého celku. Jedním cílem je zjistit, zda jsou kurzy obsahově podobné či odlišné, pokud jsou organizovány stejným typem právnické osoby i stejným typem organizátora. Dalším cílem je popsat charakter nabídky vzdělávání, konkretizovat náplň

kurzů nabízených OOS a ostatními organizacemi, které jsou on-line v České republice. Aby došlo k určitému zúžení a byl možný detailnější pohled na OOS, které se věnují vzdělávání seniorů, zaměřila jsem se dále na Kraj Vysočina, ve kterém jsem se pokusila zjistit informace o nabídce OOS, které mají v nabídce vzdělávání pro seniory. Tento seznam organizací bude sloužit jako výchozí bod pro kvalitativní výzkum, jelikož dalším cílem práce je zjistit, jak vnímají vzdělávání a nabídku kurzů jejich účastníci, zda jim nabídka vyhovuje a zda mají pocit, že vedení organizace je jejich partnerem v utváření programů. Dále je cílem práce zjišťovat důvody, které vedou seniory k návštěvě kurzů či vzdělávacích aktivit. Neméně důležitý je pak pohled z „druhé strany“, pohled organizátorů kurzů, kdy bude zjišťováno, jakým způsobem organizace utvářejí nabídku vzdělávání, z jakých důvodů se vůbec začaly věnovat a věnují této oblasti a zda stojí o aktivní participaci a nápady od uživatelů kurzů. Od obou stran bude zjišťováno, zda a jak spolu souvisí vzdělávání a občanská společnost.

Zodpovězení dílčích podotázek a naplnění cílů práce je ovšem závislé na množství informací, které je možné v rámci výzkumu zjistit, tedy, do jaké míry samy organizace zjišťované informace prezentují na svých webových stránkách. Samozřejmě bude úspěšnost výzkumu vázána na ochotu zástupců organizací a uživatelů kurzů k poskytnutí rozhovorů.

Informace o jednotlivých organizacích, které jsou dostupné on-line, jejich nabídky kurzů, počtu účastníků či poplatků budou zjišťovány internetovým průzkumem za využití nejrozšířenějšího vyhledávače Google¹ a dále vyhledávačů Seznam, Centrum a Neziskovky.cz.

Pohled seniorů, tj. uživatelů a návštěvníků kurzů pro seniory, bude zjišťován při polostrukturovaných rozhovorech se samotnými uživateli. Pohled OOS bude zjišťován v polostrukturovaných rozhovorech se zástupci vybraných OOS v Kraji Vysočina.

---

¹Takový typ výběru vzorku použili například Rabušicová, Rabušic ve svém výzkumu, který se týkal sledování vzdělávání dospělých v ČR v různých fázích života a jeho různých formách. Výstupem výzkumu je kniha „*Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*“.

2. TEORETICKÝ POJMOVÝ RÁMEC

V této kapitole se seznámíme s pojmy, které budou používány v celé práci. Jedná se o termíny: *organizace občanské společnosti, občanský sektor a občanská společnost, senioři, stáří, vzdělávání seniorů*. V závěrečné části kapitoly bude uvedeno, jak spolu tyto pojmy souvisí a zda a jak vzdělávání seniorů patří či by mělo patřit do sféry OOS.

2.1. Organizace občanské společnosti, občanský sektor, občanská společnost

Tato kapitola byla do práce zařazena jednak z důvodu kontextuálního – celá práce je směřována právě do oblasti OOS, jednak z důvodu vysvětlení, proč autorka používá právě tento termín a co vlastně znamená².

Organizace občanské společnosti (OOS)³ jsou takové organizace, které dle strukturálně-operacionální definice Salamona a Anheiera vykazují těchto pět charakteristik:

- jsou **formálně ustaveny** – organizace vykazují určitou formu institucionalizace, která se v různých státech může projevovat různým způsobem.
- jsou **soukromé, tedy nezávislé na státu** – jsou institucionálně oddělené od státní správy.
- jsou **neziskové** – nerozdělují případný zisk mezi své vlastníky či správce. To nicméně neznamená, že nemohou generovat žádné zisky.
- jsou **samosprávné** – jsou schopny řídit samy sebe a neřídí je tedy jiná organizace.
- jsou **dobrovolné** – fungují také díky dobrovolné činnosti dobrovolníků. Míra zapojení dobrovolné práce se v jednotlivých organizacích může lišit. (Potůček 1997: 53)

V České republice můžeme na základě této definice určit typy právnických osob, které tyto znaky vykazují – jedná se o:

občanská sdružení

nadace a nadační fondy

---

² Mám zkušenost, že veřejnost pojmy občanská společnost a organizace občanské společnosti obvykle nezná, proto považuji za důležité alespoň zhruba nastínit, co termín znamená. V žádném případě se nicméně nedomnívám, že bych touto kapitolou obsáhla vše podstatné ohledně OOS.

³ Podle Potůčka „organizace občanského sektoru“ (Potůček 1997: 53).

obecně prospěšné společnosti

evidované právnické osoby církve⁴. (Skovajsa et al., 2010: 39)

Na tomto místě je vhodné podotknout, že k 1. 1. 2014 vstupuje v platnost nový Občanský zákoník, který přináší mimo jiné novou úpravu právnických osob soukromého práva. Nově se pak budeme setkávat s právnickými osobami s označením: spolky, nadace a nadační fondy, ústavy, sociální družstva a evidované právnické osoby církví. To, jak se změní podstata těchto právnických osob, nechme stranou, podstatné pro nás je, že od roku 2014 se mohou stávající OOS transformovat na nový typ právnické osoby a v takovém případě by mohlo dojít také ke zdánlivým změnám v počtu a struktuře organizací zde uváděných.

Tyto organizace se pomyslně nacházejí v oblasti organizované občanské společnosti, tedy oblasti, která se nachází mezi rodinou, trhem a státem a jsou zřizovány podle práva jako právnické osoby. „Pro část občanské společnosti tvořenou organizacemi používáme označení **občanský sektor** nebo **organizovaná občanská společnost**.“ (Skovajsa et al., 2010: 31)

V literatuře se krom tohoto termínu setkáme také s termíny např. třetí sektor, neziskový sektor, nestátní neziskový sektor, nevládní sektor, nezávislý sektor, dobrovolnický sektor, sociální ekonomika (např. Potůček 1997, Dohnalová, Průša 2011). Každý z uvedených termínů by mohl být považován za synonymum termínu občanský sektor, v práci nicméně budeme důsledně používat termín organizovaná občanská společnost (a tedy také organizace občanské společnosti), jelikož je nejvýstižnější a nejméně zavádějící z termínů běžně používaných⁵. (Skovajsa et al., 2010: 32)

Ještě jeden termín zbývá objasnit, a to termín **občanská společnost**, který ostatní termíny, dá se říci, zastřešuje. Ponecháme stranou historický vývoj významu tohoto termínu a zaměříme se pouze na jeho současný význam⁶. Občanskou společnost chápeme

---

⁴ Další PO, které vykazují všech pět znaků pouze částečně, jsou: odbory, občanské iniciativy, divadla, školy atd. zřízené jako příspěvkové organizace, politické strany, profesní, hospodářské agrární a další komory, společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti, družstva. (Skovajsa et al., 2010: 40)

⁵ Pro konkrétní, často velmi jemné, rozdíly v terminologii lze doporučit podrobnější studium zde citované publikace *Občanský sektor*.

⁶ Pojem občanská společnost najdeme již v antickém Řecku a Římě, jinak se o ní uvažovalo ve středověku a různě jej chápali moderní autoři jako např. T. Hobbes, J. Locke, A. Smith, Ch. Montesquieu, J.-J. Rousseau, A. de Tocqueville, G. W. F. Hegel, K. Marx, J. Habermas, E. Gellner a další.

jako „oblast lidského sdružování neformálního nebo formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společenství, církví, asociací, svazů, klubů, sborů, nadací a dalších subjektů, kterých v každé svobodné společnosti existují desetitisíce a které usilují o naplnění nejrozmanitějších cílů. Činnost jednotlivců v této tak bohatě rozčleněné a jedním pohledem obtížně přehlednutelné sféře je jedním z nejautentičtějších projevů lidské svobody a neodmyslitelnou součástí každé společnosti, která se chce oprávněně označovat za demokratickou“ (Skovajsa et al., 2010: 63). Občanská společnost je tedy oblast, ve které se lidé sdružují, ať už ve formálně vytvořených organizacích nebo neformálně. Tento prostor může z definice obsahovat také negativní projevy a zájmy jako jsou extremismus, rasismus či nacionalismus.

Jelikož by bylo velmi obtížné zjišťovat relevantní informace o neformálním sdružování lidí, zaměříme se v práci pouze na část občanské společnosti, a to na organizovanou občanskou společnost (organizace, které ji reprezentují), jak již bylo naznačeno výše.

2.2. Organizace poskytující vzdělávání seniorům

Senioři v České republice si mohou dle literatury (např. Mühlpachr, Staniček, Průcha) vybrat ze spektra nabídky kurzů, přednáškových cyklů, aktivit podle svých přání a možností. Kurzy jsou obvykle organizovány v níže uvedených typech, z nichž každý je podle literatury svým způsobem specifický a odlišuje se od ostatních. Jednotlivé typy organizací se od sebe podle literatury liší především náročností studia, navázáním na další instituce (jako jsou například univerzity třetího věku organizovány při univerzitách), mírou organizovanosti, různými formami zakončení, atd. Každý z těchto typů potom může být jinou právní osobou, jeho zřizovatelem může být OOS, stát, veřejnost, či jednotlivec (k tomu např. Mühlpachr, Tureckiová, Kalvach). V deskriptivní části práce se kromě zjištění týkajících se nabídky OOS, ostatních organizací a jejich vzájemném poměru pokusím také zjistit, zda se od sebe jednotlivé typy opravdu takto jednoznačně a zřetelně odlišují.

V literatuře se uvádí, že vzdělávání seniorů nepochybně patří do celoživotního vzdělávání (o tomto konceptu pojednává kapitola 2.3.3.). Podle Národního akčního plánu (Ministerstvo, 2012) vzdělávání seniorů v České republice poskytují etablované univerzity třetího věku, akademie seniorů a další vzdělávací kurzy poskytované především prostřednictvím činnosti nestátních organizací a organizací zřizovaných obcemi, zejména

veřejnými knihovnami. Podle tohoto dokumentu v České republice poptávka po vzdělávání stále převyšuje nabídku. Výstupy vzdělávání podporují nejen osobní rozvoj jednotlivce, ale také zvyšují jejich aktivní zapojení se do společnosti, zvyšují občanskou odpovědnost a podporují sociální soudržnost společnosti (jak takové zapojení, zvyšování a podpora vypadají, ale dokument nespecifikuje). (Ministerstvo, 2012)

Níže uvedený výčet typů chápeme jednak informativně (seznámení se s termíny, s tím, jaké typy jsou běžně uváděné v literatuře), jednak jako výchozí bod pro další výzkum (níže uvedené typy budou ve výzkumu dále vyhledávány v České republice a bude zjišťováno jejich procentuální zastoupení i podrobnější informace o nich).

Podotkněme ještě, že tento výčet organizací, které se věnují vzdělávání seniorů, nepochází z jediného zdroje jako typologie, ale byl sestaven na základě četby literatury o celoživotním vzdělávání a učení, ve které jsou tyto typy uváděny jako příklady organizací, které se vzdělávání seniorů věnují – ať už je zprostředkovávají OOS nebo ostatní organizace či instituce.

Univerzita třetího věku (U3V)

Univerzity třetího věku jsou nejnáročnější možností, jakou si senioři mohou pro své vzdělávání vybrat. „U3V jsou oficiálně uznané instituce, které umožňují občanům postproduktivního věku studium vysokoškolské úrovně v nejrůznějších oborech. Účastníci mají obvykle statut mimořádných studentů dané vysoké školy. Vzdělávání má výlučně charakter osobnostního rozvoje, nikoli profesní přípravy a nezakládá tak nárok na profesní uplatnění (kromě dobrovolnických aktivit např. v rámci seniorské populace).“ (Mühlpachr, Staníček, 2001: 29) O U3V je dostupný dostatek informací, a na toho téma bylo v České republice sepsáno mnoho diplomových prací⁷.

První kurz U3V byl zorganizován v roce 1973 ve francouzském Toulouse na základě návštěvy pobytového zařízení pro seniory, které navenek působilo jako jakési ghetto, místo bez mezigeneračního kontaktu a místo, kde se pouze pasivně přežívá. Tento nápad se velmi

---

⁷Např. Hošová, Petra. 2010. *Vzdělávání seniorů*. Nepublikovaná diplomová práce. Zlín: Fakulta humanitních studií Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.; Hřebíčková, Jana. 2009. *Strategický plán rozvoje Univerzity třetího věku na UTB ve Zlíně*. Nepublikovaná diplomová práce. Zlín: Fakulta humanitních studií Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.; Smítalová, Martina. 2010. *Univerzita 3. věku a její místo v edukaci seniorů*. Nepublikovaná diplomová práce. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzita Palackého. Atd.

rychle rozšířil do dalších evropských států a zahrnuje v současné době širokou a různorodou nabídku pro smysluplnější trávení volného času seniorů. Vznik konceptu U3V zároveň sám o sobě symbolizoval nový – aktivní, cílevědomý a informovaný – koncept přístupu k životu v období senia. (Čornaničová, 2005: 141)

Odlišným způsobem se vyvíjel tento formát ve Velké Británii, kde si od roku 1983 účastníci U3V byli schopni organizovat univerzitu z „vlastních zdrojů“, tedy učili se navzájem. Samozřejmostí pro studenty bylo to, že tato aktivita nemá žádnou finanční záštitu a že si veškeré aktivity hradí sami. Takovýchto „svépomocných“ U3V bylo v roce 1993 v Británii 266. (Georgokova, 2009)

Odtud také vycházejí dvě pojetí U3V – „francouzský model“, ve kterém je U3V výrazně navázána na univerzitu a – „britský model“, kdy kurzy a další aktivity jsou pořádány např. občanskými sdruženími, a spojení s univerzitami je minimální či žádné. V Česku je podle Pavelkové uplatňován model francouzský. (Pavelková, 2008)

Univerzita volného času

Univerzita volného času je taková forma, která nabízí celoživotní zájmové vzdělávání nejširší veřejnosti a je tedy místem mezigeneračního setkávání. Vzdělávání obvykle není vázáno na univerzitu (jako U3V), ale spíše na knihovny či jiné instituce, které mají kvalifikační a technologické zázemí a mají pro vzdělávací aktivity výborné předpoklady. Kvalita UVČ se odvíjí přímo úměrně kvalitám jednotlivých přednášejících, lektorů. Obvykle není pro přijetí podmínkou žádné předchozí vzdělávání, zájemci o kurzy při UVČ nepodstupují žádné vstupní ani výstupní testy či zkoušky. „Cílem studia na Univerzitě volného času není obdržení certifikátu, nýbrž zájem o obor, načerpání nových vědomostí a dovedností či prostě jen chuť vrátit se po letech do prostředí poslucháren a přednáškových sálů.“ Zachováno je nicméně „semestrální“ uspořádání přednášek. (Rösslerová, 2002)

Lidová univerzita

„Lidové univerzity představují specifickou podobu vzdělávání v postproduktivním věku, která se osvědčila zejména ve skandinávských a německy mluvících zemích. Starší člověk, který má zájem o studium, absolvuje vzdělávací program spolu s mladými

posluchači. Pozitivní je zde zejména vzájemné ovlivňování a sbližování dvou generací: mladé lidi to vede k porozumění problémům pokročilého věku, starší generace pak profituje z toho, že její komunikační pole zůstává ve společnosti, která ji akceptuje.“ (Mühlpachr, Staníček, 2001: 29)

Lidové univerzity vznikaly již koncem 19. stol., kdy plnily především osvětové funkce. Jejich činnost se rozšířila v první polovině 20. století i na vzdělávání a na popularizaci vědy a techniky. Neposkytovaly ucelené vzdělávání ani kvalifikaci. Jejich působnost dnes je výjimečná. Lidové univerzity se ustálily jako vzdělávací instituce např. v USA, ale dnes již jako instituce s programem profesního a uceleného vzdělávání. (Andragogický, 2002)

Akademie třetího věku

Akademie třetího věku jsou nabídkou pro seniory, kteří žijí v regionu, kde není zřízena vysoká škola a nemohou se tak účastnit kurzů na U3V. Jak uvádí Čípová (Čípová, 2011: 143), jsou charakteristické přizpůsobováním obsahu daným potřebám a zájmům občanů a přístupností výkladu. „Nejčastěji se vzdělání zaměřuje na oblasti tělesného a duševního zdraví, práva, ekologie, filozofie, náboženství, mezilidských vztahů multikulturního vzdělávání. Výuku zajišťují organizace a instituce věnující se práci se seniory (Český Červený Kříž, Akademie Jana Amose Komenského). Akademie třetího věku mívá různě dlouhé cykly přednášek (10 setkání v jednom cyklu), zahrnuje také exkurze, pohybově turistické programy a kroužky“ (Bočková citována in Čípová 2011: 143).

Klub aktivního stáří

„V našich podmínkách mají poměrně dobrou tradici tzv. Akademie třetího věku a Kluby aktivního stáří. Obě tyto formy uspokojují vzdělávací potřeby občanů v postproduktivním věku, zejména v těch regionech, kde nejsou vysoké školy. Akademie třetího věku jsou organizovány pod záštitou různých organizací a institucí. Vyznačují se přístupností výkladu a přizpůsobováním obsahu místním potřebám a individuálním zájmům občanů postproduktivního věku. Kluby aktivního stáří mají podobné poslání, ale na rozdíl od výše uvedených forem se vyznačují trvalejšími neformálními vztahy,

rozvíjením osobních zájmů seniorů a uspokojováním potřeby vzájemného kontaktu.“
(Mühlpachr, Staniček, 2001: 29)

Klub třetího věku

Je svou podstatou a náplní velice podobný A3V. Čípová je definuje shodně. (Čípová 2011: 143)

Klub seniorů, klub důchodců

Obvykle zajišťuje společenskou, kulturní a zájmovou činnost pro seniory, kteří se v nich seskupují na dobrovolné bázi. Kluby mají nejrůznější zaměření od přednášek přes nejrůznější zaměřené kurzy, besedy až po zájmové akce.

Seniorské centrum

Kalvach píše o seniorských centrech, která zvláště na západě fungují jako „zárodečná jádra na komunitní úrovni, kolem nichž se odvíjejí nejrůznější aktivity (poradenské, zájmové, vzdělávací, pečovatelské, konzultační)“. V České republice se podle jeho údajů tato centra nerozvíjejí, ačkoli je chápe jako „stavební kameny komunitních programů, neboť senioři by neměli být objektem, nýbrž subjektem dění“. (Kalvach 1997: 126)

Klub aktivních seniorů

Klub aktivních seniorů je aktivizačním programem pro seniory. „Vychází z rakouského vzdělávacího programu LIMA (Kvalita života ve stáří), podle vzoru studie SIMA (Samostatnost ve stáří) profesora Oswalda. Jedná se o program, který je rozčleněn do čtyř hlavních částí, které ve svém komplexu napomáhají seniory udržovat ve své samostatnosti a soběstačnosti s přihlédnutím na individuální podmínky každého z účastníků. Trénuje se paměť, motorika, nacvičují se různé nové kompetence a prohlubují stávající možnosti, včetně psychohygieny nebo přímo duchovních (morálních) otázek.“⁸

---

⁸ Dostupné z: <<http://www.crsp.cz/projekty/projekty/17-klas-klub-aktivnich-senioru>>. [cit. 13. května 2013]

2.3. Senioři a občanská společnost

V této části diplomové práce se zaměříme na pojmy stáří, stárnutí a senior. Budou zde ukázány různé pohledy na stáří, na to, kdo je senior a přejdeme také k otázce vzdělávání seniorů a především seniorů a jejich vzdělávání v rámci OOS.

2.3.1. Stáří a stárnutí

Na stáří a stárnutí se můžeme dívat z nejrůznějších úhlů pohledu – jako na čas, který má senior pro sebe, pro své nejrůznější aktivity nové či „staronové“, vzdělávání, na hlídání vnoučat, jako čas odpočinku či čas nemoci, nevrlosti, pasivity či „odevzdanosti“, nicnedělání a nudy. Pokud to fyzický stav dovolí, je už samozřejmě na každém jednotlivci, jak svůj čas využije, čemu se bude věnovat, zda ho více těší tělesná či duševní aktivita, nebo snad nic. Mühlpachr komentuje, jak se na stáří nahlíželo v minulosti a píše, že „medicína, alchymie, filozofie i náboženství hledaly od počátku vzniku lidstva příčiny stárnutí člověka a snažily se tuto etapu života usnadnit, ulehčit, přinejmenším odsunout ji v čase. Stárnutí, stáří a smrt byla témata, která ve všech epochách znepokojovala nejen lidstvo samo, ale i odborníky z různých oborů.“ (Mühlpachr, 2004: 5) Jisté tedy je, že stárnutí a stáří fascinovalo lidstvo vždycky.

Již mezi antickými filozofy najdeme řadu zajímavých názorů na stáří. Aristoteles považoval stárnutí za důsledek ztráty tepla, Hippokrates za důsledek ztráty vlhka. „Terentius vyslovuje příkrý, negativní výrok na stáří: *Senectus ipse est morbus* (stáří samo je nemoc) a Seneca tento výrok ještě prohlubuje: *Stáří je nevléčitelná nemoc.*“ (Mühlpachr, 2004: 8)

Mühlpachr sám mluví o stáří jako o „obecném označení pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů, modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí). Všechny změny příčinné i následné se vzájemně prolínají, mnohé jsou protichůdné a jednotné vymezení a periodizace stáří se tak stávají velmi obtížnými. Stárnutí je celoživotní proces, jehož involuční změny se stávají zřejmějšími zhruba od přelomu 4. a 5. decenia, a to v závislosti na náročnosti prostředí.“ (Mühlpachr, Staniček, 2001: 9)

Jeden způsob, jak se na stáří dívat (stále s Mühlpachrem), je následující:

a. „Biologické stáří je hypotetické označení konkrétní míry involučních změn (atrofie, pokles funkční zdatnosti, změny regulačních a adaptačních mechanismů), obvykle těsně propojených se změnami způsobenými těmi chorobami, které se vyskytují s vysokou frekvencí převážně ve vyšším věku (např. ateroskleróza).“

b. „Sociální stáří je období vymezené kombinací několika sociálních změn či splněním určitého kritéria – nejčastěji penzionování, resp. dosažení věku, v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu. **Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění.** Stáří je v tomto smyslu chápáno jako sociální událost.“

c. „Kalendářní (chronologické) stáří. Je vymezeno dosažením určitého, arbitrárně stanoveného věku, od něhož se empiricky obvykle nápadněji projevují involuční změny. Uplatňuje se rovněž demografické hledisko – čím více seniorů ve společnosti (čím starší populace), tím vyšší hranice stáří. Výhodou kalendářního vymezení stáří je jednoznačnost, jednoduchost a snadná komparace.“

(Mühlpachr, Staníček, 2001: 9,10)

Logicky se tedy tato hranice v průběhu času posouvá.

Jiný typ členění je založen na konceptu úspěšného stárnutí⁹. Podle něj můžeme najít stáří:

- **Obvyklé, normální** – zdravotní a funkční stav seniora, jeho sociální role, míra zdravotních obtíží a funkčních limitací odpovídá jeho vrstevníkům, současné normě v dané společnosti, vhodněji mezinárodnímu standardu.

- **Úspěšné** – zdravotní a funkční stav seniora je lepší než současný průměr, umožňuje nejen plnou soběstačnost, ale žádoucí tělesnou, psychickou i sociální aktivitu zhruba do 9. decenia. Na populační úrovni jsou vytvářeny předpoklady pro zvyšování střední délky života bez přibývání roků závislého života.

---

⁹ Koncept úspěšného stárnutí se objevil především v USA. Koncept zdůrazňuje, že dominantní pozornost nemá být věnována zvyšování kapacit pro zvládnání dramaticky přibývajících nesoběstačných osob, nýbrž zlepšování zdravotního a funkčního stavu osob stárnoucích s maximální prevencí vzniku závislosti.

- **Neúspěšné, patologické** – zdravotní a funkční stav je horší než u vrstevníků, než odpovídá současné normě. Rozvíjí se závislosti, choroby vyššího věku, jejich projevy a důsledky jsou neobvykle výrazně vyjádřeny a nastupují neobvykle brzy, „předčasně“, jejich průběh je urychlený. Dominuje závislost či dojem vyššího biologického než kalendářního věku, tedy progerie (předčasné stárnutí).“ (Mühlpachr, Staníček, 2001: 22, 23)

Stáří tedy chápeme jako součást lidského života, která může být někdy bolestivá, naplněná nemocemi a považovaná až za neúspěšnou, ale také jako část života (a to je ta, která je předmětem našeho zájmu), která je prostorem pro další rozvíjení nových či znovuobjevení starších aktivit a zájmů z minulosti, prostorem vhodným pro smysluplné vyplnění času¹⁰. Mühlpachr to řekne takto: „Stáří není choroba, i když je zvýšeným výskytem chorob provázeno, a ztráta soběstačnosti není nezbytným, zákonitým důsledkem stárnutí.“ (Mühlpachr, Staníček, 2001: 7) K tomu, aby bylo stáří spokojené a úspěšné napomáhá podle Tama (Tam, 2011) také celoživotní vzdělávání¹¹.

Stáří a stárnutí je ústředním tématem současnosti obecně, například OSN vydala v roce 2002 *International Plan of Action on Aging*, ve kterém se zaměřuje na tři hlavní témata: staří lidé a rozvoj; zlepšování zdravotního stavu a zdraví do vysokého věku; zajišťování umožňujícího a podporujícího prostředí. Tato listina je zdrojem pro tvorbu politik, navrhuje řešení pro vlády, organizace občanské společnosti a další, aby změnily způsoby, kterými jejich společnosti vnímají, interagují a starají se o staré občany. V listině

---

¹⁰ Jako podklad k tomuto tvrzení použijme 8. bod ze Seniorského desatera uvedeného na portálu otevrenoseniorum.cz: „I když je nemocnost a vícenásobná nemocnost ve vyšším věku častější, nelze mezi ně (stáří a nemoc) klást rovnítko. Výzkumy zabývající se zdravím seniorů se na tomto závěru shodují. Jinými slovy, i ve velmi vysokém věku se zhruba 1/2 až 2/3 osob těší zcela uspokojivému zdraví. Tyto výsledky potvrzuje i subjektivní hodnocení zdraví, kde pouze 31 % mužů a 42 % žen nad 75 let hodnotí své zdraví jako špatné! Mezi osobami žijícími v domácnosti je ve věku mezi 60 - 74 lety 84 % osob zcela nezávislých na pomoci druhých. Potíže s pohybem, které mohou omezovat vycházení mimo domov, mají asi 4 % seniorů nad 60 let. Necelé jedno procento osob je v domácnosti upoutáno na lůžko. V případě výraznějších omezení samostatnosti bývá jako řešení zvolena některá z forem ústavní péče. Dle Sčítání lidu (2001) bylo v ústavních zařízeních něco přes 35 000 osob nad 60 let, tedy pouze 1,9 % všech šedesátníků a starších (tj. asi 0,3 % populace ČR). Na druhou stranu existuje velká pravděpodobnost, že nějakou formu intenzivnější péče bude v období před smrtí potřebovat každý z nás.“ Dostupné z: <<http://www.otevrenoseniorum.cz/myty-o-stari/na-stari-se-neumira/>>. [cit. 13. května 2013]

¹¹ ČŽV podle něj přispívá také k dobré zdravotní kondici, spokojenosti se životem, nezávislosti a hrdosti.

najdeme také poukaz na to, že v současné době státy a OOS spolu nekomunikují a nespolupracují. Spolupráce by nicméně prospěla – především seniorům, kterých se to týká. (OSN, 2002)

Dá se tedy říci, že se postupně rozvíjí úsilí o to, aby starší lidé nebyli odsouzeni k pasivnímu způsobu života. Za povšimnutí ovšem stojí, že to jsou opět vnější organizace (státy, vlády, OOS), které jsou nabádány k aktivitě a k zajišťování programů pro seniory – není zde žádná zmínka o tom, že by senioři sami měli vytvářet projekty, sami si aktivity organizovat a tvořit.

2.3.2. *Senior*

Senior je osoba, která dosahuje seniorského věku. Mezi autory nicméně neexistuje shoda, kdy tento věk přesně nastává. Měli bychom za seniora označit člověka, který je již ekonomicky neaktivní?

Dle Mühlpachra (Mühlpachr, Staníček, 2001: 11) se v poslední době můžeme setkat s následujícím členěním seniorů dle věku:

„65 – 74 let - **mladí senioři**, u nichž dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace. Právě u této skupiny bychom tedy mohli očekávat největší podíl aktivity, činorodosti, využití prostoru pro další rozvoj a své zájmy.

75 – 84 let - **staří senioři**, dochází u nich ke změně funkční zdatnosti, týká se jich specifická medicínská problematika a objevuje se atypický průběh chorob. Od věku 75 let se senioři sami začínají pokládat za staré.

85 a více let - **velmi staří senioři**, u kterých nabývá na významu sledování soběstačnosti a zabezpečení.“Roste u nich množství různých omezení a potřeba pomoci od druhých.

Statistické úřady jako jsou Český statistický úřad, Eurostat, či statistiky OSN pracují s obdobnou škálou 0-14, 15-64, 65+ let. Přesto ČSÚ upozorňuje, že zařazovat osobu do kategorie „senior“ pouze na základě chronologického věku, nemůže být jednotným kritériem pro její zařazení sem. „O začátku stáří ale můžeme mluvit zhruba jako o věku

kolem 75 let, shoduje se neoficiálně většina expertů. Ve světě je hranice stáří často ještě vyšší. Pro Švýcarsko je člověk starý, když překročí 84 let, pro Kanadu 79 let.¹²

V literatuře stále setkáváme s periodizací životního cyklu lidí v seniu (jak bylo již uvedeno i v předchozí kapitole) k tomu například Čornaničová (Čornaničová, 2005), na druhou stranu, některé zdroje se periodizací senia úplně brání (např. Vidovočová v „seniorském desateru“¹³).

Být seniorem po druhé světové válce znamenalo být také velkým sociálním problémem. V 50. letech se začal přístup k seniorům měnit a pojetí života v důchodu jako „života v očistci“ se začalo zvolna měnit na pochopení tohoto času jako „zlatých roků“. Tyto zlaté roky nemají být dobou odpočinku a volna, ale senioři sami chtějí od důchodu víc. Mají k tomu i dobré předpoklady – dlouhověkost, lepší zdravotní stav. A sami si chtějí plánovat život jinak. (Rand, 2012)

Poslední dobou se tedy mění pojetí důchodu – lidem přibývají roky a stále více touží po tom dělat něco smysluplného, případně získat finanční přilepšení – jako pan Snyder, který se začal v důchodu nudit a tak se rozhodl pro spolupráci s neziskovou organizací (ReServe Elder Service, sdružuje důchodce, neziskové organizace a vládní agentury), ve které za několik dolarů na hodinu pomáhá efektivně přerozdělovat peníze obětem trestných činů. Pan Snyder zároveň říká, že je pro něj skvělé vědět, že něčím stále může přispět společnosti. Praxe z této organizace ukazuje dvě věci. Jednak osobní uspokojení konkrétního jednotlivce, který vidí ve svém důchodovém věku smysl, jednak to, že dobrovolnická práce seniorů musí být vedena odborně a efektivně, jinak může napáchat i hodně škod. (Greene, 2009)

Vidíme na tomto příkladu, že senioři se mohou zapojovat efektivně do chodu společnosti a mnohé dobré jí přinášet – ať už jako pracovníci nebo dobrovolníci, kteří svými životními zkušenostmi a nově nabitými znalostmi a dovednostmi mohou efektivně pomáhat například v OOS. Podle dostupné literatury senioři (a také celoživotní vzdělávání) patří do OOS. Málokdy ale literatura říká, jakou měrou má zajišťovat vzdělávání seniorů

---

¹² Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/280808-vek-kdy-je-clovek-uz-stary-oficialne-neexistuje-experti-mluvi-o-75-letech.html>>. [cit. 14. května 2013]

¹³ Seniorské desatero je dostupné na stránkách: <http://www.otevrenoseniorum.cz/myty-o-stari/>. [Cit. 13. května 2013]. Jedním z jeho bodů je například to, že senioři jako skupina neexistují.

OOS a jakou měrou se má podílet stát či další instituce. Důvodů pro vzdělávání seniorů najdeme hned několik.

Podle výzkumů pracovníků 1. Lékařské fakulty bylo dokonce zjištěno, že návštěva univerzit třetího věku je pro posluchače tak přínosná, že v průběhu studia sice stárnou, jejich zdravotní stav se však zlepšuje! (Kotýnková, Červenková, 2001: 25) Díky vzdělávání mohou senioři získat odborné znalosti a vědomosti a ty případně využít pro obecně prospěšné aktivity (např. u lůžek těžce nemocných pacientů, při organizování humanitárních akcí, atp.). Vzdělávání seniorů nemusí tak být pouze vzděláváním pro ně samé, ale může podporovat jejich aktivizaci, začleňovat je do společnosti a skrze jejich dobrovolnickou činnost také pomáhá budovat občanskou společnost. (Tamtéž: 26)

Krom výše uvedeného zapojení se do chodu občanské společnosti mohou senioři participovat na životě společnosti tím, že se budou podílet na správě věcí veřejných a na správě toho, co se týká starších lidí (Kalvach, 1997: 126).

Je tedy patrné, že důvodů, proč by senioři měli být zapojeni do vzdělávání je více – ať už vidíme prospěch v tom, že fyzicky nestárnou tak rychle, nebo v tom, že se díky naučenému mohou kvalifikovaněji zapojovat do činností, být kvalifikovanějšími dobrovolníky, zapojovat se do chodu věcí veřejných a tím vším pomáhat budovat občanskou společnost.

V poslední době se také často setkáváme s pojmem **aktivní senior**. V dostupné literatuře jsem se snažila dohledat, jak takový aktivní senior vypadá – zjistila jsem ovšem pouze to, že literatura s tímto termínem pracuje, používá jej v dalších slovních spojeních (například aktivní stárnutí, aktivní učení), a že autoři mají určité požadavky na to, aby byli senioři aktivní a měli dostatek aktivit (např. Tam, 2011, Ostiguy, 1998). Ale definici nebo snad popis aktivního seniora se mi nepodařilo najít. Proto bude tato otázka v rozhovorech pokládána seniorům, kteří navštěvují vzdělávací kurzy.

V předchozích dvou podkapitolách jsme si ukázali dělení senia dle věku a rozdělení seniorů do skupin dle určitých typických znaků podle toho, jak je uvádějí autoři, kteří se věnují seniorské populaci. Všichni uvedení autoři uvádějí hranici senia okolo šedesátého roku a uvádějí obvykle tři úrovně senia jako něčím typické. Zároveň se autoři často snaží poukázat na to, že toto dělení není jednoznačné, že je vždy potřeba uvažovat konkrétního seniora a jeho možnosti a schopnosti, jeho individuální možnosti a potřeby. Je patrné, že dochází ke snahám seniorskou populaci třídit, škatulkovat, označovat, ale nejedná se o

lehký úkol. Vidovičová (v seniorském desateru) na druhou stranu poukazuje na to, že skupina seniorů (tak, jak bychom si ji chtěli představovat – tedy jako jednotnou skupinu, kde nerozeznáme jednotlivce) vlastně vůbec neexistuje. Zároveň jsme se snažili ukázat důvody, proč by senioři a vzdělávající se senioři, měli aktivně participovat na dění v OOS.

2.3.3. Koncept celoživotního učení a vzdělávání seniorů

„**Celoživotní vzdělávání a výchova (CŽV) – celoživotní učení (CŽU)**¹⁴ je soubor záměrných a systematicky uplatňovaných organizačních, řídicích, didaktických a finančních procedur pro podporu učení se v průběhu celého života člověka, včetně formy řízeného samostudia.“ (Kalnický, 2009: 8) Podle jiného autora (Hildebrand citován in Laal, 2012) CŽU probíhá spíše tak, že se člověk učí, CO chce, JAK chce a KDY chce. Toto celoživotní učení by mělo být v zájmu každého z nás, jelikož jinak zůstaneme stát opodál a nepochopíme rychle se měnící svět okolo nás.

Celoživotní vzdělávání/učení rozdělujeme do tří základních oblastí, z nichž každá má svůj obsah:

- formální vzdělávání/učení (formal education)
- neformální vzdělávání/učení (non- formal education)
- informální vzdělávání/učení (informal education) (Tureckiová et al., 2010: 50, srov. Bartoňková, Šimek, 2002: 45)

„Podle Memoranda Evropské komise o celoživotním učení se **formálním vzděláváním** rozumí ‚vzdělávání, které probíhá ve vzdělávacích institucích a vede k získávání uznávaných diplomů a kvalifikací, řídí se předmětem stanoveným učebním plánem, učebními osnovami, vzdělávacími standardy apod.‘ **Neformální vzdělávání** pak tentýž dokument definuje pomocí toho, že ‚je realizováno mimo hlavní vzdělávací systémy a nevede obvykle k získání formalizovaného osvědčení‘, a **informální učení**, je přirozeným doprovodným znakem každodenního života. Na rozdíl od neformálního a formálního vzdělávání není informální učení nezbytně učení úmyslným, vede k získávání znalostí a dovedností.“ (Tureckiová et al., 2010: 16)

---

¹⁴ „Co se týče terminologie, setkáváme se zde s oběma pojmy – vzdělávání i učení – obecně lze ale říci, že v politických dokumentech (např. Strategie celoživotního učení v ČR z roku 2007) a odborné literatuře se čím dál častěji budeme setkávat spíše s pojmem celoživotní učení. Tento koncept potom zastřešuje všechny typy učení (počátečním, další, terciárním, vzdělávání dospělých).“ (Rabušicová, Rabušic, 2009: 20)

Součástí celoživotního vzdělávání je také **vzdělávání seniorů**. To je zaměřeno na edukaci lidí v ekonomicky postproduktivním věku. Jeho cílem je poskytovat seniorské populaci různé formy vzdělávání, které by respektovaly jejich specifické zájmy a zároveň byly přizpůsobeny zvláštnostem učení v tomto úseku životní dráhy. Mezi formami vzdělávání seniorů jsou jak kurzy osvětové a populárně naučné, tak ucelené cykly přednášek, zvláště univerzita třetího věku. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009)

Čornaničová (Čornaničová, 2005: 140) konstatuje, že nejrůznější nabídky týkající se vzdělávání seniorů se v našem prostředí začínají objevovat spontánně na základě společenské potřeby a to od 70. let 20. století¹⁵. Od druhé poloviny 90. let docházelo k vědeckému zájmu o téma a začaly se objevovat nejrůznější monografie týkající se edukace seniorů (např. Kalvach, Čornaničová, Haškovcová, Průcha, Palán). V současné době je ale oblast vzdělávání seniorů považována za uznávanou součást praxe celoživotního vzdělávání, a zároveň se rozvíjí řešení základních teoretických otázek. V ČR můžeme zmínit např. Mühlpachra, Tureckiovou, Kalnického, Egera, Beneše, Šeráka, Rabušice, Rabušicovou jako vědce, kteří se touto otázkou v současnosti zabývají.

A proč je vzdělávání seniorů vůbec důležité? Mají nějaký smysl? Podle literatury ano, je důležité a má smysl:

„Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví. Mohou také zlepšit orientaci v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodovat.“ (Mühlpachr, 2004: 12)

„Jak vyplývá z řady studií (Svensson 1990, Pearce 1991, Kolland 1993 aj.), jsou vzdělávací aktivity považovány za jeden z nejdůležitějších faktorů udržení kvality života v postproduktivním věku. Vzdělávání v této životní etapě přispívá nejen k mobilizaci intelektuálních a kognitivních funkcí, ale i k upevnování fyzického a duševního zdraví, k posilování sebedůvěry a tím i k životní spokojenosti.“ (Mühlpachr, Staníček, 2001: 30) Vzdělávání seniorů úzce souvisí také s konceptem kvality života – o tom např. Čornaničová ve Schola Gerontologica.

„Význam vzdělávacích aktivit tkví v tom, že naznačují stárnoucím a starým občanům novou životní perspektivu. Vzdělávání pro ně představuje **životní pomoc** v tom, že jim

---

¹⁵ V 70. letech se tedy začíná objevovat postoj, že období důchodu není jen časem „zaslouženého odpočinku“, ale především časem, který lze aktivně vyplnit. (Čornaničová, 2005: 140)

kromě inovací a vědění nabízí životní orientaci na rozvoj a osobní růst v etapě života, která byla dříve považována za deficitní. Přehodnocení názorů na úlohu seniorů v současné společnosti dokumentuje názorně i **Charta práv a svobod starších lidí**. Vypracovaly ji Univerzita v Lovani a Centrum celoživotního vzdělávání na Svobodné univerzitě v Bruselu. Je v ní zdůrazněno, že *generace starších lidí není na odpočinku. Spolu s druhými a pro druhé se učí, objevuje, inovuje tak, aby nepředstavovala jenom objekt pro pomoc, ale také zdroje, které lze rozvinout ve službě druhým.*“ (Mühlpachr, Staniček, 2001: 41)

Celoživotní vzdělávání je podle pracovníků, kteří se věnují práci se seniory obecně, velice důležité pro seniory, ale i pro celou společnost. Tito lidé tvrdí, že vzdělávání seniorů je důležité především proto, že „nutí“ seniory k aktivizaci, k tomu, aby vyšli ven z domu a setkávali se s ostatními. Celoživotní vzdělávání v seniorském věku není pouze nástrojem k získávání lepší práce, vyšších příjmů, ale slouží také k posilování mezilidských vztahů. (Stanistreet, 2009)

Důvody pro vzdělávání seniorů jsou podle různých autorů různé. Někteří ve svých výzkumech zjistili, že senioři se vzdělávají především kvůli tomu, aby měli aktivity mimo domov (Tobias), aby získali vědomosti, setkávali se s novými lidmi či měli možnost cestovat (např. Knowlton, Romaniuk). Závěrem většiny zmíněných výzkumů je to, že senioři mají spíše tendenci uvádět vzdělávací aktivity jako aspekt důležitější než získávání nových znalostí a dovedností. (citováno in Ostiguy, Hopp, MacNeil, 1998).¹⁶

Obecně lze říci, že učení by mělo být záležitostí celého života od kolébky do hrobu. Učení a vzdělávání by mělo zasahovat do všech aspektů života, ideálně by naučené mělo být používáno kreativně v běžném životě, a měly by tedy existovat příležitosti pro každého, v jakémkoli věku (Laal: 2012). Zde vidíme jakousi „praktickou“ funkci, kterou můžeme od vzdělání očekávat. Podobně uvažuje i Gergokova, když tvrdí, že vzdělávání v období důchodu neslouží k získávání lepších pracovních míst, zvyšování profesních znalostí, ale je chápáno jako vzdělávání informálního typu, které rozvíjí, podporuje osobní růst, sociální přizpůsobování a interakci s druhými lidmi, a umožňuje pokračovat v jejich aktivním zapojení do života (Gergokova, 2009).

---

¹⁶ Tyto důvody jsou důvody, které uváděli respondenti (senioři) ve výzkumech na téma vzdělávání seniorů. Důvody uváděné výzkumníky a politickými dokumenty jsme se snažili ukázat v předchozí kapitole.

2.3.3. *Senioři v České republice*

Dle Českého statistického úřadu (ČSÚ) a z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 žije v současné době v České republice 10 436 560 obyvatel, z toho je obyvatel nad 65 let 1 644 836, což činí cca 16% celkové populace ČR¹⁷. ČSÚ obyvatelstvo člení do věkových kategorií po 5 letech (např. 60-64, 65-69, 70-74 atd.) V počtu 1 644 836 obyvatel nad 65 let najdeme 664 125 mužů a 980 711 žen¹⁸ (počty k 26. 3. 2011).

Z projekce obyvatelstva v krajích a oblastech České republiky do roku 2065 (Projekce, 2010) vyplývá, že populace v České republice bude stárnout, a to jak absolutně (v závislosti na poklesu intenzity úmrtnosti starších osob), tak i relativně (v závislosti na zvyšování podílu starších lidí v populaci, díky stagnaci a případně snížení porodnosti). Viz tabulka 1.1.

---

¹⁷Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30629&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwNiCRzGZjzGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMdhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMeCEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uIDtZSxhYw1yDolzXstJzEvX88wrSU1PLRJ6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiIGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmAjq44D8QIDDwAK10C_KF2coe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0Foe_k3OQmYGBYwUAcf4koVwBAAA.&vseuzemi=null&void=>>. [cit. 12. listopadu 2012].

¹⁸Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30629&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwNiCRzGZjzGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzKKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKADF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMdhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMeCEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uIDtZSxhYw1yDolzXstJzEvX88wrSU1PLRJ6tGDJ98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiIGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmAjq44D8QIDDwAK10C_KF2coe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0FntUmHOQgYFJBQBsJXacWwEAAA.&vseuzemi=null&void=>>. [cit. 12. listopadu 2012].

Tab. 1.1.: Zastoupení věkových skupin (k 1. 1.), v %

	0-14 let			15-64 let			65 a více let		
	2009*	2035	2066	2009*	2035	2066	2009*	2035	2066
Hlavní město Praha	12,2	10,3	10,8	72,0	62,0	51,2	15,8	27,8	38,0
Středočeský kraj	14,9	12,8	12,6	70,8	62,4	54,2	14,2	24,8	33,2
Jihočeský kraj	14,4	12,7	12,2	70,8	61,1	52,7	14,8	26,2	35,1
Plzeňský kraj	13,8	12,4	12,2	70,9	61,4	52,9	15,2	26,2	35,0
Karlovarský kraj	14,6	12,7	12,3	71,8	61,8	53,3	13,7	25,5	34,4
Ústecký kraj	15,2	13,6	13,2	71,5	62,5	54,7	13,3	24,0	32,2
Liberecký kraj	14,8	13,3	13,0	71,4	61,7	53,4	13,9	25,0	33,5
Královéhradecký kraj	14,3	12,9	12,7	70,0	60,7	52,6	15,7	26,4	34,7
Pardubický kraj	14,6	13,2	12,9	70,3	61,5	52,7	15,1	25,3	34,4
Vysočina	14,5	13,2	12,8	70,3	61,1	52,2	15,2	25,7	35,0
Jihomoravský kraj	13,8	12,7	12,7	70,6	61,2	52,7	15,5	26,1	34,6
Olomoucký kraj	14,1	12,6	12,2	70,7	61,2	52,3	15,1	26,2	35,5
Zlínský kraj	14,0	12,4	11,9	70,6	61,1	51,9	15,5	26,5	36,2
Moravskoslezský kraj	14,3	12,9	12,4	71,2	61,1	52,8	14,5	26,0	34,8

* reálné definitivní údaje

Zdroj: ČSÚ, Projekce obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2065.¹⁹

Jak je zřejmé z tabulky, je v České republice patrný úbytek obyvatelstva, který bude nadále růst. V roce 2009 ještě ve čtyřech krajích (Středočeský, Karlovarský, Ústecký a Liberecký) počet seniorů nepřevyšoval počet dětí mladších 15 let. Nejnižší hodnotu přitom zaznamenal Ústecký kraj, kde připadlo na 100 dětí pouze 88 seniorů. Z tabulky lze vyčíst, že stárnutí populace bude v příštích letech prudké a že se bude prudce zvyšovat počet seniorů v krajích. Již v roce 2014 můžeme očekávat početní převahu seniorů nad dětmi a mládeží. Je také jasně vidět, že můžeme očekávat, že v roce 2035 bude ve všech krajích podíl osob starších 65 let převyšovat počet osob do čtrnácti let věku i dvojnásobně a v roce 2066 dokonce až trojnásobně. I z toho důvodu je důležité seniorské populaci věnovat pozornost a začít se na tento nárůst připravovat.

2.3.5. *Seniori, OOS, vzdělávání*

Nyní se ještě zaměříme na vzájemný vztah výše popsaných a uvedených termínů. Zajímá nás, zda spolu stáří, vzdělávání a organizace občanské společnosti souvisejí, zda mezi sebou mají nějaký vztah, zda se starší generace má vzdělávat a také, zda vzdělávání seniorů patří do občanské společnosti?

¹⁹ Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/p/4021-10>>. [cit. 19. února 2013].

Na začátek těchto úvah uveďme, že téma vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti je do určité míry komplikované – důvodem je to, že nejsou vymezená pojetí a teorie, které by tuto problematiku jednoznačně popisovaly.

U mnoha výzkumů, které proběhly například na témata motivace seniorů pro vzdělávání, bariéry bránící vzdělávání, styly výuky, důvody pro vzdělávání a to také vzhledem k věku či pohlaví respondentů, jsou značně různorodé až konfliktní výsledky a je tedy velice obtížné zobecňovat jejich výsledky. Jeden z mála výsledků, na kterém se většina výzkumníků shodla je to, že účast na vzdělávacích aktivitách klesá po 75. roce života. (Ostiguy, Hopp, MacNeil, 1998)

Rozdíly najdeme také v tom, jakou úlohu při celoživotním učení a vzdělávání přisuzují jednotliví autoři státu – Zh. Kh. Gergokova klade velký důraz na úlohu státu ve vzdělávání seniorů (také protože, jak uvádí, byli senioři v dobách sovětského svazu odsunuti na nejspodnější část společnosti, stále v nich přetrvává pocit, že jsou nepotřební a důsledkem toho je, že jsou stále pasivnější): „V současné době je každý stát konfrontován se strategickým úkolem dávat příležitosti k prodloužení doby, kdy jsou senioři bez nejrůznějších postižení a jsou schopni aktivity a participace na ekonomickém a kulturním životě společnosti.“ (Gergokova, 2009)

Oproti pojetí, ve kterém je kladen důraz na silný stát a to, že právě on by měl řešit vzdělávací potřeby svých obyvatel, stojí pojetí založené na silách mimo stát, na občanech, občanské společnosti – např. A. Thompson (Thompson, 2007) poukazuje na to, že celoživotní učení je nezávislou kulturní silou občanské společnosti a nikoli tedy státem či jeho institucemi. „Jeff Ostroff, autor práce „Successful Marketing to the 50+ Consumer“ tvrdí, že naše stárnoucí populace má sedm „koutků potřeb“. Tyto koutky potřeb jsou:

- domov
- zdravotní péče
- volný čas
- osobní a obchodní poradenství
- **vzdělávací služby**
- finanční produkty a služby
- produkty, které bojují proti stárnutí.

Měly by to tedy být organizace občanské společnosti, které by se podle něj samy měly prezentovat jako organizace, které tyto potřeby řeší.“ (Ostroff citován in Nichols, 1992)

Také v článku *The Aging of America* (Espy, 1992) se jednoznačně píše o tom, že OOS by měly být prostorem pro vzdělávání seniorů. Podle článku v USA, a nejen tam²⁰, ale po celém světě, roste počet seniorů. OOS se tedy musejí začít rozhlížet kolem sebe a přihlídnout k roli, kterou budou hrát ve společnosti starší občané, a k jejich potřebám. Tím, že roste počet OOS, roste také jejich mandát pro práci se seniory. A dá se také očekávat, že i pokud OOS nebude zaměřena přímo na seniory, bude počet seniorů v ní růst²¹. A právě už jenom kvůli rostoucímu počtu seniorů bude muset dojít ke změnám v OOS. (Espy, 1992)

Také Philip Healy (Healy, 2008) tvrdí, že vzdělávání dospělých je neoddělitelně spjato s budováním občanské společnosti. Podle něj se jedná o studium ve vlastním zájmu, o studium, jak se stát občanem. Občanství je potom „procvičováno“ účastí na volbách, sdružováním, četbou, diskusemi a učením se s ostatními lidmi.

Z výše uvedeného je patrné, že neexistuje mezi autory shoda, kdo má za vzdělávání seniorů nést odpovědnost, kdo jej má organizovat. Část autorů tvrdí, že vzdělávání seniorů má být navázáno na stát, a také očekávají, že stát toto vzdělávání, potažmo péči o seniory zaštití. Naproti tomu stojí druhá skupina autorů, kteří chápou vzdělávání seniorů jako doménu občanské společnosti a OOS, kdy OOS mají sloužit jako „pěstírny“ občanské společnosti, ve kterých mají senioři své místo, a kde by měli aktivně participovat. OOS jsou těmito autory chápány jako prostor, kde se pěstuje občanství, sdružování, učení, vzdělávání.

K jaké tendenci je situace nakloněná v České republice? Blížíme se spíše pojetí, ve kterém je hodně očekáváno od státu, nebo jsou čeští občané zapojeni do OOS a vzdělávají se v nich či jsou dokonce sami tvůrci svých programů, tj. organizují si svůj aktivní čas také sami? Odpověď na tuto otázku a především stanovené výzkumné otázky se budeme snažit najít v následující části práce, která obsahuje informace o počtech a kurzech organizací, které vzdělávají seniory, a které jsou dostupné on-line.

---

²⁰ Výše v textu jsme prokázali na základě dat ČSÚ také pro Českou republiku.

²¹ A také proto bude nutné si při přípravách programů uvědomit, že je velice důležité komunikovat s klienty/účastníky při přípravě aktivit a nepodléhat představě senilního a nemocného seniora. Je možné, že dnešní senioři mají zájem spíše o aerobik, cestování a romantiku, než o kroužek pletení v seniorském centru. (Espy, 1992) Také z tohoto důvodu je ve vzdělávání seniorů nutné uplatňovat princip partnerství.

3. DESKRIPTIVNÍ ANALÝZA

V této části práce se zaměříme na to, jaká je v České republice nabídka organizací a vzdělávacích aktivit, které se věnují vzdělávání seniorů. Cílem je zmapovat množinu organizací, které jsou dostupné on-line a tuto specifickou množinu organizací dále popsat – jaký je jejich počet, jakou mají náplň, jaké nabízejí programy a kurzy a kolik se mezi nimi nachází OOS. V této kapitole chceme odpovědět na 3 výzkumné podotázky, které byly sice uvedeny v úvodní části této práce, ale zde je znovu zopakujeme:

1. podotázka: Kolik je v České republice organizací a organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, které jsou dostupné on-line, jak jsou rozmístěny po území ČR, a v jakém jsou vůči sobě poměru?

2. podotázka: Jaká je konkrétní nabídka kurzů těchto organizací, jakou mají formu a obsah, v čem jsou si kurzy podobné a čím se liší a lze je zařadit do kategorií formální, neformální a informální vzdělávání?

3. podotázka: Jaká je nabídka vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v Kraji Vysočina?

3.1. Metodologie a výběr organizací

Deskriptivní analýza je založena na základě internetového průzkumu. Ten proběhl za využití internetového prohlížeče Google²² a nasycení proběhlo přes vyhledávače Seznam²³, Centrum²⁴ a portál Neziskovky.cz²⁵. Tento způsob výběru organizací byl zvolen z toho důvodu, že jsem se snažila dohledat všechny organizace, které jsou on-line a které se věnují vzdělávání seniorů. Při výběru bylo postupováno technikou „nabalování“ sněhové koule. Tuto techniku jsem použila, abych získala co nejvíce organizací (populaci). Pokud bychom připustili, že čeští senioři jsou počítačově gramotní, mohli bychom zároveň připustit, že by takto mohl vyhledávat organizaci senior, který hledá pro sebe nějakou aktivitu. Omezení v takovémto výběru organizací spočívá v tom, že zahrnuje pouze organizace, které se prezentují na internetu, a výsledky tedy nemůžeme zobecnit na

---

²² www.google.com.

²³ www.seznam.cz.

²⁴ www.centrum.cz.

²⁵ www.neziskovky.cz.

všechny organizace, které se věnují vzdělávání seniorů. V práci tedy nejsou popsány organizace, které nemají webové stránky a své aktivity tak neprezentují široké veřejnosti a zároveň se, z pochopitelných důvodů, nevyjadřujeme k neformálnímu sdružování, při kterém také může docházet ke vzdělávacím aktivitám. Zaměřujeme se tedy na organizace, které se věnují vzdělávání seniorů, jsou dostupné on-line, mají právní subjektivitu a zároveň jsou jedním z typů, který uvádí literatura.

Konkrétně, v období od listopadu 2012 do února 2013 probíhalo shromažďování dat o organizacích, které jsou dostupné on-line. Na jednotlivých internetových vyhledávacích a portálech byla postupně zadávána hesla: univerzita třetího věku, akademie třetího věku, univerzita volného času, lidová univerzita, klub aktivního stáří, klub důchodců, klub seniorů, seniorské centrum, klub třetího věku, klub aktivních seniorů. Tyto typy organizací byly vybrány na základě četby odborné literatury (literatura je uvádí jako organizace, které se věnují vzdělávání seniorů). Nalezené odkazy na konkrétní organizace byly každý jednotlivě „otevřeny“ a byly hledány informace: o jaký typ právnické osoby se jedná, v jaké obci se nachází, jaké konkrétní kurzy či aktivity nabízí, kdy organizace vznikla, kolik má členů a jaké si stanovuje poplatky či finanční příspěvky za návštěvu kurzů, kdy byly založeny či otevřeny vzdělávací aktivity. Hledání dalších organizací bylo ukončeno v momentě, kdy se při vyhledávání na čtyřech po sobě následujících stránkách neobjevila žádná nová organizace, a to u všech tří vyhledávačů a portálu Neziskovky.cz. Pokud nebyly některé z informací uvedeny, bylo to zaznamenáno a v textu níže je poukaz na to, že daná informace nebyla na webových stránkách organizace uvedena. Další zjišťování podrobnějších informací od samotných organizací například dotazníkovým šetřením nebylo uskutečněno – a to vzhledem k velkému rozsahu vzorku a tedy případné časové a finanční náročnosti takového šetření.

Předmětem analýzy se staly všechny organizace on-line, u kterých byl zjištěn typ právnické osoby, respektive bylo u nich jasně uvedeno, kdo je organizátorem kurzů. V této množině potom bylo patrné, které z nich jsou organizacemi občanské společnosti podle definice Salamona a Anheiera (jak již bylo uvedeno v teoretické části práce): občanské sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a evidované právnické osoby církví a náboženských společností. Společně (OOS a ostatní) tyto organizace tvoří prostředí vzdělávání seniorů, které je dostupné on-line. Organizace, u kterých nebyl uveden typ jejich právnické osoby, jsou vedeny jako zvláštní skupina, jsou sice započítány do celkového počtu organizací a typů, ale dále jsou ponechány stranou a nejsou dále

popisovány. Konkrétní informace, které budou uváděny u jednotlivých typů organizací, se tedy týkají pouze organizované občanské společnosti a organizací a institucí, u kterých byla uvedena jejich právní forma.

Následně jsme se zaměřili na OOS v Kraji Vysočina. Tyto organizace pak také posloužily jako výchozí pro vytvoření výzkumného vzorku pro kvalitativní analýzu.

Jako poznámku ještě uvedme, že autorka si uvědomuje, že tímto způsobem nemohla zjistit existenci všech organizací v České republice – k tomu by bylo patrně nutné vydat se osobně do každé obce v ČR a konkrétně se dotazovat na existenci takových organizací, kurzů, sledovat nástěnky organizací a institucí a z nich získávat informace. To samozřejmě není možné. Autorka si je tedy vědoma, že tímto pracuje se specifickou množinou organizací, která je dostupná on-line. Jedná se o organizace, které samy sebe prezentují na internetu, na svých webových stránkách. Zjištěné informace není možné zobecnit na všechny organizace, které se věnují vzdělávání seniorů a které on-line nejsou. Zobecnění by bylo možné, pokud bychom si na jasně vymezeném vzorku ověřili, že paralela mezi nimi existuje, nebo pokud by bylo prokázáno, že většina všech organizací vzdělávajících seniory, je již on-line – toto ověřovat ovšem není cílem této práce.

Výzkum probíhal výhradně na internetu a webových stránkách organizací a informace o typu právnické osoby, roku vzniku, počtu posluchačů, atp. často nebylo možné zjistit, nebyly uvedeny – výsledky analýzy tedy odpovídají často skoupým informacím z webových stránek organizací – rozhodně nebylo zjištěno vše o každé z organizací. Podrobné informace o organizacích by bylo možno získat pomocí dotazníkového šetření, jak ale bylo uvedeno výše, to nebylo uskutečněno vzhledem k jeho finanční a časové náročnosti.

3.2. On-line organizace poskytující vzdělávání seniorů v České republice

Při internetovém průzkumu bylo zjištěno, že v ČR lze on-line dohledat celkem 539 organizací, které poskytují vzdělávání seniorů v nejrůznějších kurzech. Jak jsou zastoupeny jednotlivé typy, ukazuje tabulka 1.1. Je z ní patrné, že nejvíce zastoupeny jsou v ČR kluby seniorů (38%) a kluby důchodců (29%), nejméně se objevují kluby třetího věku (1%) a lidové univerzity (0%, při 2 lidových univerzitách). Tím se také potvrzuje údaj z literatury, že lidové univerzity nejsou v ČR nikterak populární.

Tabulka 1.1. Počty organizací poskytující vzdělávání seniorům v ČR.

TYP ORGANIZACE	POČET V ČR	PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ
Univerzita třetího věku	46	8%
Univerzita volného času	25	5%
Lidová univerzita	2	0%
Akademie třetího věku	49	9%
Klub aktivního stáří	12	2%
Klub třetího věku	3	1%
Klub seniorů	205	38%
Klub důchodců	155	29%
Seniorské centrum	15	3%
Klub aktivních seniorů	27	5%
CELKEM	539	100%

Mezi těmito organizacemi najdeme také zástupce OOS. Tabulka 1. 2. ukáže, jaké počty OOS on-line najdeme v ČR, a to v porovnání s celkovým počtem on-line organizací v ČR. V tabulce také najdeme počty občanských sdružení, nadací a nadačních fondů, obecně prospěšných společností a evidovaných právnických osob církve, které vzešly z internetového průzkumu.

Tabulka 1.2. Počty OOS, které vzdělávají seniory.

typ organizace	počet celkem	z toho OOS	z toho o.s.	z toho n, nf	z toho o.p.s.	z toho EPO
Univerzita třetího věku	46	6	1	0	5	0
Univerzita volného času	25	1	0	0	1	0
Lidová univerzita	2	1	1	0	0	0
Akademie třetího věku	49	10	6	0	3	1
Klub aktivního stáří	12	3	2	0	1	0
Klub třetího věku	3	2	1	0	0	1
Klub seniorů	205	24	13	0	2	9
Klub důchodců	155	15	14	0	1	0
Seniorské centrum	15	7	2	0	1	4
Klub aktivních seniorů	27	25	6	0	0	19
CELKEM	539	94	46	0	14	34

Tabulka tedy říká, že v České republice lze on-line dohledat 539 organizací, které se věnují vzdělávání seniorů, z toho je jich 94, které jsou některou z právnických osob, které jsou OOS. Nejvíce zastoupena jsou občanská sdružení (46), evidované právnické osoby církve (34) a obecně prospěšné společnosti (14). Zároveň bylo zjištěno, že v ČR neexistuje nadace či nadační fond, který by se primárně věnoval vzdělávání seniorů²⁶. Pokud bychom měli tato čísla převést na procenta, ukázalo by se, že OOS jsou mezi všemi organizacemi poskytujícími vzdělávání seniorů zastoupeny ze **17%**. Vůbec nejčastěji se mezi nimi

²⁶Což ovšem není příliš překvapivé, když uvážíme, co je podstatou nadací a nadačních fondů. Ze zákona jsou to účelová sdružení majetku zřízená a vzniklá dle zákona (Zákon č. 227/1997 Sb.) pro dosahování obecně prospěšných cílů.

vyskytují kluby aktivních seniorů a občanská sdružení. Následující tabulka zobrazuje, jak jsou procentuálně zastoupeny jednotlivé typy OOS, a to opět vůči celkovému počtu organizací daného typu.

Tabulka 1.3. Počty OOS v procentech (v rámci jednotlivých typů).

typ organizace	počet celkem	z toho OOS	tj. procent
Univerzita třetího věku	46	6	13%
Univerzita volného času	25	1	4%
Lidová univerzita	2	1	50%
Akademie třetího věku	49	10	20%
Klub aktivního stáří	12	3	25%
Klub třetího věku	3	2	67%
Klub seniorů	205	24	12%
Klub důchodců	155	15	10%
Seniorské centrum	15	7	47%
Klub aktivních seniorů	27	25	93%
	539	94	17%

3.2.1. Zjištění týkající se jednotlivých typů organizací

V této části práce se zaměříme na výsledky internetového průzkumu, které se týkají jednotlivých typů organizací. Tím zodpovíme také 2. podotázku stanovenou v úvodu práce²⁷.

3.2.1.1. Univerzita třetího věku

Celkem bylo nalezeno 46 organizátorů univerzit třetího věku²⁸. Jedná se především o veřejné vysoké školy v ČR, respektive jejich jednotlivé fakulty²⁹, výjimečně jsou organizátory knihovny (2), města (1), základní a střední školy (1;1), příspěvkové organizace (1), nalezeno bylo také 5 obecně prospěšných společností a 1 občanské sdružení, které provozují U3V³⁰. Potvrdilo se tedy, že v ČR je uplatňován „francouzský model“ U3V³¹

U3V jsou specifické tím, že jsou navázány na univerzity, to již bylo uvedeno výše, ale další zajímavostí je, že si velmi často kladou podmínky pro přijetí posluchačů do kurzů. Nejedná se sice o žádné přijímací zkoušky, zájemci jsou ale limitováni věkem (univerzity si jej stanoví buď vágněji jako „důchodový věk“, nebo konkrétněji – to je hranice 50, 55 nebo 60 let), a také dosaženým vzděláním. Jedná se obvykle o požadavek na to, aby měl

---

²⁷ Jaká je konkrétní nabídka kurzů těchto organizací, jakou mají formu a obsah, v čem jsou si kurzy podobné a čím se liší a lze je zařadit do kategorií formální, neformální a informální vzdělávání?

²⁸ Toto číslo se může na první pohled zdát nízké (vůči uváděným 35 000 studujících seniorů v ČR - <http://www.e-senior.cz/www/virtualni-univerzita-tretiho-veku> [cit. 17. listopadu 2013]), ale pokud uvážíme, že například jenom katalog kurzů nabízených Univerzitou Karlovou má na 150 stran (<http://www.cuni.cz/UK-1684-version1-katalogu3v1314.pdf> [cit. 17. listopadu 2013]), nebude už toto číslo vypadat nereálně. K tomu je ještě nutné podotknout, že nad číslo 46 ještě nebyly dohledávány virtuální U3V a jednotlivé spolupracující organizace, které zprostředkovávají U3V v regionech. Mezi těmito „zprostředkovateli“ univerzitních U3V nacházíme především knihovny, města, resp. městské úřady, příspěvkové organizace, základní či střední školy. V praxi potom dochází k tomu, že organizátorem je více partnerů, např. VŠ, městský úřad, knihovna a škola – bylo tedy pro nás velmi nepřehledné, kdo by měl být považován za hlavního organizátora – z čehož také vyplývá určité omezení tohoto vzorku – nebyly do něj započítány samostatně tyto kurzy pořádané vícero partnery v případech, že významným partnerem byla univerzita (ty jsou obsaženy v oněch 46 organizacích jako organizátoři).

²⁹ Podstatná část vzorku byla sečtena podle Adresáře členů Asociace U3V ČR z 19. 2. 2013. <http://au3v.vutbr.cz/clenove.php> [cit. 19. listopadu 2013]. Vzorek byl nasycen postupem, který je již výše popsán (hledáním na internetových vyhledávačích).

³⁰ Tím se také potvrzuje údaj z literatury, že pojetí U3V se v České republice blíží spíše „britskému modelu“.

³¹ U3V jsou navázány spíše na univerzity než na OOS. (Viz. kapitola 2.2.)

senior dokončené střední vzdělání s maturitou. Tento požadavek má z šesti nalezených OOS uvedený pouze jedna organizace (U3V Karlovy Vary). Jedna U3V si dále vymíní, aby měl senior trvalé bydliště v místě organizace (Kladno).

V rámci nalezených OOS panuje velká variabilita mezi nabízenými kurzy, zmiňme například kurzy jako: Dějiny české hudby, Sociologie na každý den, Realie anglicky mluvících zemí, Výpočetní technika, Dějiny umění, Historie, Psychologie, Kriminallistika, Příroda kolem nás, Zdravý životní styl, Evropská unie, Toulky hudební minulostí, atd.

Také v poplatcích za kurzy najdeme velké rozdíly: cena za semestr se u nalezených OOS pohybuje mezi 600 Kč a 3 300 Kč za semestr (cena se odvíjí také od počtu setkání v semestru). Pražská Vysoká škola finanční a správní potom vybírá 300 Kč za jednu návštěvu kurzu (při 14 setkáních, která jsou obvyklá, to činí 4 200 Kč). Mladoboleslavské občanské sdružení poskytuje všechny kurzy z nabídky zdarma seniorům nad 80 let.

„Vnějškově“ se studium na U3V podobá studiu na vysoké škole, jak jej známe u mladších generací, nechybí proto formalizované ověřování znalostí (studenti mají domácí úkoly, píšou práce na zadané téma, účastní se kolokvií, jsou zkoušeni), zakončení mívá podobu slavnostní promoce, kde absolventi získávají osvědčení o absolvování těchto kurzů. Z tohoto důvodu by se tato forma vzdělávání měla zařadit do formálního vzdělávání. Ovšem, takto formalizované zakončení bylo dohledáno pouze u dvou ze šesti U3V (Praha, Karlovy Vary). Tyto dvě OOS bychom z toho důvodu zařadili mezi organizace poskytující formalizované vzdělávání, ostatní čtyři spadají do kategorie vzdělávání neformálního.

Celkem byly nalezeny tyto OOS, obecně prospěšné společnosti a občanské sdružení, které mají U3V: Západomoravská vysoká škola v Třebíči; Vzdělávací centrum Turnov, Vysoká škola Karlovy Vary, Vysoká škola finanční a správní v Praze, Středisko komplexní sociální péče v Kladně (všechny o.p.s.) a Služba škole MB, o.s. v Mladé Boleslavi.

3.2.1.2. Univerzita volného času

Z celkového počtu 25 univerzit volného času v ČR je pouze jedna OOS. Jedná se o Univerzitu volného času v Náchodě, která funguje při Městské knihovně Náchod (obecně prospěšná společnost).

Univerzita v Náchodě funguje od roku 2010, její činnost spočívá v pořádání přednášek dvakrát za měsíc (témata jsou různá: např. Jak poskytnout první pomoc; Jižní Súdán; O životě a divadle s Milošem Čepelkou; Dluhy českých domácností a zneužívání dávek; probíhají setkání s architekty, učiteli, historiky, vědci a známými osobnostmi), jednou v roce 2013 byl zorganizován společný výlet posluchačů. Cena školného je v této organizaci 200 Kč za semestr. Knihovna láká k účasti na kurzech, jelikož se na nich lidé *mohou dozvědět něco nového a zajímavého*, na druhém místě ale zmiňují také sociální aspekt, to, že se lidé na kurzech mohou *setkat „s neobyčejnými lidmi“*.³² Vstup do kurzů je podmíněn pouze uhrazením školného, o závěrečných pracích ani zkouškách se na stránkách nezmiňují, proto se dá předpokládat, že žádné oficiální zakončení kurzu není. Z toho důvodu můžeme tento typ zařadit mezi neformální vzdělávání.

Abychom viděli tuto organizaci v širším kontextu, uveďme informace také o ostatních dohledaných univerzitách volného času. Organizátory univerzit volného času v ČR jsou dále: knihovny (11), města či městské části (3), domovy pro seniory (4), školská zařízení (3) a nezjištěno (3). Potvrzuje se tedy, že univerzity volného času nejsou vázány na univerzity jako takové a že se velice často odehrávají v knihovnách po České republice. Z obsahové stránky můžeme říci, že univerzity nabízejí přednášky, to je jejich hlavní náplň. Přednášky se odehrávají v semestrálních cyklech a týkají se nejrůznějších témat. Pro představu jich zde několik uveďme: Pražské domy vyprávějí; Kapitoly z psychologie; Nepál; Bedřich Smetana; Výtvarné umění na Karlovarsku; Světci v Čechách; Záhady a mýty české historie; Jak sestavit rodokmen; Trénování paměti; Jak poznat prvotní příznaky demence a podobných nemocí; Asertivita v mezigeneračních vztazích; Nevěstince v Kutné Hoře; obecně také jazykové kurzy od začátečníků po pokročilé, kurzy na počítači, kurzy internetu.

Cenové rozpětí kurzů je od 150 Kč po 820 Kč za semestr. Některé organizace mají stanoven poplatek za vstup, pak se cena pohybuje mezi 30 Kč a 50 Kč za jeden vstup.

---

³²<http://www.mknachod.cz/index.php?action=nuvc>. [cit. 8. ledna 2013]

Nejstarší univerzita, u které bylo možné dohledat rok vzniku, vznikla v roce 2000 (Polická univerzita volného času), nejnovější je univerzita v městské knihovně Hodonín, je z roku 2012.

3.2.1.3. Lidová univerzita

Ze dvou dohledaných lidových univerzit v ČR je jedna občanským sdružením. Tato „Lidová univerzita Kravín“ pořádaná občanským sdružením Yo-yo se nachází v Hranicích u Malče (nedaleko Chotěboře na Vysočině). Občanské sdružení Yo-yo vzniklo v roce 2009, lidová univerzita vznikla ve školním roce 2011-2012 jako projekt, který měl sloužit jako prostor k propojování rurálního a urbánního – stylu života i umění. Náplní byly procházky, dílny, konference, diskuse, projekty v Hranicích u Malče a v Praze. Bohužel musíme ale říci, že ačkoli se jedná o lidovou univerzitu, není to projekt určený primárně seniorům nebo deklarující celoživotní vzdělávání (přestože je otevřený veřejnosti a přístupný zdarma), spíše se tato univerzita prezentuje jako umělecký projekt.³³

Druhou lidovou univerzitu najdeme v Praze jako projekt Městské knihovny v Praze, resp. jejího kulturního a vzdělávacího centra a ačkoli není OOS, uvedeme o ní několik informací. Tato univerzita má ohromnou tradici, funguje již od roku 1961 a nabízí kulturní a vzdělávací akce, možnost celoživotního vzdělávání a kreativního trávení volného času. V nabídce má přednášky a přednáškové cykly, semináře, besedy, koncerty, divadelní a taneční představení, filmové projekce, festivaly, přehlídky, konference, vycházky. Programy jsou nabízeny mládeži i seniorům, je zde tedy uváděna do praxe myšlenka mezigeneračního propojování. Za jednu návštěvu uhradí posluchač od 40 Kč do 70 Kč.³⁴

Obě lidové univerzity lze zařadit do kategorie neformální vzdělávání – po absolvování či návštěvě kurzu posluchač nezískává certifikáty či diplomy, ale vzdělávání je chápáno jako možnost doplnit si informace a smysluplně vyplnit svůj čas.

Co se tedy lidových univerzit v České republice týče, ukázalo se, že platí teze z literatury, že to není forma, která by se v ČR objevovala jako častý typ vzdělávání pro seniory. V oblasti OOS jsme našli jednu organizaci, která ale nemá přímo jako cílovou skupinu seniory, navíc není kladen důraz na propojení generací, oproti západním lidovým univerzitám chybí ucelený vzdělávací program, který by se blížil spíše náplni naší U3V.

³³ <http://yo-yo-yo.org/projekty/lidova-univerzita-kravin/>. [cit. 12. ledna 2013]

³⁴ <http://kpvu.arsviva.cz/index.php?co=akce&poradi=3>. [cit. 7. ledna 2013]

3.2.1.4. Akademie třetího věku

Mezi dohledanými akademiemi třetího věku (celkem jich je 49) se objevují také akademie organizované organizacemi občanské společnosti. Jedná se o šest občanských sdružení, tři obecně prospěšné společnosti a jednu evidovanou právnickou osobu církve. Z nich nejdéle funguje akademie organizovaná Centrem pro rodinu a sociální péči, o.p.s., a to od roku 1992, nejmladší je občanské sdružení TOTEM, regionální dobrovolnické centrum z roku 2009. U šesti organizací nebylo zjištěno, od jakého roku provozují akademii. Ceny, které byly zjištěny, se pohybují od 100 Kč do 1 500 Kč za semestr. Obvykle je na akademii možnost navštěvovat nejen celý cyklus, ale také vybrané jednotlivé přednášky. Ty jsou potom zpoplatněny desítkami korun za vstup. Akademie třetího věku nabízejí posluchačům kurzy, například Spirituální dimenze člověka; Toulky příbramskou minulostí; Genealogie; anglický a německý jazyk pro začátečníky, anglický a německý jazyk pro mírně pokročilé; Základní počítačový kurz; Pokročilá práce na PC; Digitální fotografie – základy; Jóga; Tai-či; Nauka o člověku; Člověk ve společnosti; Historie a místopis; Věda a technika; Přidat léta k životu, přidat život k létům; Etika a mezilidská komunikace; Politologie; Ochrana přírody v našem regionu; Kriminalita; Alternativní medicína a křesťan; Matoušovo evangelium; Věřím v život věčný; atp.

Přednášky jsou obvykle vedeny specialisty, tím by měla být zajištěna jejich kvalita, ačkoli po absolvování kurzů nebo návštěvě přednášky nezískají posluchači žádné diplomy nebo certifikáty. Oproti předchozím formám se kromě přednášek objevily také kurzy jako Jóga či Tai-či. Opět jsme se zde setkali převážně s formou neformálního vzdělávání.

Dalšími organizátory akademie třetího věku jsou knihovny (4), školská zařízení (5), příspěvkové organizace (2), s.r.o. (5), města a městské části (4) a nezjištěno (19). V roce 1999 začala fungovat jako jedna z prvních akademie třetího věku v Penzionu pro seniory v Jeseníku. Věnují se především přednáškám, součástí jsou ale také exkurze a poznávací výlety. Absolventi přebírají na konci cyklu neformální diplom, kdy předávání je spojeno s kulturním programem.³⁵ Nejnovější studium bylo zahájeno v roce 2012 při Vzdělávacím institutu Středočeského kraje (VISK), kdy byly otevřeny kurzy v Příbrami, Kutné Hoře a Rakovníku ve studijním cyklu Historie a kultura³⁶. Ceny kurzů se pohybují od 100 Kč do 2 500 Kč za cyklus, samozřejmě jsou cykly různě dlouhé.

---

³⁵ <http://www.ppsjes.cz/aktivity/11.html>. [cit. 10. ledna 2013]

³⁶ <http://www.visk.cz/node/359>. [cit. 11. ledna 2013]

Určitým specifikem mezi českými akademiemi je rozhlasová akademie třetího věku, kterou vysílal Český rozhlas 2 v letech 1997 až 2010 opět skrze nejrůzněji zaměřené cykly (např. geriatrická psychiatrie, sociální komunikace, psychologie, etnologie, botanika atd.). Její velká výhoda byla v celorepublikové působnosti – vždyť opravdu skoro každý senior si může zapnout rádio a přednášky vyslechnout. Vzájemná interakce s přednášejícími byla zajištěna alespoň tím, že posluchači, kteří měli zájem, mohli vypracovávat na konci cyklů písemné práce, které byly kontrolovány a hodnoceny lektory kurzů. Úspěšní studenti dokonce obdrželi diplomy.³⁷ V současné době je činnost této rozhlasové akademie ukončena, je ale stále možné v archivu Českého rozhlasu dohledat vysílané přednášky a opakovaně si je pouštět.

3.2.1.5. Klub aktivního stáří

Mezi dvanácti kluby aktivního stáří jsme našli jedno občanské sdružení (Oblastní spolek ČČK, Praha 9), jeden spolek (Klub aktivního stáří, Trhový Štěpánov) a jednu obecně prospěšnou společnost (Zahrada KC, Kulturní Jižní Město, o.p.s.). Všechny tři organizace popisují, že pořádají přednášky na nejrůznější témata, oproti předchozím typům se však často začínají objevovat zmínky o pořádání společných výletů, kulturních akcí, výtvarných a rukodělných dílen, cvičení a o společném slavení narozenin a svátků – oproti organizacím uvedeným výše je tedy patrný určitý posun v náplni organizací. Stále jsou uváděny přednášky jako součást činností, ale už se nejedná o ucelené cykly přednášek. Už vůbec nenajdeme zmínku o tom, že by se návštěvy kurzů zakončovaly získáním diplomů nebo jiných oficiálních potvrzení. Z výše uvedených důvodů bychom zařadili kluby aktivního stáří na pomezí mezi neformálním a informálním vzděláváním.

Z dalších organizátorů, již ne formy OOS, uveďme kluby aktivního stáří organizované městy nebo městskými částmi (2), knihovnami (1), příspěvkovou organizací (1), školským zařízením (2), nezjištěno (3). Také v programech těchto organizací se prolíná pořádání přednášek a besed a činností, které jsou tvůrčí a vyžadují také další aktivitu ze strany seniorů, jako jsou např. jóga, zpěv s klavírem, ruční práce, kognitivní hry na zlepšení paměti a nálady a samozřejmě výlety.

Na tomto místě je zajímavé zmínit konkrétně Klub aktivního stáří Litoměřice, jehož členové se pravidelně scházejí kvůli tomu, aby mohli společně pečovat o své město, „o

³⁷ <http://www.rozhlas.cz/praha/porady/zprava/107412>. [cit. 1. února 2013]

veřejnou zeleň a dobré sousedské vztahy“. Odměnou jim je, že se společně vydávají na jednodenní výlety.³⁸

Roky, kdy kluby vznikly, není možné uvést, jelikož u žádné z organizací nebyly uvedeny. U jedné organizace bylo uvedeno, že vstupné na jednu přednášku činí 50 Kč.

3.2.1.6. Klub třetího věku

Kluby třetího věku byly dohledány celkem tři. Jedná se o jedno občanské sdružení a jednu evidovanou právnickou osobu církve, o těchto organizacích bylo dohledáno velmi málo informací, a o třetím klubu nebyly nalezeny vůbec žádné informace.

Ke dvěma OOS byly dohledány následující informace. Klub třetího věku Jednoty bratrské v Liberci uvádí, že bude „brzy“ otevřen a že je pro lidi, kteří dosáhli třetího věku a kteří chtějí být aktivní. Výrazně se vymezují proti slovům senior či důchodce. Doslova: Klub třetího věku *není klubem důchodců, ani seniorů, ani starých lidí, kteří už mají svůj život za sebou a je potřeba je nějak rozptýlit. Je klubem těch, kdo se nacházejí v období tzv. třetího věku, ale to vůbec nebrání tomu, aby žili plnohodnotným a bohatým životem*³⁹. Akademický klub třetího věku Aktiv z Českých Budějovic se zaměřuje hlavně na pořádání přednášek (např. Past nebo dar? Mezigenerační vztahy a my; Ledový dech Arktidy v Čechách; Putování po stopách Ježíše Krista; Původ rožmberského znaku (mýty a pravda); Vliv médií na mladou generaci; Krásy Skandinávie)⁴⁰.

Třetím klubem třetího věku by měl být klub v Kynšperku nad Ohří, o jeho existenci nicméně víme pouze z výroční zprávy obecně prospěšné společnosti Pomoc v nouzi, která poskytla finanční podporu právě na zřízení tohoto klubu. Více informací o něm ale na internetu dohledat nelze⁴¹.

Další informace, například o cenách, době vzniku nebo počtu členů nebyly nalezeny, z dostupných informací můžeme dedukovat, že kluby třetího věku se věnují vzdělávání neformálnímu.

---

³⁸ <http://zdravemesto.litomerice.cz/kontakty/komise-pzm-a-ma-21/59-ostatni-organizace/50-klub-aktivniho-stai-litomice.html>. [cit. 5. ledna 2013]

³⁹ http://www.jblbc.cz/index.php?pgid=2_2. [cit. 11. března 2013]

⁴⁰ <http://www.klubaktiv.cz/>. [cit. 27. února 2013]

⁴¹ <http://www.pomocvnouziops.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=96&menu=96/>. [cit. 10. ledna 2013]

3.2.1.7. Klub seniorů

Klub seniorů je v ČR nejfrekventovanější formou – celkem jich bylo nalezeno 205. Mezi nimi najdeme 13 občanských sdružení, 2 obecně prospěšné společnosti a 9 evidovaných právnických osob církve. Ostatní jsou pořádány jinými právnickými osobami, nebo u nich nebylo možné typ právnické osoby určit.

Nejstarší dohledaná OOS pořádá Klub seniorů od roku 1987, jedná se o klub seniorů v Novém Městě na Moravě, naopak nejnověji vzniklý klub (rok 2011) se nachází v Sehradících.

Tyto kluby, stejně jako kluby zřizované jinými subjekty mají program a náplň, která je oproti výše uvedeným typům kurzů variabilnější, dalo by se snad říci i „zábavnější“, ale s tím, jak roste počet nejrůznějších programů a aktivit, klesá zároveň počet pořádaných přednášek. U klubů seniorů se začíná měnit obsah v porovnání s výše uvedenými a popsány organizacemi. V klubech seniorů nacházíme jakousi kombinaci neformálního (přednášky a besedy, pobožnosti, práce na počítači, angličtina a jiné cizí jazyky, kroužek fotografování) a informálního vzdělávání a učení, spolu s aktivizací (zájezdy, exkurze, vycházky, výlety, stolní hry, cvičení, setkávání a popovídání s přáteli, společné zpívání, výtvarné kroužky, ruční práce, plavání, tancování, promítání videa, vaření, setkávání s jinými kluby seniorů, stolní tenis, hraní divadla, posezení s harmonikou, táboráky a grilování, nordicwalking, cvičení na židlích, paličkování, břišní tance, návštěvy výstav, návštěvy kina, rehabilitační cvičení, karetní hry, oslavy narozenin, výjezdy na kolech, dobročinné sbírky, maškarní zábavy, účast na předváděcích akcích atp.). Z tohoto výčtu je patrné, že informální a aktivizační aktivity výrazně převyšují nabídku neformálního vzdělávání.

Zajímavostí je, že se mezi 205 organizacemi našly dvě, které o sobě napsaly, že se věnují péči o své okolí, například o úpravu zeleně atd., tím ukazují, že jim nejde jenom o jejich aktivity, ze kterých získávají a profitují, ale také o okolí a o to, kde a jak žijí. Snad tím budou příkladem ostatním OOS, či jednotlivcům. Některé kluby spolupřádají kulturní akce, výstavy v obcích, kde se scházejí. Senioři z jednoho klubu pravidelně navštěvují děti z dětského domova ve své obci.

Ceny za vstup nebyly u OOS uvedeny, u ostatních organizací se jedná o roční příspěvky v řádech od 20 Kč po 150 Kč za rok, u některých organizací se platí vstupné na jednotlivé akce, to činí průměrně 20 Kč za vstup. U většiny organizací nebyly ceny

uvedeny vůbec, proto jsou naše výsledky značně neúplné. Ony „ostatní organizace“ jsou opět knihovny, města a městské části, příspěvkové organizace, centra sociálních služeb, u velké části organizací nebyla dohledána právnická osoba. Devět klubů seniorů má dlouholetou tradici – fungují od 70., 80. a 90. let, dalších dohledaných 43 vzniklo po roce 2000, u zbývajících nebyla informace o vzniku dohledána.

3.2.1.8. Klub důchodců

Klubů důchodců jsme při průzkumu našli celkem 155. Pouze čtrnáct z nich organizují občanská sdružení a spolky a jeden organizuje obecně prospěšná společnost. Mezi nimi najdeme dvě občanská sdružení s rokem vzniku 1969 (cestovní klub důchodců Praha 5 a klub důchodců Brno-Chrlice), naposledy vzniklý je klub důchodců Rohatec, o.s., v roce 2009.

Náplň klubů je v podstatě úplně stejná jako u klubů seniorů, proto ji zde již nebudeme znovu opakovat. Z aktivit, které ještě nebyly zmíněny, přidáváme – sázení stromků, brigády a výpomoc při organizaci obecních akcí, zahrádkaření, sledování televize, čtení tisku, návštěvy jubilantů, koupání (kdo se nemůže vykoupat sám, pomohou mu senioři, kteří ještě mají dost sil), návštěvy pedikérky, posezení s harmonikou, setkávání a spolupráce s dalšími organizacemi v obci, společné trávení času v lázních, promítání diapozitivů, krácení volného času, pečení pro nejrůznější akce v obci, nácvik kulturních programů (divadelních představení), biblický kroužek. I zde tedy najdeme příklady neformálního a informálního typu vzdělávání i aktivizace. Sice výjimečně, ale přece, některé z klubů důchodců se věnují též práci pro své okolí, pro svou obec, či dokonce pro druhé lidi tím, že jim vypomohou s vykoupaním.

Z uvedených dat vzniku můžeme říci, že 25 klubů důchodců vzniklo v 70.- 90. letech, 14 klubů vzniklo po roce 2000, u ostatních opět nebylo zjištěno. To, že je více organizací vzniklých před rokem 2000 je podle mého názoru možné přisoudit termínu „důchodce“, který je postupně nahrazován termínem „senior“.

Ceny jsou u klubů důchodců spíše nízké, pokud je vůbec vybírán nějaký poplatek, pohybuje se v desítkách korun za rok, „nejdražší“ jsou potom počítačové kurzy, kdy je poplatek ve stovkách korun za cyklus.

3.2.1.9. Seniorské centrum

Seniorských center bylo dohledáno celkem patnáct. OOS v nich jsou zastoupeny jednou obecně prospěšnou společností, dvěma občanskými sdruženími a čtyřmi evidovanými osobami církve, ostatní organizace nejsou OOS. U žádné z OOS nebyl zmíněn rok vzniku kurzů, počet návštěvníků ani ceny za vstup či za roční příspěvek. Tyto organizace se věnují jednak neformálnímu vzdělávání (například centrum pro seniory Vsetín, diecézní centrum pro seniory Hradec Králové), kde se setkáme s tím, že pořádají besedy, přednášky, na druhé straně se věnují informálnímu vzdělávání a aktivizaci jako jsou například společenská setkávání, výlety, turistické akce, aktivizace, dámský klub, posezení u kávy, sportovní hry, čaje o desáté.

Zbývající organizace jsou příspěvkové organizace (3), s.r.o. (1), soukromý penzion pro seniory (1), nezjištěno (3). Jejich činnosti zde můžeme opět popsat. Senior kluby se ponejvíce zabývají činnostmi typu vycházky, setkávání, návštěvy divadel, sportování, večery hudby a poezie, výstavy, pěvecký sbor, filmový klub, četba na pokračování, keramická dílna, atp. Organizace, u kterých byl zjištěn rok vzniku, vznikly po roce 2000.

3.2.1.10. Klub aktivních seniorů

Klub aktivních seniorů je specifická forma aktivizačních programů pro seniory. Jak bylo uvedeno v teoretické části, vychází z rakouského vzdělávacího systému LIMA (kvalita života ve stáří). Brněnská organizace Centrum pro rodinu a péči Brno (evidovaná právnická osoba) vytvořila v roce 2009 projekt, v jehož rámci je vytvářena síť KLASů např. při obcích, farnostech, pečovatelských domech. KLASy vznikají v ČR navázáním spolupráce mezi vlastníkem programu CRSP Brno a zastřešující organizací, která chce mít program KLAS pro své seniory. KLASy jsou zakládány v místě zájmu a pak jsou začleněny do širší sítě SNOPlů (spolupráce na oblastní pobočce) – například SNOPl Brno sdružuje 4 KLASy (KLAS Brno - Josefská, CRSP Brno, KLAS Brno - Řečkovice, městská část, KLAS Brno - pečovatelský dům Naděje, Ptašinského, KLAS Brno - Kníničky, městská část)

KLAS je určen seniorům nad 55 let, kteří chtějí svůj čas věnovat sobě a svým zájmům a zároveň si chtějí najít nové přátele. Během dvou hodin týdně si mohou trénovat paměť, motoriku, mohou se učit používat psycho-relaxační techniky i v běžném životě, získávat přehled o různých tématech, nacvičují nové kompetence a hlavně nejsou sami.

Součástí projektu je také školení animátorů, tedy vedoucích KLASů v základních kurzech a pokračovacích seminářích. Z uvedeného vyplývá, že v KLASech probíhá neformální typ vzdělávání, informální i aktivizace.

Abychom byli konkrétní, zmiňme ještě také, jaké aktivity jsou například nabízeny v jednotlivých KLASech: kurz počítačů, anglický a německý jazyk, diskuse, trénování paměti, pohybové aktivity, relaxační techniky, hudba, arteterapie, zdravý životní styl, duchovní pohled na stáří, tanec vsedě, nemoci a prevence, popovídání si, vaření, cestování, ruční práce a hry.

Krom klubů aktivních seniorů zaštitěných Centrem pro rodinu a sociální péči v Brně najdeme také kluby aktivních seniorů zřizované například občanskými sdruženími, knihovnou. Celkem bylo těchto klubů nalezeno 27, z toho 19 patří pod brněnskou „matku“, ostatních šest jsou občanská sdružení a 2 mají jiného zřizovatele. Informace o poplatcích za návštěvy KLASů nebyly uvedeny. Roky vzniku byly uvedeny pouze u dvou organizací, jedná se o roky 2009 a 2012.

3.3. OOS vzdělávající seniory v Kraji Vysočina

Poté, co jsme představili organizace dostupné on-line vzdělávající seniory v České republice, chtěli bychom uvést, s jakými organizacemi občanské společnosti se lze setkat v jednom vybraném regionu – v Kraji Vysočina. Kraj Vysočina je jedním ze čtrnácti krajů ČR, kde žije 511 207 obyvatel, z nich je 87 711 vyššího věku než 65 let⁴², tj. přibližně 17%. Tyto organizace zde představíme, jelikož z nich byly vybrány organizace, ve kterých byly provedeny rozhovory, jejichž analýza bude představena v kvalitativní části této práce.

V kraji Vysočina byly v internetovém průzkumu nalezeny tyto organizace občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů:

1. Akademie třetího věku, organizátor Centrum Vysočina o.p.s., Havlíčkův Brod⁴³.
2. Lidová univerzita Kravín, organizátor Yo-yo, o.s., Hranice u Chotěboře⁴⁴.
3. Klub seniorů, organizátor Základní organizace Svazu důchodců ČR – o.s., Nové Město na Moravě⁴⁵.

---

⁴² <http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/obyvatelstvo-xj>. [cit. 28. dubna 2013]

⁴³ <http://www.centrumvysocina.cz/akademie-tretiho-veku.html>. [cit. 28. dubna 2013]

⁴⁴ <http://yo-yo-yo.org/projekty/lidova-univerzita-kravin/>. [cit. 28. dubna 2013]

4. Klub seniorů Sněženska, organizátor Klub seniorů Sněžensko s.r.o., Sněžné⁴⁶.
5. ASTRA, denní centrum pro seniory, organizátor Oblastní charita Havlíčkův Brod (církevní právnická osoba), Humpolec⁴⁷.
6. Klub aktivních seniorů, organizátorem je církevní právnická osoba ve spolupráci s farností, Žďár nad Sázavou⁴⁸.

Z těchto organizací byly vybrány tři: A3V Havlíčkův Brod, Klub seniorů Nové Město na Moravě a ASTRA Humpolec. Důvodem pro výběr těchto tří bylo to, že se jedná o obecně prospěšnou společnost, občanské sdružení a evidovanou právnickou osobu, tedy o tři různé typy právnických osob, druhým důvodem byla dostupnost organizací – zprvu místní, zadruhé „komunikační“ (na webových stránkách byl uveden telefon i e-mail na kontaktní osobu, čímž bylo výrazně usnadněno oslovení a navázání kontaktu se zástupci organizací). Klub seniorů Sněženska a klub aktivních seniorů Žďár nad Sázavou nebyly osloveny, jelikož na ně tyto kontakty nalezeny nebyly. Lidová univerzita nebyla oslovena z důvodů uvedených výše (náplň a obsah, který se nezaměřuje na seniory).

Zástupci vybraných organizací byli osloveni e-mailem s žádostí o schůzku a rozhovor a o kontakty na členy, resp. návštěvníky kurzů. Rozhovory pak posloužily k provedení kvalitativní analýzy.

---

⁴⁵<http://seniori.nmm.cz/>. [cit. 28. dubna 2013]

⁴⁶<http://www.snezne.cz/klub-senioru/>. [cit. 28. dubna 2013]

⁴⁷<http://www.charitahb.cz/nase-sluzby/56.html>. [cit. 28. dubna 2013]

⁴⁸<http://crsp.cz/projekty/17-klas-klub-aktivnich-senioru>. [cit. 28. dubna 2013]

3.4. Shrnutí deskriptivní analýzy

V deskriptivní části práce jsme se zabývali popisem stavu organizací a organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, zároveň jsou jedním z typů, které jsou uváděny v literatuře a zároveň jsou dostupné on-line. U jednotlivých organizací nalezených on-line bylo zjišťováno: kolik jich je na našem území, jakou jsou právníckou osobou, jak dlouho existují, jaké nabízejí kurzy či aktivity související se vzděláváním seniorů, jakým způsobem jsou tyto aktivity zpoplatněny, a zda poskytují vzdělávání formálního, neformálního či informálního typu.

V deskriptivní části práce jsme ukázali, že v České republice lze při internetovém průzkumu najít celkem 539 organizací, které se věnují vzdělávání seniorů, a které se prezentují on-line a jsou jedním z typů, které uvádí literatura (např. U3V, klub seniorů, seniorské centrum). Z tohoto celkového počtu jich je 94, které jsou některou z forem organizací občanské společnosti – občanským sdružením, obecně prospěšnou společností a evidovanou právníckou osobou církve. Můžeme tedy konstatovat, že on-line organizace občanské společnosti jsou ve vzdělávání seniorů v České republice, a to v rámci organizovaných aktivit, zastoupeny ze 17 %. Nejvíce jsou zastoupena občanská sdružení (46), následují evidované právnícké osoby (34) a nejméně je obecně prospěšných společností (14). Mezi těmito organizacemi nebyla nalezena ani jedna nadace nebo nadační fond, které by se věnovaly vzdělávání seniorů, vysvětlujeme to tím, že organizace zřízené jako tento typ právnícké osoby jsou ze své podstaty zřizovány jako účelová sdružení majetku.

Co se týče typů organizací, bylo zjištěno, že on-line existují všechny typy, které uvádí literatura. Z celkového počtu 539 on-line organizací je nejvíce klubů seniorů (205) a klubů důchodců (155), nejméně je lidových univerzit (2).

Vzhledem k tomu, že on-line OOS jsou mezi ostatními organizacemi zastoupeny ze 17%, můžeme konstatovat, že organizovaná občanská společnost **není** dominantním poskytovatelem vzdělávacích aktivit pro seniory a že v České republice, v oblasti on-line organizací, tento typ aktivit zprostředkovávají jiné organizace (knihovny, města, atp.). Jak bylo uvedeno v teoretické části, někteří autoři tvrdí, že celoživotní vzdělávání a vzdělávání seniorů by měly být uskutečňovány v organizacích občanské společnosti, v citovaném Národním akčním plánu (Ministerstvo, 2012) se píše, že v České republice „jsou

vzdělávací kurzy⁴⁹ poskytované především prostřednictvím činnosti nestátních organizací a organizací zřizovaných obcemi, zejména veřejnými knihovnami“. V provedené analýze se ale ukázalo, že v rámci organizací, které jsou v ČR dostupné on-line tato situace taková není – nebylo potvrzeno dominantní postavení OOS ani knihoven coby organizátorů vzdělávání seniorů.

Ukázala se obrovská škála vzdělávacích aktivit, od kurzů pořádaných při univerzitách až po zpívání a cvičení na židličkách (např. v klubech seniorů). Od této variability se odvíjí také náročnost kurzů. Byly nalezeny organizace dostupné on-line, které se věnují formálnímu, neformálnímu i informálnímu vzdělávání. Ukázalo se, že většina vzdělávacích aktivit pro seniory je neformálního a informálního charakteru. Formálnímu vzdělávání se přibližují pouze některé z univerzit třetího věku. V zásadě platí, že univerzity třetího věku jsou nejnáročnější formou vzdělávání seniorů, a že směrem k akademiím a klubům se náročnost kurzů snižuje (a přibližuje se tak informálnímu typu vzdělávání). Bylo zjištěno, že formální, a především neformální a informální vzdělávání se v uváděných typech organizací prolínají a nelze tedy tvrdit, že například všechny univerzity třetího věku zajišťují formální vzdělávání, či že kluby seniorů poskytují informální vzdělávání, přestože můžeme říci, že tendence je spíše takováto. Hranice mezi organizacemi občanské společnosti a ostatními organizacemi poskytujícími vzdělávání seniorů (a které jsou dostupné on-line) není – v obsahu či náplni kurzů nebyly zjištěny rozdíly mezi OOS a ostatními organizátory. Dále bylo zjištěno, že zde popisovaná škála typů organizací není zároveň jejich typologií, jelikož náplně kurzů těchto organizací nejsou totožné a totožná není ani úroveň vzdělávání v nich.

Co do obsahu, obecně můžeme konstatovat, že přednášky a kurzy se velice často zaměřují na témata blízká regionu, městě, kde jsou kurzy pořádané (např. Toulky příbramskou minulostí). Náplň kurzů poskytovaných OOS a ostatními se neliší, rozdíly jsou mezi jednotlivými organizacemi. V praxi dochází k tomu, že například klub seniorů, který je občanským sdružením má podobnou náplň jako seniorské centrum zřizované jako příspěvková organizace.

Zajímavostí bylo zjištění, že v některých organizacích se senioři nejen vzdělávají, a věnují tak svůj čas svému rozvoji, ale zároveň fungují i „navenek“. Jedná se o kluby seniorů a kluby důchodců. Bylo zjištěno, že pečují o své okolí formou úklidů veřejných prostranství či péče o veřejnou zeleň v obci, navštěvují děti v dětských domovech atd.

---

⁴⁹ Nejedná se zde o U3V a A3V.

V žádném z nalezených případů se ale nejednalo o OOS, přestože bychom takovou aktivitu mohli považovat za projev občanské angažovanosti seniorů a mohli bychom ji podle mého názoru očekávat právě v rámci aktivit pořádaných OOS.

Určitým problémem analýzy je, že každá z organizací si na své webové stránky vkládá informace, které uzná sama za vhodné, některé stránky jsou zastaralé a neobsahují aktuální informace. Získané informace jsou potom neúplné, požadovaná data často nebylo možno zjistit (např. rok vzniku organizace či otevření samotných kurzů, typ právnické osoby, cenu za kurzy, počty účastníků, atp.), či byly informace nejasné (zmínka o existenci organizace ve výroční zprávě jiné organizace, ale její nedohledání samostatně, organizace věnující se vícero věkovým skupinám a začleňující seniory do aktivity určených všem věkovým kategoriím, propojení více pořadatelů/organizátorů a tím vznikající obtížné „třídění“ vzorku).

Další omezení této analýzy můžeme spatřovat v tom, že nereflexuje vzdělávání seniorů mimo organizované prostředí. Dá se čekat, že v tomto prostoru bude velké množství aktivit, které by se jako vzdělávání či učení dalo označit⁵⁰. Otázkou ovšem je, zda se takové setkávání dá vůbec ověřit. Spíše by bylo možné se zamyslet a ověřit, zda tato neorganizovanost seniorům vyhovuje, nebo zda zde není stále ještě prostor pro organizovanou občanskou společnost a ostatní organizace, aby seniory začlenily do svých struktur. Možná ale vývoj společnosti bude vést spíše k neformalizovanému setkávání a vzdělávání, či tento prostor zůstane doménou státu, knihoven, veřejných institucí? To ale nemůžeme na základě této analýzy nijak předjímat.

V rámci internetového průzkumu bylo dále zjištěno, že v kraji Vysočina existuje šest organizací občanské společnosti dostupných on-line a zabývajících se vzděláváním seniorů. Tyto organizace dále posloužily jako výchozí bod pro kvalitativní analýzu.

---

⁵⁰ Např. v obci Moraveč na Pelhřimovsku se pravidelně scházejí seniorky k neformálním setkáním, kde se věnují ručním pracím, atp.

4. KVALITATIVNÍ VÝZKUM

V předchozí, deskriptivní části práce, jsme se seznámili především s tím, jaká panuje situace, co se týče on-line organizací a OOS vzdělávajících seniory a jimi nabízených kurzů či aktivit. Abychom oživili data, která měla spíše číselnou a popisnou podobu, je do práce zařazena také kvalitativní analýza, díky níž bychom chtěli získat vhled do toho, jak vzdělávání seniorů vnímají ti, kterých se to nejvíce týká, a to jsou senioři coby účastníci a zástupci OOS, tedy organizátoři. V předchozí části práce je uveden seznam on-line organizací občanské společnosti, které se nacházejí v kraji Vysočina. Tento seznam posloužil jako výchozí pro oslovování konkrétních respondentů, kteří se věnují vzdělávání seniorů coby účastníci i coby organizátoři.

4.1. Metodologie a výběr výzkumného vzorku

Kvalitativní analýza byla provedena na základě polostrukturovaných rozhovorů, které byly uskutečněny v období od června 2013 do října 2013. Celkem bylo uskutečněno čtrnáct rozhovorů, které trvaly mezi 45 a 60 minutami. Jedenáct rozhovorů proběhlo s účastníky kurzů, tři s organizátory či tvůrci kurzů. Mezi respondenty najdeme třináct žen a jednoho muže. Tato genderová nevyváženost byla způsobena jednak výraznou dominancí žen v této oblasti, jednak využitím metody sněhové koule, kdy prvními respondentkami byly ženy, a ty předávaly kontakty opět na ženy. Jeden muž ve vzorku reprezentuje pohled organizátorů a tvůrců vzdělávacích programů pro seniory a byl kontaktován přímo e-mailem. Mezi účastníky se nepodařilo žádného muže oslovit.

Autorka měla několik otázek připravených⁵¹, často ale doplňovala rozhovor doplňujícími otázkami, které byly tematicky blízké tomu, o čem se aktuálně mluvilo. Respondenti, resp. respondentky byli o rozhovor požádáni e-mailem (respondenti z organizací, které vzešly z internetového průzkumu v předchozí části – občanské sdružení, obecně prospěšná společnost, evidovaná právnická osoba – viz výše), osobně (respondenti, které autorka zná osobně a má na ně kontakt), telefonicky (kontakty, které byly zprostředkovány respondenty při rozhovorech). V rozhovoru s panem Černým se ukázalo, že Akademie třetího věku z Havlíčkova Brodu je de facto infiltrovaná do Univerzity

---

⁵¹ Komplettní seznam otázek na účastníky i organizátory je uveden v Příloze č. 1. Otázky nemusely být pokládány v uvedeném pořadí, na některé odpověděli respondenti v průběhu rozhovoru, aniž na ně byli předem dotázáni.

volného času v Havlíčkově Brodě, proto byly rozhovory uskutečněny také se třemi respondentkami z této organizace, na které byly získány kontakty.

Respondentům byla přislíbena anonymita, někteří dokonce souhlasili s rozhovorem pouze pod podmínkou, že jejich jméno nebude nikde v práci figurovat. Z toho důvodu jsou v analýze uváděna všechna jména v anonymizované podobě. Všichni respondenti souhlasili s nahráváním rozhovoru a byli seznámeni s tím, že části přepisu budou součástí diplomové práce. Rozhovory byly nahrávány, dále přepsány a kódovány. Na základě přepisu a kódů byly zpracovány a analyzovány. Výsledky analýzy jsou uvedeny v následující kapitole práce a části rozhovorů jsou v ní průběžně citovány.

4.2. Výsledky kvalitativní analýzy

V této kapitole se seznámíme s výsledky kvalitativní analýzy a zodpovíme tak na poslední výzkumnou podotázku této práce, a to: **Jaký pohled na vzdělávání seniorů a nabídku vzdělávání mají účastníci kurzů a jejich organizátoři v OOS v Kraji Vysočina?** Nejprve budou analyzovány rozhovory s účastníky kurzů, rozhovory s organizátory jsou analyzovány v rámci následující samostatné kapitoly.

4.2.1. Analýza rozhovorů s účastníky kurzů

Na úvod uvedme, že rozhovory se seniorkami⁵² byly velice příjemné, inspirativní a nesmírně pozitivní. Ještě jednou jim za to patří velký dík. V rozhovorech byl zjišťován především pohled seniorek na jejich vzdělávání, byly dotazovány na to, jak toto vzdělávání samy chápou, jak a proč s ním začaly, zda tím nějak navazují na aktivity, kterým se věnovaly ve svém životě dříve, jaký pohled na jejich aktivity má jejich okolí a zda se domnívají, že jejich vzdělávání má přesah do společnosti a občanské společnosti. Dále byly tázány na finanční dostupnost kurzů a na to, zda a jak mohou ovlivnit, či alespoň hodnotit, navštěvované kurzy. V poslední části rozhovoru byly tázány na to, jaká je jejich představa aktivního seniora.

Výsledky analýzy uvádíme v tematických okruzích tak, jak vyplynuly z rozhovorů a závěry podkládáme citacemi z jednotlivých rozhovorů.

---

⁵² Uvádíme v ženském rodě, jelikož se jednalo výhradně o ženy.

1. Vzdělávání, kurzy a další aktivity seniorů.

Respondentky navštěvují mezi jedním až čtyřmi kurzy či aktivitami týdně. Jedná se u nich konkrétně o kurzy trénování paměti, cvičení, ruční práce, moderní malířství, architekturu, francouzskou literaturu, rodopis, počítače, dále se účastní programu v klubu seniorů, což zahrnuje přednášky, výlety, společné kulturní a sportovní programy. Často s návštěvami kurzů přímo souvisí návštěvy měst, muzeí a galerií. Veškeré aktivity, kterým se věnují a o kterých byl veden rozhovor, považují respondentky za vzdělávání, ať už jsou jejich důvody pro to jakékoli:

„Ano, určitě všechno je vzdělávání, hodně se dozvíme, například na přednáškách, nedávno jsme měli přednášku od policie, o sebeobraně.“ (paní Modrá)

„Já bych řekla, že vzdělávání je součást všeho, co tu děláme, učíme se písničky a tance, a musíme si to zapamatovat, například slova, takže ano, je to vzdělávání.“ (paní Zlatá)

„Náš program se více týká vzdělávání. Něco se dozvíme nového, a i když už něco znám, tak si například díky přednášce uvědomím, že jsem tam byla, i co jsem tam dělala.“ (paní Zelená)

„V kurzech se vzděláváme. něco z toho už znám, takže se mi to pouze obnovuje, ale třeba u moderních malířů... K tomu jsem měla takový odpor, a právě proto jsem na kurz šla, abych se tomu naučila rozumět a odpor už neměla.“ (paní Oranžová)

„Já bych řekla, že je to vzdělávání podložené zájmem o danou věc, o rozšíření vědomostí a obzorů.“ (paní Rudá)

To, že se jedná o vzdělávání, potvrzovaly respondentky spíše na základě dotazu, než aby o tom začaly samy hovořit, případně mluvily o svých aktivitách jako o vzdělávání v průběhu celého rozhovoru. O vzdělávání se podle respondentek jedná proto, že při aktivitách, kterým se věnují a na kurzech, na které chodí, rozvíjejí své znalosti, připomínají si to, co znaly dříve, dozvídají se nové věci, „*jdou s dobou*“ a *nestárnou* a „*nehloupnou*“. Vzdělávání je pro ně cestou, jak „*cvičit mozek*“.

Oslovené seniorky se nevěnují pouze návštěvě kurzů, ale jsou obvykle vytíženy i jinak. Věnují se nejrůznějším aktivitám, a to podle svých fyzických a finančních možností. Chodí na vycházky, luští křížovky, čtou, věnují se ručním pracím, starají se o domácnost, své rodinné příslušníky i domácí zvířata, paní Oranžová chodí na částečný úvazek od práce, aby si mohla hradit výlety a exkurze. U paní Rudé se návštěvy kurzů týkající se

rodopisu staly úplnou vášní a jejím koníčkem číslo jedna. Věnuje návštěvám archivů a matrik dlouhé hodiny. Sama uvedla, že tento kurz je její *největší kůň a hlavní hobby*. Seniorky neuvedly žádnou další činnost, která by měla prospěch nebo přesah do společnosti.

2. Důvody ke vzdělávání.

Respondentky byly dále požádány, aby rozvedly, proč je tedy vzdělávání pro ně a obecně pro seniory důležité, proč by mu podle nich měl být věnován čas a energie. Jejich odpovědi byly velice zajímavé a byly z nich vyvozeny následující důvody, kvůli kterým se seniorky vzdělávají (výsledky jsou, obdobně jako výsledky výzkumů zmíněných v teoretické části, různorodé a individuální).

- **vzdělávání jako cíl.** Díky vzdělávání se seniorky něco dozvědí, naučí se, pochopí. Chodí na kurzy, jelikož se zajímají o probíranou problematiku, všímají si kvality výkladu a zaměřují se na obsah. Tři respondentky tento faktor považují za úplně nejdůležitější ve vzdělávání seniorů, v tom, čemu se věnují.

„Rozšíříš si vědomosti, něco málo si zapamatuješ, něco si k tomu ještě přečteš, a když to ještě vidíš naživo, tak si to i zapamatuješ.“ (paní Bílá)

„Je skvělé se něco dozvědět. Mě to ve škole bavilo vždycky, dokonce jsem se těšila, až skončí prázdniny, a budu moci konečně do školy.“ (paní Rudá)

„Otevírají se mi nové obzory a řekla bych, že teď toho vím víc, než když jsem studovala vysokou školu. A to jsem si myslela, kdovíjak nejsem chytrá. Hrozně vám to rozšiřuje obzory.“ (paní Oranžová)

- **vzdělávání jako nástroj.** Díky návštěvě kurzů senior může provozovat nějakou aktivitu, něco nového se dozví, naučí a může nabyté poznatky a dovednosti použít v praxi.

„Ono je to spojené s tím cestováním, a já jsem vždycky strašně ráda cestovala. Vždycky si o tom teoreticky povídáme, a pak se na to jedeme podívat. Já vám byla úplně nadšená, že jsem byla na stará kolena na Řípu. A tak vidím, kolik krásných věcí je i tady u nás.“ (paní Oranžová)

„Díky kurzům přesně vím, na koho se můžu obrátit, a co od něj můžu chtít (při pátrání v archivech a matrikách), vím, co si musím vzít s sebou a například, že když chci něco zjistit o předcích, dozvím se nejvíc na hřbitově.“ (paní Rudá)

- **vzdělávání jako trávení volného času**, aneb neseďet u piva a nebýt doma sám. Tento faktor a dále faktor přátelství, setkání s lidmi stejného „ražení“, stejných zájmů a aktivit, byl v rozhovorech velmi silný, opakoval se v různých variantách v každém z rozhovorů.
„To víte, když tu bydlíte a není tu co dělat, byt je malinký, tak jsem si řekla, že budu na trénování paměti chodit.“ (paní Stříbrná)
„A tak co mám dělat, mám sedět doma, nebo chodit na pivo?“ (paní Bílá)
„Před rokem mi zemřel manžel i tchýně, o které jsem se starala, neměla jsem najednou co dělat. Měla jsem hodně času, když jsem se o ně už nemusela starat a nevěděla jsem, co s volným časem.“ (paní Červená)
„Nechci jenom sedět sama doma a nic nedělat. To si asi také neumíte představit, že byste jenom stála doma u vařečky a za celý den nic jiného neudělala.“ (paní Zelená)
„Když jsem se sem nastěhovala, tak mi to nabídli. Dcera mě okamžitě přihlásila, tak jsem sem šla, začalo mě to bavit, tak už sem chodím, a chodím sem ráda.“ (paní Hnědá)

- **vzdělávání jako životní styl**, který zazněl jenom výjimečně (zato ale intenzivně) a znamená, že respondentky vyjádřily svou lásku k učení a vzdělávání, která je jim vlastní po celý život.
„Jsem učitelka, takže jsem se celý život věnovala učení, vždy jsem byla aktivní a něco jsem dělala a učila se, do klubu jsem se přihlásila ihned po nástupu do důchodu, protože jsem potřebovala aktivitu, a aby mi nepřestal fungovat mozek.“ (paní Modrá)
„Jsem prostě takový typ, že musím pořád někde něco číst a bádát, něco se dozvědět a mám z toho pak radost, když se něco podaří zjistit a něco se dozvím.“ (paní Rudá)

- **vzdělávání jako možnost setkání se s vrstevníky podobných možností a zálib**. Tento bod zahrnuje velice silný a všemi respondentkami zmiňovaný faktor, a to je faktor „společenský“, kdy na kurzech je velmi vysoko oceňována možnost setkávání se s vrstevníky, s lidmi podobného životního směřování a zájmů. Jelikož je pro seniorky velice důležitý a byl zmiňován ve všech případech, a dokonce v mnohých případech převažoval nad vzděláváním, je o něm pojednáno ještě znovu samostatně níže.

„Prostě člověk musí být mezi lidmi, nemůže zůstat doma sám.“ (paní Bílá)

„Chci být mezi lidmi. Mám lidi ráda a ráda se bavím, i když je mi nejhůř, tak se směji a zpívám a tančím.“ (paní Zlatá)

„Setkám se tam se svými vrstevníky, usmějeme se na sebe, popovídáme si, a když je potřeba, tak si pomůžeme.“ (paní Rudá)

„Doma mi bylo strašně smutno. Tady se rozveselím.“ (paní Hnědá)

„Je tady sranda, převlékneme se například za čarodějnice, každý si přinese něco k jídlu, jedno polínko na oheň, a slavíme. A nevadí nám, že se nějak ztrapňujeme. My se prostě umíme bavit.“ (paní Modrá)

„Ano, našla jsem tu přítelkyně. Možná jich mám teď víc, než když jsem chodila do zaměstnání.“ (paní Zelená)

„Mám ráda lidi, potřebuji být ve společnosti.“ (paní Šedá)

„Člověk přijde do kolektivu, je legrace, potkám děvčata, zazpíváme a popovídáme i o blbostech.“ (paní Stříbrná)

- **vzdělávání jako překonání sebe sama**, aneb není to moje téma, ale člověk se musí rozvíjet a něco dělat. Tento aspekt převažoval hlavně u návštěvnic univerzity třetího věku.

„Jdu i na výstavu, která mě třeba tolik nezajímá, ale musím jít, protože si myslím, že člověk by měl tu věc poznat, než ji odsoudí.“ (paní Rudá)

„Nemusím do toho být úplně fanda, ale nemůžu jenom sedět doma a nic nového nezjistit, nic se nedozvědět, musíme jít s dobou.“ (paní Růžová)

„Moc mě to nebere, ale chci být v obraze.“ (paní Bílá)

„Zpočátku jsem k tomu měla hrozný odpor⁵³. A proč jste tam tedy vůbec chodila? No právě proto, abych ten odpor neměla, abych se tomu naučila rozumět. Náš učitel to má hrozně rád, tak si myslím, že se to změní i u mě. Dřív jsem to odsuzovala, že takové čáry bych taky uměla, ale není to pravda. Ale na to musíte přijít.“ (paní Oranžová)

„Ono se mi třeba nechce jít, ale vím, že to mám zaplacené, tak jdu, a pak jsem ráda, líbí se mi to a mám radost.“ (paní Červená)

---

⁵³ K modernímu umění.

- **vzdělávání jako prevence stárnutí a scházení organismu.** Tento aspekt řadí respondentky také mezi důvody pro vzdělávání. Veškeré aktivity, kterým se věnují, chápou jako možnost nezestárnout tak rychle, jak podle svých slov vidí u některých svých vrstevníků.

„K životu rozšiřování obzorů patrně nepotřebuji, ale nechci zůstat jen tak. Jde hlavně o psychiku, nechci jít do sebe a psychicky zaostávat. To potom zapomeněš i mluvit, když jsi sama doma. Jak říkám, třeba si i musíš číst nahlas, abys věděla, že ještě umíš mluvit. Není to žádná sranda, když jdeš někam na návštěvu a vidíš, jak jsou ti lidi psychicky špatní.“ (paní Bílá)

„Začala jsem sem chodit před pěti roky, když mi zemřel syn, tak mě sem rodina přihlásila, abych se trochu rozveselila, abych se psychicky zlepšila.“ (paní Zlatá)

„Strašně mě to nabíjí energií. Nikdy bych tomu nevěřila, že to může takhle moc nabíjet. Nevím, jak mi to dlouho vydrží, ale mám teď pocit, že mě nic nerozhází.“ (paní Šedá)

„Vzdělávání, a všechno co s tím souvisí, je tak důležité, protože nezhloupnete. Strašně to rozšiřuje obzory. A máte pak pocit, že tak rychle nestárnete a nehloupnete. Ale je pravda, že já si to mohu dovolit, že nemám vnoučata a nemusím je hlídat.“ (paní Oranžová)

Stávalo se, že během jednoho rozhovoru postupně zaznělo i více důvodů, proč se konkrétní respondentka rozhodla pro vzdělávání a vzdělávací aktivity a bylo pro ni těžké určit, která složka je nejdůležitější. U některých naopak převažoval jeden hlavní důvod pro vzdělávání, i když zmínily okrajově i nějaký další. U všech ovšem hraje velice výraznou roli sociální aspekt. Jelikož na něj kladly respondentky takovou váhu, je o něm pojednáno v bodu číslo 2. Povšimněme si ještě, že důvody pro vzdělávání uváděné seniorkami byly spíše „individuálního“ rázu – důvody seniorek pro vzdělávání míří spíše směrem k nim samotným než do společnosti. Žádná z respondentek neuvedla, že se věnuje vzdělávání proto, aby získala vědomosti či dovednosti potřebné k práci, k dobrovolné činnosti nebo práci pro společnost – tento faktor při vzdělávání v jejich odpovědích úplně chybí.

Mezi respondentkami byly i takové, které v průběhu rozhovoru řekly, že v mládí nevystudovaly vysokou školu (především proto, že neměly peníze, nebylo jim to umožněno kvůli tehdejší politické situaci, chtěly jít radši do zaměstnání, vdaly se a staraly se o rodinu). Jelikož se v literatuře uvádí, že někteří senioři se vzdělávají proto, aby saturovali své ne-vzdělávání se v mladším věku (např. Romaniuk, citován in Ostiguy,

Hopp, MacNeil, 1998), byl seniorkám položen dotaz, zda si návštěvou kurzů chtějí „vynahradiť“ vzdělávání v mladším věku. Všechny ovšem odpověděly zamítavě, že ne (například paní Rudá řekla: *„Ne, s tímhle si už starosti nedělám, vím, kolik je mi roků a vím, jak to je. Říkám si: „Kolik mi asi tak zbývá?“ A já si chci dělat to, co já chci, co jde a co mě baví.“*)

3. Vzdělávání versus společenský kontakt, aneb „To vzdělávání dospělých to je výborná věc, zvláště pro lidi, kteří jsou sami.“

V každém z rozhovorů byly zjišťovány důvody, kvůli kterým seniorky navštěvují kurzy. Ve všech rozhovorech se objevilo téma sociálního aspektu jako velice silná motivace a důležitý faktor pro návštěvu kurzů. Respondentky mluvily o tom, že v kurzech se vzdělávají, zároveň se ale rozhovorech často objevovalo právě téma sociálního kontaktu. Respondentky často mluvily o tom, že nechtějí být doma samy, že je jim doma smutno. A zaznělo to i mezi důvody, proč seniorky začaly navštěvovat kurzy – po ztrátě někoho blízkého měly najednou hodně volného času a doma se trápily, proto začaly hledat aktivity, kterým by se mohly věnovat, a při kterých by se setkávaly s dalšími lidmi, případně zaslechly nějaké jiné účastníky kurzů, jak se o nich baví, či je pozval účastník kurzů, a na základě toho se rozhodly začít chodit. V tu chvíli pro ně bylo podstatnější, že budou mít aktivitu, budou mít kam jít, a budou se tam setkávat se seniory podobných zájmů, než to, že se jdou vzdělávat.

Jakou důležitost seniorky kladou vzdělávání oproti setkávání s dalšími seniory, bylo zjišťováno otázkou: *Kvůli čemu sem tedy chodíte?* Tři z respondentek uvedly, že navštěvují kurzy především kvůli vzdělávání (to již bylo uvedeno výše), tři respondentky se účastní kurzů a aktivit především kvůli setkávání s ostatními, a další staví mezi faktor vzdělávání a faktor sociální rovnítka, považují je za stejně důležité (např. paní Stříbrná odpověděla: *„Kvůli obojímu. Abych nebyla sama, i kvůli trénování. Je tu legrace.“*) Toto zjištění považujeme za zajímavé.

Respondentky se vyjadřovaly v tom smyslu, že si velice váží přátelství a nově vzniklých přátelství a „naladěnosti“ na stejnou notu. Některé pověděly, že mají pocit, že nikdy tolik přátel neměly, poznají to prý podle toho, že když prochází městem, neustále naráží na kolegy a kolegyně z kurzů, zdraví se s nimi a popovídají si: *„To víte, já než se vrátím domů z města, to JE doba.“* (paní Rudá), *„Našla jsem tam hodně přátel, některá přátelství jsou hlubší, jiná povrchní, ale získala jsem nějaké lidi, kterým můžu opravdu důvěřovat, a z toho mám strašnou radost.“* (paní Modrá)

4. Čas.

To, že se respondentky mohou věnovat vzdělávání, je podle nich způsobeno také tím, že na něj mají čas, nebo jsou schopné si ho vyhradit a nenechají si ho vzít. Považují ho za čas věnovaný sobě a tomu, co je baví a naplňuje.

Třetina respondentek se vzdělávání účastní, protože mají volného času hodně, jiné aktivity nemají, a tak jsou rády, že mají volný čas čím vyplnit. Druhá třetina v podstatě dělí čas mezi rodinu (obvykle hlídání vnoučat), další aktivity ve volném čase, práci, atp. Jsou zaneprázdněné a bylo vcelku obtížné s nimi domluvit termín na rozhovor. Jejich rozvrh je opravdu nabitý. Příkladem může být paní Bílá, která se přestěhovala blíže vnoučatům, aby je mohla hlídat, a teprve až když odrostly, začalo přibývat kurzů a aktivit, které navštěvuje. Zároveň ale dále konzultuje s rodinou, kdy je potřeba se o ně i nyní postarat a zajistit je – podle toho se snaží jednotlivé akce rozplánovat.

Poslední třetina respondentek považuje svůj čas opravdu za svůj, chtějí si jej organizovat podle sebe a svých potřeb, a to i ve vztahu vůči rodině. Čas věnovaný vzdělávání si nechtějí nechat vzít a další své aktivity organizují podle rozpisu akcí a kurzů. Paní Rudá má nastavena pravidla takto: *„Pro mě je to prioritou, vím, že ve čtvrtek mám kurz, takže když i přijde nečekaná návštěva, řeknu, že mám kurz, a jdu. Obvykle je doma můj manžel, tak to tam s ním hodinu a půl vydrží. A pokud je ohlášená návštěva, tak jim řeknu dopředu, kdy mám kurzy, takže už s tím počítají a mohou se zdržet podle toho. Jinak to nejde, všichni to takhle ví. Já si odpustím dost, ale z něčeho neustoupím, to bych z toho života nic neměla.“*

Respondentky z druhé a třetí třetiny si shodně stěžují spíše na nedostatek času, chtěly by toho stíhat ještě více, a to především ve vzdělávacích aktivitách:

„Tak chtěla bych chodit ještě na další, je tam plno zajímavých věcí, ale nemůžu být všude, už bych to časově nezvládala. Ono mi toho volného času moc nezbyvá.“ (paní Bílá)

5. Hodnocení kurzů.

Respondentky na kurzy chodí velmi rády, což potvrzovaly v průběhu rozhovorů verbálně. Kromě toho z nich ze všech číselo ohromné nadšení, entuziasmus a radost z toho, co dělají, a že ještě mají energii na to, co je baví, zajímá, těší. To, že jsou s kurzy spokojeny, se dalo pochopit také z toho, že každá z nich už kurzy a aktivity doporučila někomu dalšímu, mluví o nich se svými příbuznými a známými (pokud jim dopřejí sluchu). Dále bylo z hovorů patrné, že záleží také na osobnosti přednášejícího, na tom, jak

dokáže zaujmout, nadchnout pro věc. Pokud se jim nějaký kurz nelíbí, příště se na jeho kurzy nepřihlásí.

„Baví mě to tu moc, je tu legrace, lektorka je smíšek.“ (paní Stříbrná)

„Baví mě všechny kurzy, na které chodím. Stane se, že se občas nevydaří organizace nějaké akce, ale na to jsme zvyklí. Chodila jsem i na trénink paměti, ale to mě moc nebavilo – podívat se někam a zopakovat, co tam bylo, to mě nebaví, já mám ráda logiku. I když to asi také značí, že bych s tím měla něco dělat, protože když to člověka nebaví, něco to znamená. A taky začínám zapomínat.“ (paní Rudá)

„Mám z toho strašnou radost, že se sem dostávám, že se pořád učím.“ (paní Růžová)

„Nabídka je tak zajímavá, že se kolikrát ani nedostanete, když se nepřihlásíte včas!“ (paní Oranžová)

„Mně to vyhovuje moc. Máme tu opravdu hodně zajímavých věcí, kdybych měla víc času, chodila bych i více.“ (paní Zelená)

„Já to všude chválím, říkám, že je to výborné!“ (paní Zlatá)

„Nabídka mi vyhovuje, i když, jak léta přibývají, občas už něco nezvládám, mám o to menší zájem celkově, míň mě to baví, když je tu hluk, tak jdu i ráda pryč.“ (paní Šedá)

K hodnocení kurzů nás zajímalo, zda v organizacích probíhá evaluace kurzů, a pokud ano, tak jak probíhá, a zda při vyjádření nespokojenosti dochází k nápravě. Tím jsme také směřovali k tomu, abychom zjistili, zda jsou účastníci „pouze“ účastníky, kteří „konzumují“ nabídku, nebo zda jsou chápáni jako partneři, kteří při tvorbě programů, kterých se účastní, mají rozhodující slovo pro vyplnění svého času⁵⁴.

„Ano, občas se nás paní V. zeptá, jak se nám tu líbí. A mně se tady strašně moc líbí a jsem tu spokojená. A když nejste s něčím spokojená, ozvete se? Já jsem tu spokojená se vším.“ (Paní Stříbrná)

„Nikdo se mě neptá, ale myslím si, že je to ošetřené, že se máme jako málokde. Já jsem třeba byla ve Žďáře nad Sázavou v jejich čítárně, a co oni tam mají...To se s námi nedá srovnávat, jak my se máme dobře. A pokud máme nějaké připomínky, tak je řekneme, ozveme se. Není to ve zlém, ale řeknu to.“ (paní Rudá)

---

⁵⁴ Tento faktor byl sledován také u pořadatelů, a je nutno říci, že názory obou stran se shodují, mezi stranami v tomto panuje otevřenost a snaha o nekonfliktnost.

„Nabídka v klubu mi vyhovuje, pokud se mi něco nelíbí, okamžitě se ozvu. Ono to je i tím, že některé akce pomáhám připravovat, takže se jich i účastním. Ihned na místě pak vidím, jak se akce líbí a jestli je pro příště potřeba něco změnit.“ (paní Červená)

„Ano, máme pohovory s vedoucími, tak když se něco objeví, můžeme jim to říct a určitě je to bez problémů.“ (paní Hnědá)

Z výše uvedených odpovědí se dá usuzovat, že seniorky jsou v kurzech brány spíše jako partnerky, organizátoři mají tendenci zjišťovat spokojenost účastníků s kurzy (často spíše neformální cestou v rozhovorech, či v přímé interakci) a zároveň seniorky jsou schopny se ozvat, pokud mají s něčím problém, něco se jim nelíbí. Zároveň cítí, že pokud dají zpětnou vazbu, jsou vyslyšeny a věc je napravena (věci technického rázu jako například nefunkční počítač), nebo změněna tak, aby vyhovovala potřebám účastníků (obsah kurzu, výklad, probírané téma, obtížnost výkladu).

6. Návaznost na dřívější aktivity.

Literatura se často vyjadřuje v tom smyslu, že senioři ve svém vzdělávání navazují na aktivity, které měli během průběhu celého života či si doplňují vzdělání. Ohledně kompenzace ne-studování v mládí jsme již psali výše – respondentky, které mluvily o tom, že neměly možnost studovat, nebo ani nechtěly, protože v mládí upřednostnily něco jiného (obvykle rodinu), se touto otázkou již nezabývají a současné vzdělávání nedávají do souvislosti s tím, že dříve nestudovaly. Považují to spíše za uzavřenou kapitolu svého života. Vzdělávání, kterému se věnují v současnosti, chápou jako aktivitu současnou a pro současnost.

Co se týče návaznosti na dřívější aktivity (zda senioři pokračují v aktivitách a vzdělávání, kterým se věnovali v průběhu celého svého života), byly odpovědi již různorodější.

Paní Oranžová, Rudá a Modrá sdělily, že ano, že určitě navazují na aktivity, kterým se věnovaly již dříve.

„Není to pro mě žádná změna, já jsem vždycky šla tímhle směrem, a chtěla jsem jím jít celý život. A teď na to mám i dost času, nikdo mě neomezuje, můžu si dělat, co chci, co mě baví a naplňuje.“ (paní Oranžová)

„Já navazuji, jsem neustálý student a zkoumač. Vždycky jsem si říkala, že nejsem normální, vždycky jsem se těšila, až skončí prázdniny a budu moci jít do školy. Ve škole jsem vždy byla aktivní. Nemohla bych nic nedělat, a navíc mě to hrozně zajímá. Na

přednáškách si všechno píšu, chodím do knihovny a hlídám si k tomu novinky. Asi to vyplývá z mojí podstaty.“ (paní Rudá)

„Jsem učitelka, celý život jsem se pohybovala v této oblasti, takže se pro mě přirozené, že ve vzdělávání pokračuji. Není to pro mě žádná novinka a asi by mi to chybělo.“ (paní Modrá)

U ostatních se téma celoživotního vzdělávání neobjevilo, respondentky sice (podle svých slov) bývaly aktivní i dříve, ale netýkalo se to vzdělávání. Mluvily o tom, že se věnovaly svojí práci a rodině, a na nic dalšího jim nezbýval čas (zvláště, pokud žily bez manžela). Paní Zlatá byla aktivní v roce 1968, jak řekla „*cosi podepsala*“, a to se projevilo v tom, že jí nebylo umožňováno studovat ani večerní školu. Paní Bílá pochází z chudé rodiny, ve které vyrůstalo sedm dětí, a ke vzdělávání řekla: „*U nás jsme se ničím takhle nezabývali, to byla jenom práce, pak jsem sama chodila sama do práce a měla děti. A to víš, když nás bylo sedm dětí, nic takového se u nás nedělalo, já nevěděla, co to je Kupka. To pro mě byla španělská vesnice. Ale je pravda, že historie mě bavila vždycky.*“

Můžeme tedy konstatovat, že u dotazovaných respondentek se spíše neprojevila návaznost na dřívější vzdělávání, vzdělávání není ani kompenzací nevystudovaných škol v mládí, ale zároveň respondentky zmiňovaly, že byly aktivní v jiných ohledech.

7. Hodnocení od okolí a přesahy do společnosti.

Začněme zde tématem hodnocení vzdělávání seniorů od jejich okolí. Otázkou: *Jak se na vaše aktivity dívá vaše rodina, přátelé, podporují vás v tom?*, jsme se snažili zjistit, jak se na vzdělávání seniorů dívají jejich blízcí, rodina a přátelé. Toto téma se ukázalo být poměrně osobní, protože se hovor často týkal rodiny a toho, že seniorky často pocítují velké nepochopení a malou podporu především ze strany manželů (pokud je mají).

Podpora okolí pro vzdělávání není proto jednoznačně pozitivní. Respondentky odpovídaly takto:

1. nepocítují podporu a zájem o rozhovory na toto téma vůbec od nikoho z rodiny. Rodina a přátelé sice vědí, že seniorka navštěvuje nějaké kurzy, ale nepovídají si s ní o tom, nejeví zájem o toto téma. Příkladem může být paní Růžová, která řekla: „*Rodina o tom ví, ale nebavíme se o tom, asi je to moc nezajímá.*“ Paní Zlatá to vyjádřila takto: „*Syn mi zemřel před pěti lety, snacha má svou práci a vnuci jsou pryč. A povídáte si někdy s někým o tom, co tu děláte? Ne, dceru, u které bydlím, to nezajímá, má nervy s postiženou vnučkou a s prací, takže ji to*

nezajímá. A co třeba s nějakou kamarádkou, nepovídáte si o tom? Ne, kamarádky jsou proti mně mladší, tak by je to nezajímalo.“

2. cítí podporu od části rodiny. Obvykle se jednalo o případy, kdy děti a vnučata se o toto téma zajímají, seniorku v jejích aktivitách podporují, povídají si s ní o něm, ale manželé velké pochopení nemají, nemluví s nimi o tom, a rozhodně se nechtějí sami zapojit. Takovým příkladem je například paní Oranžová, která o postoji svého manžela ke vzdělávání vyjádřila tento názor: *„On to prostě nepochopí, proč musím jet zase do Francie, když už jsem tam byla tolikrát. On mi řekne, Prosím tě, proč tam jedeš? nebo Už zase? Jeho to vůbec nebaví a bylo by pro něj za trest, kdyby měl někam jít. Ale ať se mu to líbí nebo ne, mně je to jedno, já si to chci takhle užít.“* O vzdělávání se s ní ale povídá jeden z jejích synů. U paní Rudé byla odpověď podobná: *„Dcera bydlí v Praze, já se nestarám o její život, ona se nestará o můj, má náročné zaměstnání, takže je dost unavená. Syn, ten mě ale vyslechne, jemu a vnukovi často povídám, co jsme se učili a co jsem vypátrala. A manžela to nezajímá. Mně to nevadí, to je každého duchovní rozhled. Jestli chce sedět v hospodě a poslouchat ty řeči, tak já jsem ráda, aspoň mám svůj klid. Já bych ho tam asi ani nechtěla, ještě by mi kazil hezké chvílky.“*
3. většina respondentek ovšem cítí podporu od rodiny, i od přátel. S nimi si o vzdělávání rodina povídá, zajímá se o to, co se na kurzech probíralo a o čem budou další. Paní Šedá řekla: *„Ano, povídají si o tom se mnou, vždycky říkají: Tak co babičko, co máš příští měsíc, co všechno budeš dělat? A kupují mi nejrůznější knížky. Takže myslím, že mají radost, že nezůstávám jen tak a něčemu se věnuji.“* Paní Bílá si pochvalovala: *„Můj manžel pracoval celý život mimo, různě na stavbách, tak nevyžaduje, abych na něj dohlížela dvacet čtyři hodin denně. Nevadí mu, že nejsem doma a občas si spolu o kurzech povídáme, takže v rodině určitě nenarážím.“*

S tímto tématem úzce souvisely otázky, které se zaměřovaly na to, zda seniorky inspirovaly někoho dalšího k návštěvě aktivit, jakým se věnují, dále, zda má jejich aktivita přesah do okolí, do společnosti. Cílem těchto otázek bylo zjistit, zda vzdělávání seniorů (z jejich pohledu) nějak zasahuje do společnosti, občanské společnosti. Nebo jinak, zda

vzdělávání chápou jako něco, co dělají výhradně pro sebe, nebo zda je společnost něčím jiná, když má vzdělávající se a aktivní seniory.

Respondentky uváděly, že se snaží přilákat nové kolegy a kolegyně. Variant, jak to dělají, je mnoho – začíná to pochvalnými hodnoceními kurzů, povídáním si o kurzech například se sousedy a přáteli, až po konkrétní pozvání na konkrétní akce, či aktivní podílení se na propagačních aktivitách organizace, pomoc s psaním propagačních článků a aktivní účasti při propagačních akcích například na náměstí.

Na základě získaných odpovědí můžeme konstatovat, že seniorky své vzdělávání vnímají tak, se vzdělávají právě samy pro sebe, pro své vědomosti, pro svou radost a pro vyplnění svého času, který se rozhodly vyplnit podle svých zájmů, zálib i možností. Žádná z nich neodpověděla, že se vzdělává pro to, aby své vzdělávání zužitkovala ve společnosti. Zároveň ale v kurzech dochází k tomu, že nacházejí nové přátele, lidi se stejnými zájmy a podobným životním postojem. Tím dochází k určitému síťování a možnosti, že při problémech budou mít okolo sebe vytvořenou skupinu přátel, na kterou se mohou obrátit.

Pokud vůbec hovořily o nějakém přesahu, nebo vlivu na někoho dalšího, vzpomněly si na svou rodinu. Mluvily o tom, že zjištěné a naučené vědomosti sdílejí se svými dětmi, vnuky, partnery, případně s přáteli. Ani po opakovaném dotazu si neuměly představit, jaké přesahy by jejich vzdělávání mohlo mít do širší společnosti, případně že by mohlo souviset s občanstvím.

Pokud bychom odpovědi respondentek porovnali s tvrzeními z literatury, že vzdělávání může sloužit jako prostředek pro kvalifikovanější dobrovolnou činnost, možnost aktivního zapojení do věcí veřejných, atp., řekli bychom, že se tyto aspekty u respondentek neprojevují – v rozhovorech se v tomto smyslu nevyjadřovaly. Naopak paní Oranžová řekla: „*Dřív jsem se pořád zajímala o politiku, vždycky mě to hrozně štválo a komentovala jsem to, ale teď? Ani jsem nešla k volbám a bylo mi to úplně jedno.*“.

8. Finance.

Součástí rozhovorů byla také otázka na to, zda jsou kurzy pro seniorky cenově dostupné. Z rozhovorů vyplynulo, že seniorky si „*nemohou vyskakovat*“ a musí si pečlivě rozmyslet, jakým způsobem každý měsíc své finance rozdělí. Část si musí své finance kontrolovat hodně, vyjdou jen-tak-tak. Sice by rády navštěvovaly i více kurzů, ale nemohou, protože už by to pro ně bylo finančně náročné: paní Stříbrná řekla: „*Chodím na tři kurzy, víc ne, protože je to dost peněz, a na to už nemám.*“

Druhá část respondentek si finance také kontroluje, ale zároveň ocenily, že cena jimi vybraných a navštěvovaných kurzů je nízká (platí se od ročního příspěvku 100 Kč, přes 200 až 300 Kč za semestr, po 25 Kč za hodinu). Paní Bílá: „*Samozřejmě, že u mě hrají roli finance. Platíme 200 Kč za semestr, ale to opravu není tolik. Vždyť víš, kolik člověk utratí za nákup, za blbosti. Ale potom ty výlety, toho je hodně, takže si vybírám, kde jsem nebyla, a co by mě zajímalo. A třeba teď na ten velký výlet do Španělska – měla jsem sedmdesátiny, tak jsem ze srandy řekla, ať mi na to v rodině přidají, a opravdu mi polovinu přidali – kdyby mi tu polovinu nedali, tak bych na to určitě neměla.*“ Názor paní Modré je: „*My platíme 100 Kč za rok, z toho se přispívá na výlety, akce, lektory. To vůbec není moc, je to spíš taková symbolická částka, která se vám vrátí, když se účastníte byť jedné akce.*“ U paní Hnědé je to potom podobně: „*Musím si to spočítat. Vybírám si podle toho, co mě zajímá. Každý měsíc je to jinak, když jedeme na výlet, platí se kilometry a čas, tak potom další měsíc musím jít na méně aktivit, aby se to nějak vyrovnalo.*“ A jako poslední uveďme odpověď paní Oranžové: „*Tím, že dávám hodiny francouzštiny, tak si můžu kurzy dovolit, a k nim i ty výlety. Samozřejmě si ale musím vybírat, kam pojedu. Je také ale pravda, že oblečení na sebe nakupuji v second-handu a že máme už třicet let stejný byt, ve kterém příliš nerekonstruujeme. Nemůžete mít všechno, musíte se rozhodnout. A já jsem upřednostnila vzdělávání.*“

9. Aktivní senior.

Všechny respondentky byly schopné sdělit, jak podle nich vypadá aktivní senior. Zajímavé bylo, že ho začaly popisovat bez problémů a rychle, a aniž bychom se pokoušeli o psychologizování, zdálo se, že do určité míry popisují samy sebe. Dá se z toho usuzovat, že v povědomí seniorů neexistuje žádná stereotypní představa aktivního seniora, ale že senioři sami odvozují aktivitu či neaktivitu jednak od toho, čemu se sami věnují, ale také podle toho, co jim umožňuje jejich zdravotní stav. Na těchto konkrétních příkladech si můžeme ověřit, že i ze strany seniorů platí, že se nevnímají jako homogenní skupinu, která když dělá tu a tu činnost, tak je aktivní a když ji nedělá, tak už za aktivního považována není. Pro své „ne-aktivní“ vrstevníky (kteří se nevěnují ničemu) mívají spíše pochopení, snaží se je nehodnotit, občas je i omlouvají. Spíše se vyjadřovaly, že je jim líto, že někteří z vrstevníků tráví důchod neproduktivně, ačkoli by ještě měli dostatek sil. Jak tedy vypadá aktivní senior? V literatuře, jak je uvedeno v teoretické části, se definice aktivního seniora nepodařila najít. Podle každé z respondentek vypadá aktivní senior trochu jinak, zároveň byly dotázány, zda ony samy jsou aktivní seniorkou:

„Je to někdo, kdo má hodně zájmů a koníčků, a to již za mlada, aby měl u čeho zůstat. Myslím, že když člověk nic nedělá, tak rychleji stárne. Takhle nemám čas přemýšlet, jestli tady mám vrásku, a že tady mě něco bolí. Mně se líbí, že se mám pořád na co těšit. Ano, já jsem aktivní senior, a řekla bych, že teď jsem aktivnější, než jsem byla dříve.“ (paní Oranžová)

„To jsou všichni, které znám, nemám konkrétní představu, ale snažíme se všichni. Takže ano, jsem aktivní senior.“ (paní Hnědá)

„Takový, který neseď doma, ale jde ven, schází se s ostatními.“ (paní Červená)

„Musí být fit, nesmí si říkat, že je starý, že mu stačí tohle vytahané oblečení. Musí vyrazit ven, nebo na tyhle kurzy, někam jet na výlet. Pořád by se měl vzdělávat, přes hlavu, přes tělo, nějaké to zvířátko, aby vyvenčil. Prostě být aktivní ve všech směrech. Myslím, že ano, že jsem aktivní senior.“ (paní Rudá)

„Ten, kdo si cvičí mozek.“ (paní Šedá)

„Je to senior, který se o něco zajímá, a to podle svých možností, hlavně zdravotních.“ (paní Zelená)

„Člověk, který jde ven mezi lidmi, umí se bavit a udělat si ze sebe srandu. Který se dokáže postarat o sebe i o druhé a který se rád dozvídá zajímavé věci. Řekla bych o sobě, že jsem aktivní.“ (paní Růžová)

„Člověk, který dokáže překonat zdravotní obtíže a bolesti a nepoddá se tomu, nechce, aby ho ostatní litovali, a dokáže udělat srandu.“ (paní Zlatá)

„Aby se zajímal o všechno, co se kolem děje, aby sledoval v televizi soutěže a další takové programy.“ (paní Stříbrná)

„Dnes jsou senioři hodně aktivní, a měli by být, protože k tomu mají možnosti. Ve městech i na vesnicích se pořádají třeba jednou za měsíc nějaké sešlosti, třeba u piva, ale

jsou. Já nevím, jestli jsem aktivní senior, určitě jsou i aktivnější, ti ještě sportují, ale já vůbec nesportuji, jsem ráda, že si občas zacvičím.“ (paní Bílá)

Z odpovědí respondentek tedy nelze vydedukovat jednotnou představu aktivního seniora, mohli bychom snad shrnout, že podle jejich názorů je aktivní senior takový, který podle svých možností tráví svůj čas tak, že v něm vykazuje nějaké činnosti, které ho těší, které může dělat sám, bez pomoci druhých, ale při kterých se stýká s jinými lidmi.

10. Další témata, která se v rozhvorech objevila.

Na základě položených otázek se v rozhvorech objevila ještě krátce tato témata:

- Senior jako organizátor aktivit a vzdělávání pro své vrstevníky.

Zajímalo nás, zda seniorky také organizují aktivity pro své vrstevníky. Některé respondentky odpověděly, že nic neorganizují, že to není jejich nátura. Druhá část z nich odpověděla, že ne, protože necítí potřebu organizovat něco, co už funguje a je osvědčené. Třetí skupina se podílí na organizování jednotlivých akcí v organizaci, kam dochází pravidelně. Ani zde se tedy nijak „očividně“ neprojevuje přílišné zasahování do aktivit společnosti či snaha něco v ní změnit a organizovat.

- Identita vzdělávajícího se seniora.

Zajímalo nás, jak se respondentky na kurzech cítí – jakou tam mají pozici, zda jsou studentkami, účastnicemi, či něčím jiným. Respondentky, které odpověděly, řekly, že jsou účastnicemi, případně aktivními účastnicemi. Žádná z nich se v rozhovoru neoznačila za studentku, ani za nikoho jiného.

4.2.2. Analýza rozhovorů s organizátory kurzů

Podařilo se uskutečnit tři rozhovory s organizátory kurzů a vzdělávacích aktivit pro seniory. Jedná se o předsedkyni občanského sdružení (klub seniorů v Novém Městě na Moravě, paní Žlutá), zástupce evidované právnické osoby (oblastní charita Havlíčkův Brod, denní centrum pro seniory v Humpolci, paní Fialová) a zakladatele obecně prospěšné společnosti (akademie třetího věku v Havlíčkově Brodě, pan Černý). Jejich pohled na vzdělávání seniorů představíme v jednotlivých tematických okruzích, jak vyplynuly z rozhovorů. První bod zahrnuje informace o každé z organizací tak, jak je sdělili organizátoři kurzů. Tento bod je zařazen, aby se čtenář zběžně seznámil s organizacemi, s jejichž účastníky byly vedeny rozhovory.

1. Organizace – její vznik, současná situace.

Každá ze tří organizací má jinou historii, délku trvání i situaci, ve které se momentálně nachází.

Klub seniorů byl založen již v roce 1987 a je součástí Svazu důchodců ČR. Začlenění do Svazu důchodců také předurčilo to, že organizace bude občanským sdružením. V současné době není typ právnické osoby v organizaci řešen, je chápán spíše jako formalita a něco, čím se bez zastřešující organizace nemá cenu zabývat. Předsedkyně klubu, paní Žlutá řekla, že *„se jedná o zavedenou organizaci, kterou v Novém Městě na Moravě lidi znají.“* Organizace má v současné době cca 100 členů, naprostou většinu tvoří ženy, mužů je menšina. Klub spolupracuje s ostatními kluby ve Svazu důchodců a se spřáteleným zahraničním klubem seniorů. Kapacita klubu je podle předsedkyně dostatečná, byla by ráda, aby se přihlásilo ještě více seniorů. Členský poplatek je stanoven na 100 Kč za rok, financují se z něj společné akce. Klub nemá výraznější výdaje (pronájem místností je zdarma od města), takže tato částka je podle předsedkyně dostačující. (paní Žlutá)

ASTRA, denní centrum pro seniory funguje v Humpolci 9 let. Toto středisko je provozováno oblastní charitou Havlíčkův Brod. Trénování paměti bylo do programu zařazeno před třemi lety. Trénování paměti navštěvuje podle slov paní Fialové dvanáct až patnáct lidí, jedná se o jeden z nejoblíbenějších programů centra, kapacita je tedy naplněná. Cena je zde 25 Kč na hodinu, pokud senior zůstává půlden nebo celý den, je cena jiná – dle platného ceníku. (paní Fialová)

V roce 2005 byla panem Černým a jeho kolegou M.K. zakládána o.p.s. a proběhl první projekt – Letní žurnalistická škola. Prvotním nápadem bylo vybudovat celoroční centrum pro juniory – *„pak, už nevím, kde ten nápad vznikl, jsme přemýšleli o tom, jak využít prostory a prostředky, které máme, techniku, kterou jsme postupně získávali. Vznikl tak nápad na založení akademie třetího věku. To bylo v roce 2006.“* (pan Černý) Zapojení seniorů byl tedy určitý propočet možností a snaha o co největší využití zdrojů, které měla o.p.s. k dispozici. V současnosti o.p.s. funguje, zredukovala ale výrazně své aktivity a vzdělávání seniorů je v podstatě začleněno do Univerzity třetího věku pořádané havlíčkobrodskou knihovnou. V rozhovoru jsme se tedy doptávali na aktivity a vzdělávání, jak probíhalo *„v dobách jeho největší slávy“*, kdy kurzy navštěvovalo v průměru 25-40 účastníků v semestru (za něj platili senioři do 300 Kč).

2. Vzdělávání seniorů, aneb proč vzdělávání, proč seniorů a proč vůbec?

V předchozí kapitole jsme ukázali, jaké důvody pro vzdělávání mají účastníci kurzů. Ukázalo se, že stejně jako byly seniorky a jejich odpovědi individuální, i jejich důvody pro návštěvu kurzů byly individuální a originální. Totéž se dá říci o motivech respondentů z řad organizátorů. Každý z respondentů uvedl jiný důvod, proč se rozhodl věnovat svůj čas a energii organizování vzdělávacích aktivit pro seniory. Důvody, proč podle jejich názoru vzdělávat seniory, se ovšem neliší. Všichni tři se domnívají, že je vhodné, aby se senioři vzdělávali, vidí v tom velký smysl. Pan Černý poukázal na to, že je ale dobré, aby senioři měli nějaký zájem či aktivitu již před odchodem do důchodu. Řekl, že má zkušenost, že ti, kteří žádný zájem neměli, v současné době tráví veškerý čas u okna a u televize. A když jim zemře partner, o kterého se třeba starali, tak nastává obrovské prázdno.

Paní Žlutá je sama seniorka a jak řekla: *„nevydržela bych jenom sedět doma a nic nedělat. A když s předsedováním skončila A., tak to někdo musel dělat. Takže to spadlo na mě. Seniorům se věnuji, protože jsem sama senior, do klubu jsem chodila i před tím, než jsem se stala předsedkyní. A jako organizace se jim věnujeme již tradičně – jsme klub seniorů, tak je to asi jasné.“* Paní Žlutá považuje všechny aktivity, které v klubu probíhají, za vzdělávání, protože *„pořádáme přednášky, výlety, školení, zájezdy a nejrůznější akce. Při všech těchto aktivitách musí senioři zapojovat mozek, něčemu se věnují, nesedí doma, zasmějí se a rozveselí. Musíme si rozšiřovat obzory!“*

Paní Fialová se seniorům věnuje, protože je sociální pracovnící zaměstnanou v organizaci, která pečuje o seniory. Ta odpověděla, že *„vzdělávání je jenom to trénování paměti. I když, máme tu i další, například rukodělné dílny. To patří také do vzdělávání, akorát do globálnějšího vzdělávání. Hlavně senioři sami to berou tak, že se něco nového naučí. Takže v podstatě se také jedná o vzdělávání – rozšiřují si obzory a trénují jemnou motoriku.“* Senioři se podle ní mají vzdělávat proto, *„aby jim neupadaly kognitivní schopnosti.“* Uvedla, že má zkušenosti se seniory, kteří se účastní kurzů i s těmi, kteří se jich neúčastní, a že jsou mezi nimi patrné rozdíly. Senioři, kteří se neúčastní žádných aktivit, rychleji stárnou, jsou na tom psychicky hůře. Důvodem pro pořádání vzdělávacích aktivit je podle ní také to, že *„senioři se dostanou do kolektivu, zasmějí se, někam musejí přijít, neháčkují a nesedí u televize, ale jsou ve společnosti“.* Paní Fialová je zastávkyně toho, aby se všichni senioři, kteří mají chuť, se vzdělávali – také proto, že dnešní svět je rychlý a rychle se mění, aby se zkrátka něco dozvěděli ze současnosti.

Pan Černý se vzdělávání seniorů začal věnovat, protože hledal využití pro techniku a prostory, které měl k dispozici z jiného projektu: „*Na začátku jsme si řekli, že je to zajímavá skupina stejně jako junioři, kteří v té době byli dobře finančně podporováni, tak jsme se domnívali, že senioři budou taky. To jsme se trochu spletli, tedy, byla to pravda, ale tehdy bylo cílem projektů spíše vytvořit jim domovy důchodců a tak dále. A teprve sekundárně to přicházelo, ale až v době, kdy my už jsme byli pomalu za zenitem. Přicházely zdroje na to, že oni by v těch domovech měli taky něco dělat. Na začátku, mohli bychom říci hodně otevřeně, to bylo trochu ne-humanitárně zaměřené, zjištěné v tom, aby technika byla využita a abychom stáli na více zdrojích. Že ten senior byl spíš prostředek než cíl. Ale pak, když přišly ty dámy a bavily se o seriálech a vaření, jsem si uvědomil, že potřebují ten prostor, kde se sejdou a budou komunikovat. Druhý rozměr, který byl fantastický, bylo to vtažení juniorů do toho.*“

Skupině seniorů se tedy respondenti věnují proto, že jsou sami seniory, protože jsou zaměstnaní v organizaci, která pečuje o seniory, či protože měli nápad a snažili se stát na více zdrojích.

3. Vzdělávání versus společenský kontakt z pohledu organizátorů.

Všichni tři respondenti uvedli, že se věnují vzdělávání seniorů, ale že za nejcennější považují to, že se senioři mohou stýkat se svými vrstevníky. Opět se zde, stejně jako v rozhovorech s účastníky kurzů, objevuje sociální aspekt jako vůbec nejdůležitější složka vzdělávání seniorů. Každý z respondentů ovšem došel k této odpovědi jinou cestou.

Paní Žlutá se domnívá, že všechny aktivity, které v klubu seniorům zprostředkovávají, jsou vzdělávání. V průběhu celého rozhovoru ovšem silně zaznívalo téma sociálního kontaktu a to, jak je pro seniory dobré, když nezůstávají sami doma.

Paní Fialová mluvila o tom, že „*nejde jenom o vzdělávání, ono jde o to, že jsou ve společnosti. Z mého pohledu to nedělám proto, abych je něco naučila, ale proto, aby byli v pohodě, aby si řekli, že tohle ještě zvládnou, ale ne proto, abych jim do hlav tlačila informace. Dobré je na tom to, že přijdou, dají si kávu, popovídají si, zasmějí se, řekneme si, co je nového. Nedělám to proto, abych je vzdělávala, ale spíš abychom se v pohodě sešli.*“

Pan Černý začal pořádat kurzy pro seniory primárně proto, aby zefektivnil běh již existující organizace, ale postupem času, jak sledoval průběh kurzů, si uvědomil, „že

daleko cennější než co se dozvídají je, že mají prostor, kde se můžou potkat, popovídat si o tom, co se dělo, co vařily a tak dále. U nás bylo vzdělávání zpočátku primární, ale myslím, že brzy se ukázalo, že je až sekundární“. Zajímavý sociální prvek v jeho pojetí vzdělávání seniorů bylo zapojení juniorů coby lektorů – to znamená, že obrazně vnuci učili své prarodiče například počítače.

4. Propagace.

Všichni tři respondenti si podle svých slov uvědomují, že je nutné vzdělávací aktivity propagovat. Aktivity pro seniory v akademii třetího věku v současnosti samostatně nefungují, proto se jim propagace nedělá. Ale v době, kdy kurzy fungovaly, byly využívány především plakáty a webové stránky – to podle slov pana Černého stačilo k tomu, aby byly kurzy naplněny. Problémem v propagaci na druhou stranu byla i společná propagace s knihovnou (kdy i na kurzy pořádané A3V se účastníci přihlašovali v knihovně). Podle pana Černého *„docházelo někdy k tomu, že lidé čekali v knihovně, místo aby byli u nás v centru. A zároveň jim splývala slova akademie a univerzita – to nikdo nerozlišuje“.*

Klub seniorů se prezentuje na webových stránkách, v lokálním tisku. Hodně energie organizátoři věnují aktivitám, při kterých se setkávají se svými potenciálními členy tváří v tvář – například se účastní nejrůznějších akcí na náměstí, nabízejí vlastnoručně napečené buchty a zvou obyvatele Nového Města na Moravě k účasti na kurzech a aktivitách.

Paní Fialová není v současné době spokojená s propagací aktivit denního centra. Řekla, že mnoho lidí v Humpolci ani neví, že tam funguje charita. Jako propagační materiály nejčastěji používají tištěné letáky, na kterých je seznam organizací na celý měsíc. Trénování paměti nikde samostatně nepropagují a často se stává, že aktuální informace nejsou vkládány na webové stránky organizace.

5. Přesahy do společnosti.

Zajímali jsme se v rozhovorech o to, jaký mají organizátoři názor na vzdělávání seniorů ve vztahu k prospěchu, jaký z toho může mít jednotlivec, nebo celá společnost. Ptali jsme se také na to, zda vzdělávání seniorů v neziskových organizacích podle jejich názoru přispívá k budování občanské společnosti v České republice. Z odpovědí bylo

zřejmě, že organizátoři vidí ve vzdělávání primárně prospěch jednotlivce, to, že se senioři mají možnost něco dozvědět i to, že se setkávají se svými vrstevníky a „nestárnou“ příliš rychle. Přesahy do společnosti potom ale vidí také na ekonomické úrovni, spatřují prospěch v tom, že u aktivního seniora se dá předpokládat větší soběstačnost a na druhou stranu menší nároky na zdroje (lékaře, asistenty, kteří s nimi musí zařizovat jejich záležitosti, atp.). Odpovědi na téma občanská společnost byly u každého z respondentů odlišné. Zároveň z rozhovorů vyplynulo, že přidanou hodnotu vidí ve sdružování, v tom, že senioři mají možnost si díky kurzům najít nové známé, nebýt na své starosti a stárnutí sám či sama.

Paní Žlutá řekla: *„To, co my děláme, je prospěšné všem. Seniorům samotným, protože nejsou sami, mají zábavu, naleznou přátele, dozvídají se praktické věci, které mohou použít ve svém životě. A náš klub je prospěšný také společnosti, hodně se snažíme, aby mezi nás přicházeli další, a hlavně mladší, senioři. Chceme, aby také měli možnost ještě se pobavit a něco zažít. Jestli budujeme občanskou společnost, to nevím, nevím, co se tím přesně myslí.“*

Paní Fialová nad odpovědí váhala, při každodenní práci se seniory se spíše setkává s jednotlivci, kteří se díky kurzům udržují ve stabilnější fyzické a hlavně psychické kondici, takže vidí smysl vzdělávání především pro konkrétní jednotlivce než primárně do společnosti. Nakonec dodala: *„Tak, když to vezmu z jednoho pohledu, tak asi nepotřebuje takový servis, je schopný sám pro sebe něco udělat. Ví, že když mu bude špatně, že půjde tam a tam, nebude využívat služeb a potřebovat okolí, protože bude soběstačnější. Máme tady seniory, naučili se s počítačem, takže už nepotřebují takový ten servis, který měli od rodiny, nebo od někoho jiného. Najdou si, co potřebují. Takže přesah vidím v tom, že je samostatnější a tím pádem méně „zatěžuje“ své okolí. A jestli se vzdělávání seniorů odehrává v neziskových organizacích, nebo jinde, to je podle mého názoru jedno. Oni to berou tak, že dělají to, co je baví tam, kde to je pro ně dostupné.“*

Pan Černý naopak odpověděl ihned. Jeho pohled je takovýto: *„Myslím, že společnost by měla, a myslím, že na tom ušetří i spoustu peněz, i když se to dá ekonomicky těžko vyčíslit, seniory vtáhnout do nejrůznějších aktivit. Protože oni budou daleko soběstačnější, když jeden pomůže druhému. Že to nebude, státe, pomoz mi, ale budou tu fungovat jiné roviny, které tu společnost nebudou stát peníze. Protože když skončí rodina, kdy děti můžou být někde po světě, tak v partě lidí, kteří se schází, si navzájem pomůžou. Ale to tady zmizelo, nebo to tady ani neexistovalo, a teď se to tady bude dlouho, dlouho utvářet.“* Pan

Černý má zkušenost se situací, kdy vzdělávání bylo poskytováno souběžně dvěma organizacemi, jedna z nich byla OOS, druhá knihovna. Knihovna nakonec kurzy U3V začlenila do sebe. V rozhovoru byl tázán, zda to není škoda, že OOS ustoupila knihovně, zda by přece jenom nemělo být vzdělávání seniorů doménou občanské společnosti. Pan Černý na to odpověděl takto: *„Ne, to nemá cenu dělat dvojkolejně, dělat ve dvou institucích totéž. A knihovny jsou v současné době centry informací, volného času a aktivit. Už se tam jenom nepůjčují knížky, jenom pro ně nemáme lepší název. V knihovnách to dobře umí, mají profesionály, a dokud nevznikne nějaká organizace zabývající se výhradně vzděláváním seniorů, tak to v současné době vidím jako dobrou variantu.“*

6. Zapojení seniorů do příprav aktivit a evaluace kurzů.

Největší zapojení seniorů do příprav je jednoznačně v klubu seniorů. Podle předsedkyně je nutné, aby se členové občanského sdružení zapojovali do příprav i do hodnocení. Paní Žlutá o pomoc i o zpětnou vazbu velmi stojí a snaží se na reakce a podněty pružně reagovat, *„aby se v organizaci nejezdilo na mrtvých koních. Ty aktivity jsou pro ně, tak je musíme plánovat tak, aby s nimi byli spokojeni. A pokud nejsou, tak to poznám, protože se akcí účastním. Hned mi říkají, jak se jim to líbilo i co se jim nelíbilo. Nebudeme přeci plánovat něco, o co není zájem. A je potřeba, aby s organizací pomáhali i další členové, v jednom člověku se to nedá zvládnout. Navíc, já mám sama ještě hodně aktivit mimo klub, takže času není nazbyt. A je to i „výchovné“, když přijdou, že by se dalo něco udělat, někam jet, tak jim hned řeknu, dobře, vezmi si to na starost, zaříd' to. Takhle to máme rozdělené.“* Do příprav se samozřejmě nezapojují úplně všichni členové, ale i tak je zapojení účastníků vysoké. Evaluace probíhá okamžitě, z očí do očí, *„nikdo si na nic nehraje.“*

V denním centru se senioři do příprav aktivně nezapojují, mají ale možnost ovlivnit podobu kurzů. Kostru kurzů připravuje paní Fialová, ale jak řekla: *„Program se vždy snažím sestavit podle momentálního složení klientů. Když je tam někdo, kdo je na tom hůř, tak to přizpůsobím tak, aby se nevyčlenil z kolektivu. Co jsme sháněli zpětnou vazbu, tak jsou za to moc rádi. A chodí sem i lidi z venku, takže nejen lidi, kteří tady bydlí v domě s pečovatelskou službou. Takže si myslím, že pro nic za nic by sem nechodili. Zpětná vazba je pozitivní. Probíhá samovolně, takže klienti za námi přijdou a řeknou, jak to vidí. Nebo už v průběhu vidíte ty reakce, nebo řeknou, já, tohle se nám líbilo, to jste vymyslela dobře, to*

udělejte příště. A naopak, když vidím, že něco jim nejde, nebaví je to, tak se to vyřadí. Protože nechci dělat něco, co je nebaví. A oni jsou naučení, že není problém cokoli říct.“

Na akademii třetího věku probíhalo hodnocení pomocí dotazníkového šetření. Podle pana Černého se *„se dá říci, že z 80, 90% tam byla spokojenost, konflikt tam v podstatě nevznikl za tu dobu žádný. Jediný problém vznikl při té komunikaci, kdy si účastníci pletli univerzitu s akademií a volali mně a ptali se na některé věci z univerzity a já jsem tak stoprocentní přehled neměl. Takže než jsem si uvědomil, že nevolají správné osobě a odkázal jsem je správně, tak to byly takové drobnosti, které samozřejmě vznikaly tou dvojkolejností.“*

Z odpovědí respondentů tedy vidíme snahu o to, vytvářet takové programy, které budou vyhovovat jejich uživatelům a návštěvníkům.

7. Zakončování kurzů.

Ani v jedné z organizací nejsou kurzy zakončovány oficiální cestou. Účastníci nezískávají oficiální certifikáty ani osvědčení. V klubu seniorů a denním centru ale neformální zakončení kurzech mají, protože cítí potřebu nějakým způsobem ukončovat školní rok. V klubu seniorů mívají kulturní akci s občerstvením, v denním centru lektorka rozdávala *„ze srandy takové vysvědčení, aby měli nějakou památku. Nedávala jsem jim tam známky, ale vtipnou formou jsem jim psala, jestli dávají nebo nedávají pozor, jestli zlobí nebo nezlobí. Ale není to žádný oficiální dokument. Dala jsem jim to, abychom to měli před prázdninami ukončené.“* Šlo zde tedy spíše o formu zábavy a rozloučení před prázdninami. Na akademii třetího věku neprobíhal žádný z těchto typů zakončení.

8. Označení seniorů v kurzech a představa aktivního seniora.

Senioři jsou organizátory považováni za účastníky, pan Černý jim v průběhu rozhovoru říkal také *„holky a kluci“* či *„dámy“*, paní Fialová o nich někdy mluvila jako o „klientech“. Představa aktivního seniora byla opět posledním tématem rozhovorů. Respondenti popsali aktivního seniora tak, jak si ho představují:

Paní Žlutá řekla, že „aktivní senior je takový senior, který se chce ještě něco naučit, má zájem a něco ho baví. Když se rád potká s dalšími seniory, a nejen s nimi a nechce jenom být sám doma.“

Paní Fialová má takovouto představu aktivního seniora: „*Ten, co nesedí doma, je schopen zajít si na nějakou aktivitu, ať už je to výlet s důchodci nebo trénování paměti. Prostě aby dělal nějakou aktivitu, která ho baví, ať už je to aktivita „aktivní“ nebo „pasivní“ Pro někoho je aktivita (a baví ho to), že čte, nemusí hned jezdit na kole. Ale dělá nějakou aktivitu, která ho baví, která ho naplňuje, o kterou si řekne a to mu zpříjemní život. Neberu aktivního, jako že musí běhat...*“

Pan Černý se k této otázce vyjádřil obsírněji: „*Člověk by se měl na důchod připravovat celý život A problém seniorů v minulosti byl ten, že je na to nikdo nepřipravoval, a ten důchodce měl ještě zpravidla někoho živit. Myslím, že senior se nemůže realizovat, až když přijde do důchodu, ale už před tím by mu společnost měla ukazovat model aktivního seniora – člověka, který má zájem. Protože těch 8 hodin, které mu předtím vyplnila práce, musí nějak vyplnit. A je ideální, když mu to něco nemusí dělat někdo druhý, ale kdy on sám si něco najde. Samozřejmě je ale asi potřeba tu nabídku – ať už je to domovinka, kdy jsou přednášky a senior ví, že se tam dopoledne na desátou sejde, a když přijde o půl desáté, tak to s holkama a s klukama ještě probere. Anebo, že když tam zůstane až do dvanácti, tak si může dát oběd. Myslím, že je to všechno komplex, o kterém je nutné takto uvažovat.*“

4.3. Shrnutí kvalitativní analýzy

V kvalitativní části práce jsem se zabývala tématem vzdělávání seniorů v OOS. Zjišťovala jsem názory na toto vzdělávání od respondentek a respondenta v polostrukturovaných rozhovorech.

Ukázalo se, že respondentky považují veškeré aktivity, kterým se věnují, za vzdělávání a to proto, že se učí nové věci (například slova písniček), cvičí si mozek, jdou s dobrou, nestárnou tak rychle. Zároveň ale chodí na kurzy a s nimi spojené aktivity kvůli tomu, že se tam setkávají s ostatními seniory a seniorkami, s lidmi podobných zájmů a podobného „naladění“ (většina respondentek staví důležitost sociálního kontaktu na stejnou úroveň jako vzdělávání, některé jej považují za nejdůležitější). Tento sociální aspekt je jako nejdůležitější prvek označen také organizátory kurzů. Organizátoři se domnívají, že pokud jim to síly dovolí, měli by se všichni senioři podle svých možností vzdělávat, aby nestárnuli tak rychle, aby nehloupli a byli ve společnosti. V tomto aspektu vidím určitý prvek občanské společnosti – právě ve sdružování, v navazování sociálních kontaktů, které se mohou ukázat jako velmi důležité, a v případě nutnosti i potřebné.

Respondentky uvedly, že vzdělávání se věnují kvůli důvodům níže uvedeným. Důvody, které zmiňovaly, se překrývaly, žádná z respondentek neuvedla pouze jeden důvod, proč se vzdělává. Seniorky se vzdělávají:

- pro vzdělání samo, kvůli nabytí informací.
- kvůli tomu, aby získané znalosti a vědomosti využily v praxi.
- aby smysluplně trávily volný čas.
- protože vzdělávání je pro ně životní zálibou.
- aby měly možnost setkat se se svými vrstevníky.
- aby překonaly samy sebe a naučily se něčemu rozumět, něco nového si oblíbit.
- aby rychle nestárnuly.

V rozhovorech se ukázalo, že tak, jak jsou senioři individuální, tak mají i individuální přístupy ke vzdělávání, navštěvují kurzy z nejrůznějších důvodů. Zajímavé podle mého názoru je, že žádná z respondentek ani respondent nespojují vzdělávání s jeho možným využitím pro společnost, pro aktivity prospěšné veřejně.

Respondentky do kurzů chodí rády, baví je, kurzy doporučují dalším seniorům. Jsou spokojeny s nabídkou i organizací kurzů, pokud se jim něco nelíbí, jsou zvyklé dávat zpětnou vazbu a na nedostatky upozorňovat. V kurzech se považují za účastnice, či aktivní účastnice, některé pomáhají organizovat aktivity pořádané „jejich“ organizací. Respondentky spíše nenavazují na předchozí vzdělávání v minulosti, říkaly o sobě, že bývaly aktivní, ale aktivita bývala spojená s rodinou a péčí o ni a s prací. Respondentky, které v minulosti nemohly nebo nechtěly studovat, nepovažují současné vzdělávání za kompenzaci dřívějšího ne-studia.

Respondentky obvykle cítí podporu ve svých aktivitách, a to od svých rodin i od přátel. Některé respondentky necítí podporu od nikoho ze svého okolí, některé cítí od části svých blízkých podporu, od části nepochopení a lhostejnost. Respondentky neuměly uvést, jaký přesah by jejich vzdělávání mohlo mít do společnosti. Z rozhovorů vyplynulo, že se vzdělávají samy pro sebe, pro svou radost a své vědomosti. O přesahu mluvily pouze ve spojitosti s rodinou, kdy řekly, že naučené a zjištěné sdělují členům svojí rodiny či přátelům. Stejně tak nemají pocit, že by návštěvou kurzů budovaly občanskou společnost nebo že by se do ní tímto včleňovaly. V rozhovorech ani žádným způsobem nereflektovaly to, zda docházejí do organizace občanské společnosti či do organizace jiného typu – vybírají si kurz, který je zajímavý, který je pro ně fyzicky a finančně dostupný, a kdo je jeho organizátorem, je pro ně naprosto nepodstatné.

Také z odpovědí organizátorů bylo zřejmé, že za nejsilnější faktor ve vzdělávání seniorů považují faktor sociální. Uvedme zde již jednou citovaný pohled paní Fialové: *„Nedělám to proto, abych je vzdělávala, ale spíš abychom se v pohodě sešli“*. Pohled organizátorů na to, zda má vzdělávání seniorů přesahy do společnosti a občanské společnosti v podstatě odpovídaly pohledům respondentek – účastnic. Organizátoři, i vzhledem ke každodenní práci se seniory, uvedli, že vzdělávání seniorů má pozitivní dopad především na seniory samotné. Dále jmenovali „ekonomickou“ stránku věci, kdy zmínili, že aktivní a soběstačný senior zatěžuje méně stát i jeho instituce, méně zatěžuje i svou rodinu. Za silný motiv při vzdělávání seniorů považují právě „sociální síťování“. Vzdělávání ve vztahu k organizované občanské společnosti v rozhovorech také zaznělo. Respondenti se nedomnívají, že vzdělávání seniorů by mělo být doménou občanské společnosti a ani se nedomnívají, že vzdělávání seniorů souvisí s budováním občanství, občanských postojů. Pan Černý vyjádřil názor, že na základě jeho zkušenosti může říci, že pokud budou existovat jiné, profesionálnější organizace (v jeho zkušenosti například

knihovna), nemá cenu nabídku zdvojit a provozovat vzdělávání seniorů v OOS. Organizátorům jde tedy spíše o kvalitu poskytovaného vzdělávání, o to, aby probíhalo v poklidné atmosféře a aby umožňovalo vytvářet příjemné prostředí, ve kterém se senioři rádi vzájemně setkávají a obohacují, než o formu, o typ právnické osoby nebo OOS.

Respondenti z řad účastníků i organizátorů byli na závěr rozhovorů požádáni, aby řekli, jaká je jejich představa aktivního seniora. Odpovědi na tuto otázku byly odlišné, stejně jako byli odlišní a individuální respondenti, nelze tedy generalizovat obraz aktivního seniora.

Účastníci kurzů i jejich organizátoři tedy vidí mnoho důvodů, proč se vzdělávání seniorů věnovat. Jistě jde o to, něco nového se dozvědět a naučit, jít s dobou a nezestárnout příliš rychle, zdá se ale, že jedním z nejsilnějších momentů je vytváření sociálních sítí, navazování kontaktů, setkávání a vzájemná pomoc a podpora. Právě zde vidím silný moment občanské společnosti ve vzdělávání seniorů.

5. ZÁVĚR

Cílem práce *Vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v České republice* bylo zmapovat situaci a odpovědět na otázku: Jaká je v současné době v České republice nabídka vzdělávání seniorů v rámci OOS a jak na ni nahlíží její účastníci a organizátoři.

Aby mohla být tato výzkumná otázka zodpovězena, byly stanoveny čtyři dílčí podotázky, na které jsem se snažila odpovědět ve třetí a čtvrté kapitole práce. Tyto podotázky zněly:

1. Kolik je v České republice organizací a organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, které jsou dostupné on-line, jak jsou rozmístěny po území ČR a v jakém jsou vůči sobě poměru?
2. Jaká je konkrétní nabídka kurzů těchto organizací, jakou mají formu a obsah, v čem jsou si kurzy podobné, čím se liší a lze je zařadit do kategorií formální, neformální a informální vzdělávání?
3. Jaká je nabídka vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti v kraji Vysočina?
4. Jaký pohled na vzdělávání seniorů a nabídku vzdělávání mají účastníci kurzů a jejich organizátoři v organizacích občanské společnosti v Kraji Vysočina?

Metody, které byly použity, jsou deskriptivní analýza a polostrukturované rozhovory. Pomocí deskriptivní analýzy jsem hledala odpovědi na první tři podotázky. Analýzu jsem prováděla na základě informací získaných v internetovém průzkumu, při kterém jsem hledala pomocí internetových prohlížečů (Google, Seznam, Centrum) a webových stránek (Neziskovky.cz) organizace, které odpovídají některému z typů uváděných v literatuře (univerzita třetího věku, akademie třetího věku, univerzita volného času, lidová univerzita, klub aktivního stáří, klub důchodců, klub seniorů, seniorské centrum, klub třetího věku, klub aktivních seniorů). U nalezených organizací jsem dále sledovala, o jaký typ organizace se jedná – zda je občanským sdružením, obecně prospěšnou společností, nadací či nadačním fondem nebo evidovanou právnickou osobou církve (organizace občanské společnosti podle definice Salomona a Anheiera), či jiným typem organizace. Z těchto dvou základních údajů vzešly výsledky, kterými odpovídám na první podotázku práce:

Celkem lze v České republice dohledat 539 organizací, které jsou dostupné on-line a zároveň odpovídají některému z typů uváděných v literatuře (např. U3V, klub seniorů). Z tohoto celkového počtu jich je 94, které odpovídají některému z typů organizací občanské společnosti. Mezi nimi je 46 občanských sdružení, 34 evidovaných právnických osob církve a 14 obecně prospěšných společností. Nebyl nalezen ani jeden nadační fond nebo nadace, která by se věnovala vzdělávání seniorů – to ale není příliš překvapivé vzhledem k tomu, že tyto organizace jsou ze své podstaty účelovými sdruženími majetku. Mezi organizacemi dostupnými on-line tedy podíl organizací občanské společnosti činí 17 % z celkového počtu nalezených organizací. Na základě tohoto výsledku lze konstatovat, že organizace občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů, jsou dostupné on-line a je u nich uveřejněn typ právnické osoby, nejsou dominantním organizátorem vzdělávacích aktivit pro seniory. Tyto výsledky nelze zobecnit na všechny organizace věnující se vzdělávání seniorů v ČR, jelikož jsem se v analýze zaměřila pouze na organizace dostupné on-line. Zobecnění by bylo možné, pokud by bylo empiricky ověřeno, že většina organizací vzdělávajících seniory je dostupná on-line (mají webové stránky) či že se organizace nedostupné on-line od organizací dostupných on-line neliší. Problém, se kterým jsem se potýkala a který mohl výsledky zkreslit, byl, že organizace informace o typu právnické osoby často nezveřejňují.

Poté, co byla provedena tato analýza, zaměřila jsem se na konkrétní organizace – u všech nalezených organizací, u kterých bylo zřejmé, jakou jsou právnickou osobou, jsem hledala informace o jejich vzniku, délce existence a informace o tom, jak fungují v současnosti – kolik mají členů či návštěvníků, jaké nabízejí kurzy a aktivity a zda a jak jsou zpoplatněny. Problémem bylo opět to, že organizace tyto informace prezentují navenek málo, nebylo tedy možné utřídit získaná data tak, aby dovolovala zobecnění. Informace jsou proto součástí textu této práce. Řešením tohoto problému by mohlo být provedení rozsáhlého dotazníkového šetření, při kterém by se informace zjišťovaly – takové šetření však nebylo mým cílem, ani nebylo v mých časových a finančních možnostech.

Odpověď na třetí z podotázek: v kraji Vysočina lze on-line dohledat šest organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů. Jedná se o jednu obecně prospěšnou společnost, dvě evidované právnické osoby a tři občanská sdružení. Soubor těchto organizací posloužil především jako výchozí pro kvalitativní analýzu.

Kvalitativní analýza byla založena na analýze polostrukturovaných rozhovorů se seniory (účastníky kurzů) a zástupci vybraných organizací v kraji Vysočina (organizátory vzdělávání). V rozhovorech jsem se snažila zjistit, jaké mají důvody pro návštěvu a organizování kurzů, čím pro ně je vzdělávání a zda z jejich pohledu nějak souvisí se společností a občanskou společností a tím jsem se snažila odpovědět na poslední výzkumnou podotázku.

Odpovědi respondentů byly velice individuální a rozmanité, přesto z nich lze vysledovat určité tendence. Důvodů pro návštěvu kurzů uváděly respondentky více: vzdělávají se pro vzdělávání samo, kvůli nabytí informací, kvůli tomu, aby získané znalosti a vědomosti využily v praxi, aby smysluplně trávily volný čas, protože vzdělávání je pro ně životní zálibou, aby měly možnost setkat se se svými vrstevníky, aby překonaly samy sebe a naučily se něčemu rozumět, něco nového si oblíbit, aby rychle nestárnuly. Respondenti považují za vzdělávání všechny aktivity, kterým se v kurzech věnují, jelikož se při všech aktivitách něco nového učí.

Z rozhovorů s účastníky i s organizátory ovšem vyplynulo, že nejsilnější přidanou hodnotu vidí obě strany ve vytváření sociálních sítí, v možnosti nebýt sám nebo sama doma a najít si skupinu známých lidí, kteří mají podobné životní postoje a „naladění“. Mnohé z respondentek mluvily o tom, že v kurzech našly dobré přátele, na které se mohou obracet, povídat si s nimi. Jedna z respondentek například uvedla, že díky kurzům má pocit, že má víc známých a přátel, než za celý předchozí život. Respondentky v podstatě nereflektovaly, do jakého typu organizace docházejí. Nestarají se o to, zda se jedná o organizaci občanské společnosti. V žádném z rozhovorů nebylo uvedeno, že důvodem pro vzdělávání bylo rozhodnutí získat znalosti nebo dovednosti potřebné pro nějakou veřejně prospěšnou činnost. Účastníci i organizátoři kurzů vidí důležitost vzdělávání právě pro konkrétního jedince, organizátoři zmiňovali také ekonomickou stránku (zjednodušeně řečeno: aktivní senior, který má kolem sebe ostatní seniory a určité sociální zázemí, nevyžaduje tak velkou péči a nezatěžuje tolik stát).

Projev občanské společnosti lze tedy ve vzdělávání seniorů v organizacích občanské společnosti spatřovat především v přidané hodnotě, kterou je neformální sdružování a vytváření sociálních sítí. Dá se ovšem předpokládat, že tato přidaná hodnota bude silným faktorem i u ostatních typů organizací. Jejich doménou však může být vyšší odbornost. Zajímavý je názor jednoho z organizátorů: proč zdvojit něco, co již funguje na

profesionální úrovni ve veřejných institucích a dalších organizacích jenom proto, abychom měli větší zastoupení OOS?

Závěrem krátce shrňme získané poznatky a odpovězme na otázku: Jaká je v současné době v České republice nabídka vzdělávání seniorů v rámci OOS a jak na ni nahlíží její účastníci a organizátoři?

Na základě výzkumu lze konstatovat, že organizace občanské společnosti nejsou dominantním poskytovatelem vzdělávacích kurzů a aktivit pro seniory (alespoň v oblasti organizací, které jsou dostupné on-line). V nabízených kurzech probíhá neformální a informální typ vzdělávání. Výzkum rovněž ukázal, že typy organizací, které uvádí literatura, nejsou typologií, ale spíše výčtem. Jejich náplň se prolíná a mezi obsahy jednotlivých typů není ostrá hranice. Účastníci i organizátoři se shodují, že vzdělávání seniorů je prospěšná věc podporující aktivní život i v období stárnutí, ovšem jednou z nejdůležitějších funkcí je sdružování. Právě zde vidím prvky občanské společnosti a jejího budování.

Další výzkum zabývající se vzděláváním seniorů by mohl být zacílen více na organizace, které nejsou dostupné on-line, či se zaměřit více na praktickou stránku vzdělávání a hledat varianty pro budování organizací občanské společnosti, které se věnují vzdělávání seniorů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Literatura:

Adresář členů Asociace U3V České republiky. 2013. Asociace univerzit třetího věku České republiky [online]. [cit. 9. října 2013]. Dostupné z: <<http://au3v.vutbr.cz/clenove.php>>.

Andragogický slovník. 2002. Praha: Academia. [online]. [cit. 30. dubna 2013]. Dostupné z: <<http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/lidova-univerzita>>.

Bartoňková, Hana, Dušan Šimek. 2002. *Andragogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Beneš, Milan. 2003. *Andragogika, teoretické základy*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o.

Dohnalová, Marie, Ladislav Průša. 2011. *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer.

Čípová, Šárka. 2011. „Geragogické možnosti ovlivňující edukační rovinu seniorů“. In Veteška, Jaroslav, Tereza Vacínová, a kol. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých. Andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.

Čornaničová, R. 2005. „Od praxe k teorii edukácie seniorov“. In P. Mühlpachr (ed.). *Schola Gerontologica*. Brno: Masarykova univerzita, s. 140-158.

Espy, Siri N. 1992. „The Aging of America: Implications for Nonprofit Planning“. *Nonprofit World* [online] 10 (2) [cit. 10. května 2013]. Dostupné z: <<http://search.proquest.com/docview/221328209?accountid=15618>>.

Gergokova, Zh. Kh. 2009. „The Education of People of The “Third Age““. *Russian Education and Society* 51 (5): 81-94.

Greene, Kelly. 2009. „Making a Difference“. *Wall Street Journal. Eastern Edition* [online] 254 (92). [cit. 29. května 2013]. Dostupné z: <<http://search.proquest.com/docview/399096786?accountid=15618>>.

Határ, Ctibor. 2011. *Seniori v systéme rezidenčialnej sociálno-edukačnej starostlivosti*. Praha: ROZLET ve spolupráci s Českou andragogickou společností.

Healy, Philip. 2008. „A Busman and his Holiday“. *Adults Learning* [online] 20 (3) [cit. 10. května 2013]. Dostupné z: <<http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&>

P=AN&K=35472072&EbscoContent=dGJyMMv17ESeqLE4wtvhOLCmr0ueprdSsq64SLOWxWXS& ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuePfgeyx%2BEu3q64A& D=a9h>.

Kalnický, Juraj. 2009. *Základy pedagogiky I*. Opava: Slezská Univerzita v Opavě.

Kalvach, Zdeněk, a kol. 1997. *Úvod do gerontologie a geriatry*. Praha: Karolinum.

Kotýnková, Magdalena, Anna Červenková. 2001. *Začlenění seniorů v sociální struktuře soudobé společnosti*. [online] [cit. 23. prosince 2013] Dostupné z: <<http://www.mature-project.eu/materials/Senior.pdf>>.

Laal, Marjan. 2012. „Benefits of lifelong learning“. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* [online] (46): 4268-4272 [cit. 1. června 2013]. Dostupné z: <www.sciencedirect.com>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2012. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017* [online]. Praha: MPSV. [cit. 15. ledna 2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada_Akcni_plan_staruti_.pdf>.

Mühlpachr, Pavel, Petr Staníček. 2001. *Geragogika pro speciální pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

Mühlpachr, Pavel. 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.

Nichols, Judith E., 1992. „Targeting Aging America“ [online] 23 (3) [cit. 22. dubna 2013]. Dostupné z: <<http://search.proquest.com/docview/195936350?accountid=15618>>.

OSN. 2002. *International Plan of Action on Aging* [online]. Madrid: OSN [cit. 15. července 2012]. Dostupné z <www.un.org>.

Ostiguy, Lisa, Robert Hopp, Richard MacNeil. 1998. „Participatiion in Lifelong Learning Programs by Older Adults“. *Ageing International* [online] 24 (2-3) [cit. 26. prosince 2013]. Dostupné z: <<http://search.proquest.com/docview/840490692/fulltextPDF?source=fedsrch&accountid=15618>>.

Palán, Zdeněk, Ladislav Rýznar. 2000. *Vzdělávání dospělých a Evropa*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Pavelková, Marcela. 2008. *FUTURA: Univerzita třetího věku* [online]. [cit. 18. listopadu 2013]. Dostupné z: <<http://www.respektinstitut.cz/clanek-futura-univerzita-tretiho-veku/>>.

Potůček, Martin. 1997. *Nejen trh – Role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Průcha, Jan, Eliška Walterová, Jiří Mareš. 2009. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

Rabušicová, Milada, Rabušic, Ladislav (eds.). 2009. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.

Rand, Barry A. 2012. „Life Reimagined“. *Vital Speeches of the Day* [online] 78 (12): 410-414 [cit. 2. května 2013]. Dostupné z: http://content.epnet.com/pdf29_30/pdf/2012/90DQ/01Dec12/87590772.pdf?T=P&P=AN&K=87590772&EbscoContent=dGJyMMv17ESeqLE4wtvhOLCmr0ueprJSr6y4SbKWxWX S&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuePfgeyx%2BEu3q64A&D=a9h

Rösslerová, Ivana. 2002. *Krajská knihovna Vysociny Havlíčkův Brod otevřela Univerzitu volného času* [online]. Ikaros [cit. 21. října 2013]. Dostupné z: <<http://www.ikaros.cz/node/1210>>.

Skovajsa, Marek, a kol. 2010. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.

Stanistreet, Paul. 2009. „We are lying down a marker“. *Adults Learning* [online] 20 (6) [cit. 14. července 2013]. Dostupné z: <<http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=36661796&EbscoContent=dGJyMNxb4kSep7E4y9fwOLCmr0ueprNSr6y4SrSWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuePfgeyx%2BEu3q64A&D=a9h>>.

Tam, Maureen. 2010. „Active ageing, active learning: policy and provision in Hong Kong“. *Studies in Continuing Education* [online] 33 (3): 289-299 [cit. 25. prosince 2013]. Dostupné z: <http://content.epnet.com/pdf27_28/pdf/2011/36R/01Nov11/66808583.pdf?T=P&P=AN&K=66808583&EbscoContent=dGJyMMTo50SeqLU4wtvhOLCmr0uep65Ss6i4SrOWxWX S&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuePfgeyx%2BEu3q64A&D=a9h>.

Thomson, Alastair. 2007. „More things in heaven and earth“. *Adults Learning* [online] 18 (7) [cit. 20. dubna 2013]. Dostupné z: <

<http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=24359219&EbscoContent=dGJyMNLr40Sep7A4y9fwOLCmr0uep7BSsa64S66WxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuePfgeyx%2BEu3q64A&D=a9h>>.

Tureckiová, Michaela a kol. 2010. Trendy a možnosti rozvoje dalšího vzdělávání dospělých v kontextu sjednocující se Evropy. Praha: EducaService ve spolupráci s Českou andragogickou společností.

Univerzita Karlova v Praze, Informačně poradenské centrum UK. *Katalog kurzů univerzity třetího věku 2013/2014* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze [cit. 4. září 2013]. Dostupné z: <<http://www.cuni.cz/UK-1684-version1-katalogu3v1314.pdf>>.

Webové stránky:

www.google.com, prohlížeč Google.

www.seznam.cz, prohlížeč Seznam.

www.centrum.cz, prohlížeč Centrum.

www.neziskovky.cz, Neziskovky.cz.

www.otevrenoseniorum.cz, Diakonie ČCE, Otevřeno seniorům. [cit. 13. května 2013]

www.crsp.cz, Centrum pro rodinu a sociální péči [cit. 13. května 2013]

www.czso.cz, Český statistický úřad [cit. 12. listopadu 2012]

www.e-senior.cz, portál E-senior.

www.mknachod.cz, Městská knihovna Náchod o.p.s.

www.yo-yo-yo.org, Yo-yo, o.s.

www.kpvu.arsviva.cz/index.php?co=akce&poradi=3, Městská knihovna v Praze.

www.ppsjes.cz, Penzion pro seniory Jeseník.

www.visk.cz, Vzdělávací institut Středočeského kraje.

www.rozhlas.cz, Český rozhlas.

www.zdravemesto.litomerice.cz, město Litoměřice.

www.klubaktiv.cz, Akademický klub třetího věku Aktiv, o.s.

www.pomocvnouziops.cz, Pomoc v nouzi, o.p.s.

www.jblbc.cz, Jednota bratrská Liberec.

www.centrumvysocina.cz, Centrum Vysočina, o.p.s.

www.seniori.nmmn.cz, Klub seniorů Nové Město na Moravě, o.s.

www.snezne.cz/klub-senioru, občanské sdružení Klub seniorů Sněženska.

www.charitahb.cz, Oblastní charita Havlíčkův Brod.

Zákony:

Zákon č. 227/1997 Sb. Zákon ze dne 3. září 1997 o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech).

Rozhovory:

Rozhovor 1. Anonymní respondent, paní Červená. *Klub seniorů Nové Město na Moravě*. Vedla Tereza Matějková 26. 6. 2013.

Rozhovor 2. Anonymní respondent, paní Zelená. *Klub seniorů Nové Město na Moravě*. Vedla Tereza Matějková 26. 6. 2013.

Rozhovor 3. Anonymní respondent, paní Modrá. *Klub seniorů Nové Město na Moravě*. Vedla Tereza Matějková 27. 6. 2013.

Rozhovor 4. Anonymní respondent, paní Žlutá. *Klub seniorů Nové Město na Moravě*. Vedla Tereza Matějková 27. 6. 2013.

Rozhovor 5. Anonymní respondent, paní Růžová. *Klub seniorů Nové Město na Moravě*. Vedla Tereza Matějková 28. 6. 2013.

Rozhovor 6. Anonymní respondent, pan Černý. *Akademie třetího věku Havlíčkův Brod*. Vedla Tereza Matějková 3. 10. 2013.

Rozhovor 7. Anonymní respondent, paní Fialová. *Astra – denní centrum pro seniory v Humpolci*. Vedla Tereza Matějková 7. 10. 2013.

Rozhovor 8. Anonymní respondent, paní Zlatá. *Astra – denní centrum pro seniory v Humpolci*. Vedla Tereza Matějková 7. 10. 2013.

Rozhovor 9. Anonymní respondent, paní Stříbrná. *Astra – denní centrum pro seniory v Humpolci*. Vedla Tereza Matějková 9. 10. 2013.

Rozhovor 10. Anonymní respondent, paní Hnědá. *Astra – denní centrum pro seniory v Humpolci*. Vedla Tereza Matějková 9. 10. 2013.

Rozhovor 11. Anonymní respondent, paní Šedá. *Astra – denní centrum pro seniory v Humpolci.* Vedla Tereza Matějková 10. 10. 2013.

Rozhovor 12. Anonymní respondent, paní Oranžová. *Univerzita volného času Havlíčkův Brod.* Vedla Tereza Matějková 21. 10. 2013.

Rozhovor 13. Anonymní respondent, paní Bílá. *Univerzita volného času Havlíčkův Brod.* Vedla Tereza Matějková 21. 10. 2013.

Rozhovor 14. Anonymní respondent, paní Rudá. *Univerzita volného času Havlíčkův Brod.* Vedla Tereza Matějková 24. 10. 2013.

Příloha 1.

Seznam otázek na účastníky kurzů a jejich organizátory.

1. Otázky pokládané seniorům:

- Povězte mi o tom, jak chodíte do kurzů – jak dlouho tam chodíte, co byl podnět pro začátek chození tam, co přesně navštěvujete?
- Proč jste se rozhodl věnovat se právě tomuto a ne jiným aktivitám nebo snad ničemu? – Jaké faktory podle vás sehrály roli, že jste „do toho šel“?
- Co ještě dalšího děláte ve svém volném čase?
- Když se podíváte na svůj život, souvisí kurzy s tím, co jste dělal dříve?
- Byl jste aktivní i dříve? – čemu jste se věnoval?
- Ovlivňuje vaše aktivita i něco/někoho dalšího (např. rodinu, společnost)? Můžete díky svým aktivitám nabídnout něco např. společnosti?
- Hraje v tom, čemu se věnujete roli také sociální aspekt? – jak velká role to je?
- Vyhovuje vám plně nabídka kurzů, co byste případně změnil? – co by vás ještě dalšího zajímalo a chtěl byste navštěvovat, v čem se dál vzdělávat?
- Napadlo vás někdy zorganizovat něco (ať už vzdělávání nebo nějakou činnost) pro ostatní kolegy či vrstevníky? – a organizoval jste něco pro ně?
- Jak se na vaše vzdělávací aktivity dívá vaše rodina, vaši vrstevníci a přátelé?
- Byl jste pro někoho dalšího motivací, aby také začal chodit na kurzy?
- Je pro vás rozhodující cena kurzů?
- Zeptal se vás někdy někdo na spokojenost s nabídkou? Pokud ano, zaregistroval jste nějakou změnu, pokud jste měl připomínky či nápady? Diskutuje s vámi někdo o náplni kurzů?
- Kým na kurzu jste? – posluchačem/účastníkem/ studentem?

2. Otázky pokládané organizátorům kurzů:

- Povězte mi o vámi pořádaných kurzech pro seniory, o jejich vzniku (koho to napadlo, jak vypadaly začátky, jak se situace vyvíjela a vyvíjí).
- Co je pro vás základ toho, co děláte – jaký je důvod se do toho pustit a věnovat tomu čas?
- Proč jste si vybrali právě tento typ právnické osoby, jaký máte?
- Jak byste popsal současnou situaci v organizaci?
- Jakým způsobem byla utvářena podoba kurzů a jejich náplň, obsah – kdo to všechno vymýšlí a jak jsou zapojeni samotní účastníci?
- Jaká je kapacita kurzů a museli jste někdy z kapacitních důvodů někoho odmítnout?
- Je podle vás nabídka dostatečná? Je dost zájemců o vaše kurzy?
- Pokud byste mohli jako organizátoři něco změnit, co by to bylo?
- Čím jste při organizování limitováni?
- Pokud je aktivita placená – řešili jste někdy situaci, kdy senior chtěl chodit, ale neměl na to peníze?
- Proč jste se rozhodli věnovat se právě seniorům? Jaký v tom vidíte smysl a co si od toho slibujete?
- Mají tyto aktivity, které provozujete nějaký přesah do společnosti? – kdo z nich má prospěch a jaký?
- Co je vaším cílem?
- Věnujete se spíše vzdělávání/učení/aktivizaci/spolkovému životu?
- Jak byste označil seniory, kteří navštěvují kurzy?
- Odkud jste financováni?
- Jakým způsobem kurzy zakončujete (oficiální dokumenty x „diplom“)?
- Marketing: propagujete svoje aktivity? Jak? Proč ano x proč ne?
- Jak si ověřujete spokojenost s kurzy? Mají možnost uživatelé/návštěvníci ovlivnit program?
- Jak vypadá podle vás aktivní senior?

O autorce

Tereza Matějková, roz. Mičková (nar. 2. 6. 1987 v Novém Městě na Moravě) studovala v letech 2002 – 2006 na Havlíčkově gymnáziu v Havlíčkově Brodě. V letech 2006 – 2010 absolvovala bakalářské studium na Univerzitě Karlově v Praze, obor Studia humanitní vzdělanosti. Dále studovala od roku 2010 na Katedře studií občanské společnosti obor Studia občanského sektoru. Při studiích absolvovala stáž v Nadaci rozvoje občanské společnosti, v programu Pomozte dětem!. Od roku 2012 pracuje v Oblastní charitě Pelhřimov jako asistentka a personalistka.

Slovník důležitých jmen a pojmů

Senior. Senior je osoba, která dosahuje seniorského věku. Obvykle se hranice senia uvádí jako 65 let (Mühlpachr, Staníček, 2001; ČSÚ).

Organizace občanské společnosti. Organizace, které dle strukturálně-operacionální definice Salamona a Anheiera vykazují těchto pět charakteristik: jsou formálně ustaveny, jsou soukromé, neziskové, samosprávné a dobrovolné. (Potůček 1997: 53)

Občanská společnost. Oblast lidského sdružování neformálního nebo formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společenství, církví, asociací, svazů, klubů, sborů, nadací a dalších subjektů, kterých v každé svobodné společnosti existují desetitisíce a které usilují o naplnění nejrozmanitějších cílů. Činnost jednotlivců v této tak bohatě rozčleněné a jedním pohledem obtížně přehlednutelné sféře je jedním z nejautentičtějších projevů lidské svobody a neodmyslitelnou součástí každé společnosti, která se chce oprávněně označovat za demokratickou“ (Skovajsa et al., 2010: 63).

Celoživotní vzdělávání a učení. Soubor záměrných a systematicky uplatňovaných organizačních, řídicích, didaktických a finančních procedur pro podporu učení se v průběhu celého života člověka, včetně formy řízeného samostudia. (Kalnický, 2009: 8)

Vzdělávání seniorů. Je součástí celoživotního vzdělávání a je zaměřeno na edukaci lidí v ekonomicky postproduktivním věku. Jeho cílem je poskytovat seniorské populaci různé formy vzdělávání, které by respektovaly jejich specifické zájmy a zároveň byly přizpůsobeny zvláštnostem učení v tomto úseku životní dráhy. Mezi formami vzdělávání seniorů jsou jak kurzy osvětové a populárně naučné, tak ucelené cykly přednášek, zvláště univerzita třetího věku. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009)

Formální vzdělávání. Vzdělávání, které probíhá ve vzdělávacích institucích a vede k získávání uznávaných diplomů a kvalifikací, řídí se předmětem stanoveným učebním plánem, učebními osnovami, vzdělávacími standardy apod. (Tureckiová et al., 2010: 16)

Neformální vzdělávání. Je realizováno mimo hlavní vzdělávací systémy a nevede obvykle k získání formalizovaného osvědčení. (Tureckiová et al., 2010: 16)

Informální vzdělávání. Je přirozeným doprovodným znakem každodenního života. Na rozdíl od neformálního a formálního vzdělávání není informální učení nezbytně učením úmyslným, vede k získávání znalostí a dovedností. (Tureckiová et al., 2010: 16)

Rejstřík

Akademie třetího věku, 3, 2, 27, 36, 37, 63, 64, 75

Celoživotní vzdělávání, 3, 1, 15, 17, 35, 44

Informální, 3, 4, 19, 26, 32, 39, 42, 45, 75, 78, 88

Klub aktivního stáří, 3, 27, 75

Klub aktivních seniorů, 3, 2, 27, 43, 75

Klub důchodců, 3, 12, 27, 40, 75

Klub seniorů, 3, 27, 39, 44, 45, 63, 65, 75, 76

Klub třetího věku, 3, 27, 38, 75, 82

Lidová univerzita, 3, 27, 35, 75

Neformální vzdělávání, 19, 88

Občanská společnost, 3, 2, 5, 6, 7, 44, 68, 81

OOS, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 17, 19, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38,
39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 69, 72, 74, 75, 78

Organizace občanské společnosti, 3, 6, 88

Seniorské centrum, 3, 27, 44, 45, 75

Univerzita třetího věku, 3, 20, 27, 75, 88

Univerzita volného času, 3, 27, 35, 75

Vzdělávání seniorů, 3, 1, 9, 18, 20, 65, 75, 88